

Δ Ο Κ Ι Μ Ι Ο Γ Ι Α Μ Ι Α Π Ε Τ Ρ Α

ΙΣΜΗΝΗ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ

Δ Ο Κ Ι Μ Ι Ο Γ Ι Α Μ Ι Α Π Ε Τ Ρ Α

ΠΕΤΡΑ
ΕΔΑΦΟΣ-ΕΠΙ-
ΦΑΝΕΙΑ-ΒΑΘΟΣ-
ΑΠΟΚΡΥΨΗ-ΕΣΩ-
ΤΕΡΙΚΟ-ΑΝΑΣΚΑΦΗ
ΝΟΗΣΗ-ΓΛΩΣΣΑ-ΛΟ-
ΓΟΣ-ΓΡΑΦΗ-ΚΕΝΟ-Α
ΥΛΟ-ΥΛΗ-ΜΟΡΦΗ-ΟΝ-
ΟΥΣΙΑ-ΓΕΝΟΣ-ΕΙΔΟΣ-
ΙΔΕΑ-ΥΠΟΔΟΧΗ-ΧΩΡΑ
ΜΗΤΡΑ-ΕΚΜΑΓΕΙΟ-ΜΟ
ΝΤΕΛΟ-ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ-
ΣΥΜΒΟΛΙΚΟ-ΕΠΙΘΥΜΙΑ
ΦΑΝΤΑΣΙΩΣΗ-ΣΥΜΠΤ
ΩΜΑ-ΟΡΑΣΗ-ΟΦΘΑΛΜ
ΟΣ-ΒΛΕΜΜΑ-ΠΡΟΣΗΛΩ
ΣΗ-ΜΝΗΜΗ-ΑΝΑΜΝΗΣΗ
ΕΙΔΩΛΟ-ΕΙΚΟΝΑ-ΑΝΤΙ-
ΓΡΑΦΟ-ΨΕΥΔΑΙΣΘΗ-
ΣΗ-ΟΜΟΙΩΜΑ-ΤΥΦ-
ΛΩΣΗ-ΑΠΩΛΕΙ-
Α-ΛΗΘΗ

ΔΟΚΙΜΙΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΕΤΡΑ

Πέτρωμα. Γεωλογικός σχηματισμός.

Ένα συγκέντρωμα συμπυκνωμένης ύλης. Η δημιουργία του μοιάζει να είναι προκλητικά κρυφή. Το εσωτερικό του φαντάζει απρόσιτο, απροσπέλαστο, αινιγματικό. Σιωπά πίσω από την γκριζα αδρή του επιφάνεια. Το όρυγμα αφήνει τη σκέψη μετέωρη μπροστά στη γοητεία της απόκρυψης. Η συμπαγής ύλη επικαλύπτει την ουσία της. Το επιφανιόμενο κρύβει το βάθος του. Η ερμητική κλειστότητα της πέτρας εγείρει την επιθυμία για τη φαντασίωση αυτού που η ίδια αποκρύπτει. Το αντικείμενο της επιθυμίας αναδύεται από την έλλειψή του. Και η έλλειψη αυτή προκαλεί τη σκέψη να διεισδύσει στο βάθος του. Η νοητική διείσδυση επιτελεί μια λειτουργία ανασκαφική. Εκβιάζει τον λόγο να μιλήσει για το φαντασιακό του εσωτερικού. Να το βγάλει από τη σιωπή του. Ο λόγος μετατρέπεται στο γλωσσικό εργαλείο της εκσκαφής. Και το δοκίμιο γίνεται το αρχείο της ανασκαφικής καταγραφής. Η πέτρα δημιουργεί την αφορμή για την αρχαιολογία του ίδιου της του εαυτού.

ESSAY ON A STONE

Stone. A geological formation.

A mass of concentrated matter. The formation of the stone appears provocatively obscure. Its interior seems unreachable, impenetrable, enigmatic. It remains silent under the coarse surface. The sedimentary rock intrigues the mind to hover over its enchanting mystery. The solid matter covers its inner substance. The epiphenomenon conceals its depth. The hermetic closure of the stone spurs the urge to fantasize the hidden. The object of desire emerges from its absence. And it is that absence that provokes thought to sink into its depths. The mental penetration generates an archaeological performance. It forces words to articulate the unspeakable. Speech turns into an excavational lingual tool. And the essay becomes the archive of the excavation. The stone triggers the archaeology of itself.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Αντί προλόγου - Η πέτρα	4
Η σημασία της πέτρας	6
Η ιδέα της πέτρας	12
Η φαντασίωση της πέτρας	18
Η απώλεια της πέτρας	24
Αντί επιλόγου - Η πέτρα	31
Προβληματισμοί	32
Παραρτήματα	36
Βιβλιογραφία	64

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ – Η ΠΕΤΡΑ

Πέτρωμα. Γεωλογικός σχηματισμός.

Ένα συγκέντρωμα συμπυκνωμένης ύλης. Η δημιουργία του μοιάζει να είναι προκλητικά κρυφή. Το εσωτερικό του φαντάζει απρόσιτο, απροσπέλαστο, αιγιματικό. Σιωπά πίσω από την γκρίζα αδρή του επιφάνεια. Το όρυγμα αφήνει τη σκέψη μετέωρη μπροστά στη γοητεία της απόκρυψης. Η συμπαγής ύλη επικαλύπτει την ουσία της. Το επιφανιόμενο κρύβει το βάθος του. Η ερμητική κλειστότητα της πέτρας εγείρει την επιθυμία για τη φαντασίωση αυτού που η ίδια αποκρύπτει. Το αντικείμενο της επιθυμίας αναδύεται από την έλλειψή του. Και η έλλειψη αυτή προκαλεί τη σκέψη να διεισδύσει στο βάθος του. Η νοητική διείσδυση επιτελεί μια λειτουργία ανασκαφική. Εκβιάζει τον λόγο να μιλήσει για το φαντασιακό του εσωτερικού. Να το βγάλει από τη σιωπή του. Ο λόγος μετατρέπεται στο γλωσσικό εργαλείο της εκσκαφής. Και το δοκίμιο γίνεται το αρχείο της ανασκαφικής καταγραφής. Η πέτρα δημιουργεί την αφορμή για την αρχαιολογία του ίδιου της του εαυτού.

Αρχαιολογία:	επιστήμη μελέτης, ερμηνείας και κατανόησης υλικών καταλοίπων, μέσω συγκεκριμένης μεθοδολογίας και εξειδικευμένων τεχνικών
ανασκαφή:	διαδικασία διερεύνησης, καταγραφής και αποκάλυψης υλικών καταλοίπων και αρχαιολογικών ευρημάτων
όρυγμα:	αντικείμενο όρυξης μιας αρχαιολογικής ανασκαφής σε σκαμμένο τμήμα του εδάφους_ εύρημα
πέτρωμα:	γεωλογικός σχηματισμός που αποτελείται από ένα ή περισσότερα ορυκτά
εργαλεία ανασκαφής:	εργαλεία σκαπτικά και καθαρισμού_ αιχμηρά, χωρίς πλατιές επιφάνειες, προκειμένου να τραυματίζουν όσο το δυνατόν λιγότερο
εργαλεία εκσκαφής:	εργαλεία της εξόρυξης_ εισχωρούν βίαια στην επιφάνεια του εδάφους
αρχείο ανασκαφής:	αρχείο καταγραφής αρχαιολογικών ευρημάτων (ημερολόγια, σχέδια, ψηφιακές καταγραφές)

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Η πέτρα αποτελεί έναν γεωλογικό σχηματισμό που ενυπάρχει στον κόσμο του εδάφους πριν την ανθρώπινη ύπαρξη. Βρίσκεται σε έναν κόσμο προ-γλωσσικό, καθώς προϋπάρχει της δημιουργίας της λέξης του. Το έδαφος ως μια σχετικά αφητηριακή δομή πριν την ανθρώπινη εμπειρία, ενυπάρχει χωρίς τον κόσμο των σημασιών που η εδαφικότητα ενσαρκώνει στην υλικότητά του.¹ Η ύλη βρίσκεται σε μια λανθάνουσα κατάσταση δυνατότητας. Σε αυτόν τον προ-συνειδησιακό κόσμο, το πέτρωμα φαντάζει, με όρους οντολογικούς, ένα μη ον. Ένα αντικείμενο χωρίς σημασία.

Η απουσία της ανθρώπινης εμπειρίας οριοθετεί μια περιοχή, η οποία μαθηματικά θα μπορούσε να ενταχθεί στο εφικτό άπειρο. Εδώ είναι η περιοχή που μπορούμε να μιλήσουμε για το έδαφος καθαυτό, χωρίς την ανθρώπινη σχεσιακή εκδοχή. Αν επιχειρήσουμε να περιγράψουμε μαθηματικά την παραπάνω συνθήκη ως $\infty \rightarrow 0 \rightarrow \infty$, ο ενδεχομενικός κόσμος της ανθρώπινης ύπαρξης εντάσσεται στην περιοχή του μηδενός (0).² Σε αντίθεση το αντικείμενο του πετρώματος, που βρίσκεται σε μια κατάσταση δυνητική, υπάγεται στην περιοχή του απείρου (∞). Η πέτρα αποτελεί ταυτόχρονα ένα προ-οντολογικό κατάλοιπο και ένα μετα-οντολογικό τεκμήριο του ανθρώπινου εδαφικού παρόντος. Σε αυτό το μεγάλο προ-ποιητικό πεδίο των σχετικά άπειρων ενδεχομενικών σημασιολογικών εκδοχών της εδαφικότητας, μπορούμε να πλησιάσουμε και να εννοήσουμε την έννοια του εδάφους ως «πρωταρχική ύλη».³

Το σημείο μηδέν αποτελεί την περιοχή που εκκολάπτει την ανθρώπινη ύπαρξη και δημιουργία. Το κενό. Το nihil⁴ των μεσαιωνικών. Το vacuum του J. Locke. Το μηδέν του G. W. Leibniz. Αποτελούν έννοιες που συγκροτούν το κενό υπόβαθρο στο οποίο εισέρχεται το Είναι. Στην αρχή της λογικής του Χέγκελ, το Είναι και το Μηδέν δεν είναι συμπληρωματικά· ο Χέγκελ δεν επιχειρεί να δείξει ότι το καθένα λαμβάνει την ταυτότητά του μέσω της διαφοράς του από το άλλο, αλλά ότι το Είναι καθ' εαυτό, όταν προσπαθούμε να το συλλάβουμε "όπως είναι", στην καθαρή του αφαίρεση και απροσδιοριστία, δίχως

1 Φ. Ωραιόπουλος, *Το Έδαφος ως "Πρωταρχική Ύλη"*, Radical|Reading, 2016, σ.6

2 Φ. Ωραιόπουλος, *Το Έδαφος ως "Πρωταρχική Ύλη"*, ό.π., σ. 7

3 Φ. Ωραιόπουλος, *Το Έδαφος ως "Πρωταρχική Ύλη"*, ό.π., σ. 5

4 nihil [/'ni.hil/] από το λατινικό nihilum [ne + hilum] : τίποτα, μηδέν

περαιτέρω προσδιορισμό, αποκαλύπτεται ως Μηδέν.⁵

Το κενό, ως ουδέτερη ύλη, λειτουργεί ως ένας ανοικτός τόπος ενδεχομενικότητας, ως μια υλική υποδοχή της δυνητικής ύπαρξης. Τη στιγμή που η ανθρώπινη ύπαρξη εντάσσεται στην έννοια της εδαφικότητας, συγχρόνως σημασιοδοτεί τον αδρανή κόσμο του εδάφους. Έξω από τον κόσμο της ανθρώπινης ύπαρξης το κενό λειτουργεί ως ένας δυνητικός τόπος υποδοχής της εν δυνάμει υλικότητας. Έξω από αυτόν τον γλωσσικό κόσμο, πίσω δηλαδή από τη μορφοποίηση που επιχειρούν οι λέξεις ονοματίζοντας και σημασιοδοτώντας, πίσω από αυτήν την πράξη της ονοματοθεσίας και της νοηματοδότησης, εκτείνεται ένα αχανές πεδίο που είναι το πεδίο του άμορφου, του άλεκτου, του άσημου, του ακατονόμαστου.⁶ Η ύλη, ως η λειτουργία του κενού (\emptyset), του αμορφοποίητου, του α-νοητού, μπορεί να αποκτήσει άπειρες οντότητες και τις αντίστοιχες σημασιολογικές εκδοχές της καθώς το κενό ως ουδέτερη ύλη, αφήνει τον ορίζοντα πλήρως ανοικτό σε ενδεχομενικότητες στα τρία επίπεδα του πραγματικού χρόνου ($\infty \rightarrow 0 \rightarrow \infty$) όπου λαμβάνουν χώρα μορφοποιητικές διαδικασίες.⁷ Το κενό καθιστά την εδαφικότητα υλική σημασιολογική εκδοχή του εδάφους.

Η προ-γλωσσική κατάσταση αποτελεί μια περίοδο ενδεχομενικότητας που εκκολάπτει την ανθρώπινη ύπαρξη εντελώς στην τύχη (στα ζάρια).⁸ Είμαστε αναγκασμένοι να συλλάβουμε την ύπαρξη ως μια ωμή έκρηξη, μια καθαρή πράξη⁹, ένα συμβάν. Η συνάρτηση του κενού, λειτουργεί ως η «υλική ενδεχομενική υποδοχή» του ανατρεπτικού συμβάντος. Το συμβάν, πέρα από -αυτό που συμβαίνει- είναι ένα εφήμερο θραύσμα καθαρής ενδεχομενικότητας. Είναι το μεγάλο και μοναδικό πέταγμα των ζαριών πάνω στο οποίο η ζωή στοιχηματίζει τόσο το τυχαίο της συμβεβηκός όσο και την αιώνια επιστροφή της.¹⁰ Σύμφωνα με τον Badiou το συμβάν αποκαλύπτει πάντα την ετερογένειά του μέσα από τις πολλαπλότητες που το περιβάλλουν. Είναι μια ριζική

5 S. Žižek, *Το υψηλό αντικείμενο της ιδεολογίας*, Αθήνα, Scripta, 2006, σ. 277

6 Δ. Δημητριάδης, από το δοκίμιο *Η ανοικτή Διαθήκη*, στο βιβλίο *Η Εμπράγματη φαντασία*, Αθήνα, Ίνδικτος, 2007, σ. 76-78

7 Φ. Ωρασιόπουλος, *Το Έδαφος ως "Πρωταρχική Ύλη"*, ό.π., σ. 6

8 Φ. Ωρασιόπουλος, *Το Έδαφος ως "Πρωταρχική Ύλη"*, ό.π., σ. 6

9 G. Deleuze, *Difference and Repetition*, New York, Columbia University Press, 1994, σ. 212

10 A. Badiou, *Μικρό φορητό πάνθεον*, Αθήνα, Άγρα, 2009

τομή με ό,τι λάμβανε χώρα πριν από αυτό. Δεν αφήνει ίχνη, είναι ένα τίποτα, μια έκλειψη. Εμπεριέχει μέσα του την έννοια του μοιραίου, καθώς το μοιραίο περικλείει μια προσδοκία του τέλους μέσα στην αρχή¹¹. Στα όρια της εδαφικότητας με τους παραπάνω όρους η έννοια του συμβάντος αποτελεί ένα στοιχείο συγκροτησιακό. Το συμβάν είναι εκείνο που ανασυντάσσει, μορφοποιεί και ανασυνθέτει την υλικότητα μέσα από μια διαδικασία ποιητική.

Το κενό λειτουργεί ως κέντρο, ως ομοιογένεια. Τονίζει την παρουσία του Είναι και λειτουργεί ως εναλλασσόμενη και ρέουσα χωρική εμπειρία που καθορίζεται από τα όντα. Κάθε Είναι που τοποθετείται μέσα σ' αυτό το φωτισμό, που προάγεται μέσω κάποιας αιτίας, *causa sui*¹², από μη όν σε όν, καθορίζει την ταυτότητα του μέσα σ' αυτόν ως είναι και ως περιεχόμενο. Η ανοικτότητα του κενού επιτρέπει ευρύτερες θεάσεις των δομών που το περιβάλλουν. Έτσι το κενό αποκτά τη σημασία του κέντρου. Λόγω της ομοιομορφίας του, κατευνάζει τη ζωτική ορμή της κίνησης και καλεί το υποκείμενο σε μια στάση προς ανάγνωση και αναγνώριση όσων το περιβάλλουν. Η ενατένιση αυτή προκαλεί μία κίνηση εκ νέου. Ένα καινούργιο συμβάν. Ένα σημείο περισσειας, μια συμβαντική εξαίρεση, μια διαδικασία από την οποία κάτι νέο αναδύεται.¹³

Η ύλη αποκτά σημασία μέσα από τις σημασιολογικές εκδοχές της γλώσσας. Σκέψη, λόγος, γραφή. Τρεις διαδοχικές εκδοχές με διαφορετικές υλικότητες. Η σκέψη αποτελεί το άυλο κομμάτι της γλώσσας. Εμπεριέχει τη νοητική και την αισθητηριακή αντίληψη της πραγματικότητας. Ο λόγος επικοινωνεί τα γνωρίσματα της πραγματικότητας και εξωτερικεύει την κρυμμένη προθετικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης. Την εγκαθιστά στον κόσμο της συνείδησης και της επικοινωνίας. Μέσω της σκέψης, ο λόγος οργανώνει τη σιωπηλή εσωτερική γλώσσα. Μια γλώσσα άτακτη και αγωνιώδη, που εγκλείει μέσα της όλο τον πλούτο των υπαρξιακών δομών. Όλη την οδύνη του γίνεσθαι. Η γραφή ενσαρκώνει το άυλο της σκέψης. Μέσα από την

11 J. Baudrillard, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1991, σ. 117

12 *causa sui* [/kawsa sui/] λατινικό: αυταίτιο, δηλαδή το αφ' εαυτού υπάρχον (αυθύπαρκτο) και δι' εαυτού νοούμενο (αυτοτελές, απεριόριστο). Ο Spinoza το ορίζει σαν αυτό, που η ουσία του εμπεριέχει την ύπαρξη, δηλαδή εκείνο, η φύση του οποίου δεν μπορεί να νοηθεί παρά μόνον ως υπάρχουσα.

13 P. Hallward, *Think Again: Alain Badiou and the Future of Philosophy*, London/ New York, Continuum, 2004, σ. 154

υλικότητά της η σκέψη αποκτά μορφή. Η γραφή υποβοηθά τη μνήμη, ως υπόμνηση, και η μνήμη σχηματίζεται αντίστοιχα, μέσω της γραφής, ως εν-τύπωση. Χωρίς σκέψη δεν υπάρχει γραφή και χωρίς γραφή δεν υπάρχει σκέψη. Σε αυτήν την απώλεια της γραφής βρίσκεται, για τον Derrida, η μεγαλύτερη οδύνη. Είναι η οδύνη της απώλειας της μνήμης, όπου η μνήμη εδώ νοείται ως μια ψυχική γραφή. Η απώλεια αυτή δεν αναφέρεται ως απώλεια της λήθης ή της αμνησίας, αλλά ως απώλεια της εξάλειψης των ιχνών. Πρόκειται για μια απώλεια χωρίς επιστροφή.¹⁴

Η γλώσσα αποτελεί ένα σύστημα λέξεων, σημείων και σημασιών. Οι λέξεις είναι τα ιχνη, τα σύμβολα, τα σημεία της. Η έννοια του σημείου με τη σειρά του συγκροτείται από τις έννοιες του σημαίνοντος και του σημασινομένου. Το σημαίνον αποτελεί την υλική πλευρά του σημείου. Είναι ο υλικός διαμεσολαβητής μέσω του οποίου το σημείο παραπέμπει στο σημασινομένο. Το σημασινομένο είναι η έννοια, η σημασία στην οποία αναφέρεται το σημείο. Επομένως οι λέξεις είναι εκείνες που δημιουργούν τις εικόνες για την κατανόηση του κόσμου. Κάπως έτσι αρχίζει ο χώρος: με λέξεις, με σημεία χαραγμένα πάνω σε μια λευκή σελίδα. Άραγε το άλεφ, αυτός ο μπορχικός τόπος, όπου είναι ταυτόχρονα ορατός ολόκληρος ο κόσμος, τι άλλο μπορεί να είναι εκτός από ένα αλφάβητο; Ένα ομοίωμα χώρου, απλώς και μόνο για ονοματολογικούς σκοπούς. Αυτός ο χώρος δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένας χώρος λεξικού.¹⁵

Οι λέξεις γίνονται νησίδες συνεκτικές για την κατάκτηση του ανέκφραστου. Έτσι τα αντικείμενα, αντιπροσωπευμένα από τις λεκτικές τους ονομασίες, μεταμορφώνονται σε δηλώματα εσωτερικών καταστάσεων. Γίνονται σύμβολα τα οποία δίνουν υπόσταση στις εσωτερικές καταστάσεις της ψυχικής συνείδησης. Με τη χρήση των συμβόλων ο νεκρός κόσμος των αισθητών αντικειμένων διαποτίζεται από ψυχικό περιεχόμενο. Ο ακίνητος κόσμος της αισθητής πραγματικότητας παίρνει τη ροϊκότητα του ψυχικού βιώματος.¹⁶ Η γλώσσα μοιάζει, με άλλα λόγια, να μην διαπλάθεται με βάση την πραγματικότητα, αλλά φαίνεται να διαπλάθει η ίδια την πραγματικότητα του κόσμου. Οι λέξεις είναι εκείνες που την

14 J. Derrida, *Συνομιλίες*, Αθήνα, Πλέθρον, 1995, σ. 27-29

15 G. Perec, *Χορείες Χώρων*, Ύψιλον, Αθήνα, 2000, σ. 22-23

16 S. Mallarmé, *Ποίηση και μουσική*, Αθήνα, Πλέθρον, 1983, σ. 10-11

προσανατολίζουν. Ούτε μπορούμε να διανοηθούμε ποτέ ότι θα ανακαλύψουμε μια αμιγή πραγματικότητα πίσω από αυτή. Είναι έκφραση της ίδιας της δημιουργικότητας του πνεύματος ή του νου, κι έτσι όταν την εξετάζουμε ως συμβολική μορφή, δεν ανακαλύπτουμε την έσχατη πραγματικότητα, αλλά τη δική μας ανθρώπινη δύναμη.¹⁷ Εισερχόμενοι στον κόσμο της ύπαρξης, ερχόμαστε συγχρόνως αντιμέτωποι με τη γλώσσα. Η γλώσσα βυθίζεται στις δομές του χώρου και ανασύρει τις εικόνες της από αυτόν.¹⁸ Έτσι η ιδέα του χώρου στη γλώσσα προβάλλει ως μία γέφυρα που συνδέει το αισθητό με το νοητικό, επιτρέποντας ταυτόχρονα την αμοιβαία δόμηση του εξωτερικού κόσμου και του εσωτερικού υποκειμένου: ο χώρος, ως ενδιάμεσος, μεταβατικός κρίκος ανάμεσα στο υποκείμενο και τον κόσμο επιτρέπει την ταυτόχρονη συγκρότησή τους, την αμοιβαία τους συνύπαρξη και εναρμόνιση σε διαδοχικά στρώματα νοήματος.¹⁹ Στρώματα ιζηματογενή, που φτιάχνονται από πράγματα και λέξεις, από το βλέμμα και την ομιλία, από το ορατό και το λεκτό, από ταινίες ορατότητας και πεδία αναγνωσιμότητας, από περιεχόμενα και εκφράσεις.²⁰ Μέσα από αυτήν τη διαδικασία απορρέει όλος ο υλικός πολιτισμός. Μιας διαδικασίας που μοιάζει με την επανεύρεση ενός νοήματος, σαν αντίληψη μιας γήινης γραφής, μιας γεω-γραφής, μιας γεωγραφίας που ξεχάσαμε ότι την έχουμε συγγράψει εμείς.²¹

Το αντικείμενο του πετρώματος, πέρασε από τον αδρανή κόσμο του εδάφους, στον κόσμο της ύπαρξης. Μέσα από το κενό, ως τόπο υποδοχής, η ύλη εισήλθε στον κόσμο της γλώσσας και της γραφής. Η υλικότητα εν-γράφηκε στον κόσμο της συνείδησης. Πραγμάτωσε την ουσία της. Υλοποιήθηκε. Η πέτρα έπλασε τη σκέψη και πλάστηκε από τον λόγο. Ονομάζοντάς το και μόνο, το εσωτερικό της το φέραμε στο φως. Βγήκε από το σκοτάδι του μη είναι, κι ας παραμένει ακόμα απροσέγγιστο.²² Η σκέψη φώτισε το σκοτάδι του εσωτερικού και ο λόγος το έβγαλε από τη σιωπή του. Μέσα από τη γλώσσα, η πέτρα απέκτησε σημασία.

17 M. Beardsley, *Ιστορία των αισθητικών θεωριών. Από την κλασική αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Αθήνα, Νεφέλη, 1989, σ. 335, 336

18 E. Cassirer, *The philosophy of symbolic forms_vol. 3: The Phenomenology of Knowledge*, New Haven & London, Yale University Press, 1955, σ. 150

19 Ι. Τερζόγλου, *Ιδέες του χώρου στον εικοστό αιώνα*, Αθήνα, Νήσος, 2009, σ. 224

20 G. Deleuze, Φουκώ, Αθήνα, Πλέθρον, 2005, σ. 47

21 G. Perec, *Χορείες Χώρων*, ό.π., σ. 108

22 Α. Αντονάς, Φ. Γιαννίση, *Το Δοχείο*, Αθήνα, Μαύρο Μουσείο, 1988, σ. 26

γραφή:	(γράφειν < λατ. scribere < γερμ. schreiben < χαράσσω) χειρονομία εγχάραξης πάνω σε ένα αντικείμενο μέσω ενός σφηνοειδούς εργαλείου_ λειτουργία που παριστάνει τον λόγο ή τη σκέψη μέσω ενός συστήματος γραφικών συμβόλων, συνήθως πάνω σε χαρτί
κυνόδοντας:	πρόσθιο είδος δοντιού της άνω γνάθου των θηλαστικών, ανάμεσα από τους κοπτήρες και τους γομφίους_ εργαλείο γραφής για εγχάραξη σε σκληρές επιφάνειες
γράμμα:	σύμβολο του γραπτού λόγου που αντιστοιχεί σε έναν ή περισσότερους φθόγγους
(γλωσσικό) σημείο:	κύρια γλωσσική μονάδα_ αποτελεί συνδυασμό ορισμένης σημασίας και ορισμένης φωνολογικής δήλωσης
λέξη:	διαδοχή φθόγγων_σημείο_η μικρότερη αυτοτελής γλωσσική πληροφορία που στον γραπτό λόγο χαρακτηρίζεται από κενό διάστημα πριν και μετά από αυτήν
κείμενο:	σύνολο φράσεων που συνδέονται λογικά και απαρτίζουν ένα ολοκληρωμένο νόημα_η υλική πραγμάτωση του λόγου
σελίδα:	καθεμιά από τις δυο όψεις ενός φύλλου χαρτιού, πάνω στην οποία γράφει ή τυπώνει κανείς κάτι (κείμενο, σχέδιο, εικόνα) συνήθως διαστάσεως 210x297mm (A4)
ανάγνωση:	σύνολο κανόνων που επιτρέπουν την αποκρυπτογράφηση των νοημάτων που βρίσκονται στο κείμενο

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Το μυστήριο της πέτρας μας αφήνει μετέωρους μπροστά στη γοητεία του σκοτεινού εσωτερικού. Ένα εσωτερικό που φαντάζει απρόσιτο, ανυπότακτο, απροσπέλαστο. Σε κάθε συνεχόμενη προσπάθεια επιμερισμού του σε μικρότερα κομμάτια, το αποτέλεσμα παραμένει αμετάβλητο. Στεκόμαστε με τον ίδιο τρόπο μπροστά σε μία καινούργια πέτρα. Μπροστά σε ένα εσωτερικό ίδιο με το προηγούμενο εξωτερικό. Δυο κομμάτια που περικλείουν με την ίδια ερμητική κλειστότητα το εσωτερικό τους. Το αντικείμενο σε κάθε στιγμή, φαίνεται να φανερώνει τη μορφή του αλλά αποκρύπτει αυτό που συγκροτεί την ουσία του. Το είναι του. Μας προκαλεί να αναρωτηθούμε ποια είναι η Ιδέα της πέτρας.

Στο σημείο αυτό καλούμαστε να στραφούμε στην οντολογία. Επιχειρώντας μια κάποιο τρόπο γενεαλογία του αντικειμένου: γένος, είδος, άτομο, τύπος, σχήμα, κ.λ.π., μέσα από μια διαδοχική εξατομίκευση θα λέγαμε ότι η εδαφικότητα αφορά το γένος, το έδαφος αφορά το είδος²³ ενώ το πέτρωμα αφορά το άτομο. Το γένος είναι ο ευρύτερος όρος που εμπεριέχει την έννοια του είδους. Το άτομο είναι η ειδικότερη έννοια, της οποίας τα επιμέρους μέρη υπάρχουν χάριν του όλου, ενώ ταυτόχρονα το όλο είναι κάτι νέο σε σχέση με τα μέρη του. Στον αριστοτελικό στοχασμό το γένος υπάρχει μόνο εφόσον πραγματώνεται στα επιμέρους. Και το επιμέρους έχει υπόσταση μόνο εφόσον φέρει μέσα του το γένος.

Μέσα από τη φιλοσοφία του ο Αριστοτέλης συγκροτεί την έννοια του όντος. Η ουσία ενός αντικειμένου είναι το οντολογικώς πραγματικό Ον στο οποίο αναφέρθηκε ο Πλάτωνας, η Ιδέα. Είναι ο οντολογικός παράγοντας που ενυπάρχει σε κάθε φύση ον και αποτελεί την ικανή και αναγκαία συνθήκη για την ύπαρξη του φύσει όντος. Η ουσία συγκροτείται από την ύλη και το είδος και διακρίνεται στην εν δυνάμει (ύλη) και στην εν ενεργεία (μορφή). Η ύλη χαρακτηρίζεται ως πρώτη ύλη, καθώς αποτελεί το εν δυνάμει ον, που βρίσκεται σε κατάσταση αναμονής, προκειμένου να πραγματώσει την ουσία του. Η ύλη, με λίγα λόγια, αποτελεί τη δυνατότητα της πραγμάτωσης του όντος, ενώ η μορφή την ενεργό παρουσία του. Για τον Αριστοτέλη η μορφή είναι η

23 Φ. Ωραιόπουλος, *Το Έδαφος ως "Πρωταρχική Ύλη"*, ό.π., σ. 5-6

πραγματικότητα και η ύλη είναι η δυνατότητα²⁴. Έτσι η γένεση του κάθε όντος είναι η μετάβαση από τη δυνατότητα της πραγμάτωσής του στην ενεργό παρουσία του. Η μορφή, επομένως, είναι η πραγματοποίηση μιας λανθάνουσας ικανότητας της ύλης. Δηλώνει κάτι περισσότερο από την εξωτερική μορφή ενός πράγματος καθώς εκφράζει ταυτόχρονα την εσωτερική του φύση, το είδος του πράγματος. Έτσι η μορφή ως είδος συνιστά τη νοητή συγκρότηση ενός πράγματος, την Ιδέα του. Για τον Αριστοτέλη η ουσία βρίσκεται μέσα στην αισθητή πραγματικότητα. Η Ιδέα των πραγμάτων λοιπόν, βρίσκεται μέσα στα ίδια τα Πράγματα.

Αλλά τι είναι η Ιδέα; Τι είναι η ιδεότης της Ιδέας; Όταν δεν είναι πλέον το όντος ον με τη μορφή του πράγματος καθ' εαυτού, αυτή είναι, για να μιλήσουμε με μετα-καρτεσιανό τρόπο, το αντίγραφο μέσα μου, η αναπαράσταση του πράγματος μέσω της σκέψης, η ιδανικότητα -για ένα υποκείμενο- του τι είναι. Με αυτή την έννοια, είτε κάποιος τη συλλαμβάνει στην “καρτεσιανή” της είτε στη “χεγγελιανή” της παραλλαγή, η Ιδέα είναι η παρουσία του τι είναι, και δεν είμαστε ακόμη έξω από τον Πλατωνισμό. Το θέμα είναι ακόμη η μίμηση (η έκφραση, η περιγραφή, η αναπαράσταση, η απεικόνιση) του είδους ή της Ιδέας, είτε αυτή είναι η μορφή του πράγματος καθ' εαυτού, όπως στον Πλάτωνα, μια υποκειμενική αναπαράσταση, όπως στον Descartes, ή και τα δύο, όπως στον Hegel.²⁵

Ο Πλάτωνας, σε αντίθεση με τον Αριστοτέλη, διαχωρίζει τις Ιδέες από τα Αισθητά. Στη φιλοσοφία του διακρίνει τρία είδη όντων. Στο πρώτο γένος ανήκουν οι Ιδέες. Είδος αμετάβλητο, άφθαρτο και αιώνιο. Αόρατο, άυλο και ασύλληπτο από τις αισθήσεις, που υπόκειται όμως στην εποπτεία της νόησης. Ον υπερβατικό το οποίο δεν εισέρχεται πουθενά και ταυτόχρονα δεν εισχωρεί τίποτα στο εσωτερικό του. Παραμένει αιωνίως άχρονο και αναλλοίωτο. Στο δεύτερο γένος ανήκουν τα αισθητά αντικείμενα. Αντανακλάσεις των Ιδεών, αντίγραφα του πρωτότυπου, εντυπώσεις του πραγματικού. Γίνονται αντιληπτά μέσω της αίσθησης, παραλαμβάνοντας κάθε φορά πολλαπλές μορφές του είδους του οποίου μιμούνται. Δίπλα στο αιώνιο παράδειγμα, τις Ιδέες, και το αντίγραφό του επικαλείται την έννοια της υποδοχής, προκειμένου να περιγράψει τη διαδικασία μετάβασης από το νοητό στο

24 Αριστοτέλης, *Μετά τα Φυσικά*, 1032b

25 J. Derrida, *Dissemination*, London, Continuum, 2004, σ. 207

αισθητό²⁶. Έτσι τοποθετεί μια τρίτη οντότητα, ένα τρίτο γένος, το οποίο ονομάζει Υποδοχή ή Χώρα.

Η προσπάθεια εύρεσης ενός καθορισμένου ορισμού για τη Χώρα παρουσιάζει ενδιαφέρον και ταυτόχρονα συναντά δυσκολίες που εμπίπτουν στον ασαφή χαρακτήρα της. Η Χώρα δεν μπορεί να εκφραστεί και αυτό της στερεί το δικαίωμα να παραφραστεί. Η Χώρα δεν είναι υποκείμενο. Δεν είναι το υποκείμενο²⁷. Δεν είναι τόπος, δεν είναι τοποθετήσιμη παρά δείχνει να δέχεται και να τοποθετεί. Η ίδια δεν υφίσταται φθορά, είναι άφθαρτη, αδιάφθορη και αναλλοίωτη. Δεν είναι ούτε γενεσιουργός ούτε γεννημένη, παρέχει απλώς την έδρα σε όσα έχουν γεννηθεί²⁸. Είναι απαλλαγμένη από οποιαδήποτε μορφή, προκειμένου το αποτύπωμα να μπορέσει να παρουσιάσει όλη την ποικιλία των δυνατών μορφών²⁹. Μιλάμε για έναν χώρο ο οποίος δεν είναι κενός, ούτε όμως γεμάτος. Είναι παρθένος και όμως μπορεί να δεχθεί τα πάντα. Δεν μπορούμε να πούμε για εκείνη ότι δεν είναι ούτε αυτό ούτε εκείνο, ή ότι είναι αυτό και εκείνο μαζί.³⁰

Το τρίτο πλατωνικό γένος δεν μπορεί να παρουσιαστεί άμεσα παρά μόνο μέσα από έναν αφαιρετικό τρόπο σύλληψης. Μέσα από έναν συλλογισμό νόθο, σχεδόν ονειρικό. Μιλάμε για κάτι άπιαστο, κάτι ονειρικό, για μία παρουσία της απουσίας της Χώρας³¹. Ο τόπος που μπορούμε να πλησιάσουμε τη Χώρα είναι αυτός του ονείρου. Στο όνειρο η Χώρα εμφανίζεται ως ο τόπος όλων των πραγμάτων και όλων των δυνατών εκδοχών αυτών. Ένας τόπος ενδιάμεσος, μεταβατικός, που ακροβατεί ανάμεσα στη νόηση και την αίσθηση. Δεν είναι όμως ούτε νόηση, την απουσία της οποίας αναπληρώνει, αλλά ούτε και αίσθηση, την αβεβαιότητα της οποίας υπερβαίνει.³²

Η ύπαρξη της Χώρας δεν γίνεται η ίδια άμεσα αντιληπτή. Η απομακρυσμένη παρουσία της υποδηλώνεται μέσω των μορφών που η ίδια διαμορφώνει. Δέχεται αιωνίως τα πάντα και ταυτόχρονα είναι

26 Πλάτων *Τίμαιος*, Αθήνα, Πόλις 1995, σ. 245

27 J. Derrida, *Χώρα*, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 2000, σ. 24

28 Πλάτων, *Τίμαιος*, ό.π., σ. 245

29 Πλάτων, *Τίμαιος*, ό.π., σ. 241

30 J. Derrida, *Χώρα*, ό.π., σ. 16

31 J. Derrida & P. Eisenman, *Chora L Works*, New York, The Monacelli Press, 1997, σ. 10

32 J. Derrida, *Χώρα*, ό.π., σ. 113

απαλλαγμένη από όλες τις μορφές. Υποδηλώνει ταυτόχρονα μια εστίαση και μια ρήξη. Αποτελεί την οντολογική προϋπόθεση των αντικειμένων, καθώς τα αισθητά θα μετέπιπταν στην απόλυτη ανυπαρξία, αν δεν υπήρχε κάποια έδρα, κάποια Υποδοχή της μεταβολής τους³³. Τους παράγει το μέσο στο οποίο αναπαράγονται. Πρόκειται λοιπόν για μια μήτρα πολλαπλών εκδοχών. Ένα αέναο “φύεσθαι” συμβάντων και μορφών. Δεν φτάνει ποτέ σένα τέλμα, σε μία παγιωμένη φάση της ολοκλήρωσής της. Χαρακτηρίζεται διαρκώς από μια τάση που εκφράζει το ατελές της δημιουργίας. Μια διαδικασία ανοικτή σε ενδεχομενικότητες.

Από τις διαφορετικές μορφές που παίρνει το αντίγραφο μέσα στη Χώρα, μπορεί κανείς να σκιαγραφήσει τα όριά της. Το αντίγραφο στην πλατωνική φιλοσοφία, συγκροτείται από δυο εκδοχές. Στην πρώτη, το αντίγραφο συνιστά τη μορφή του είδους, δηλαδή της Ιδέας, την οποία μιμείται πιστά. Είναι η αντανάκλαση του πραγματικού, το αποτύπωμά του. Το αποτύπωμα εδώ νοείται ως η ανάμνηση του είδους, της Ιδέας. Είναι η εντύπωση της Ιδέας που ενυπάρχει στην ψυχή καθώς ο Πλάτωνας πίστευε πως η ψυχή έχει γνωρίσει τις Ιδέες πριν τη γέννησή της.³⁴ Στη δεύτερη εκδοχή, το αντίγραφο ως ομοίωμα πλέον, αποκρύπτει το πρωτότυπο, συγκαλύπτει το πραγματικό. Πρόκειται για το αντίγραφο του αντιγράφου, ένα ψευδές αντίγραφο, μια απομίμηση ευτελής. Αδιαφορεί για την Ιδέα καθώς διεκδικεί μια σχέση ανομοιότητας με αυτήν. Αν το ομοίωμα έχει ένα μοντέλο, είναι το μοντέλο του Άλλου, το οποίο αντιτίθεται στην Ιδέα. Το ομοίωμα είναι εξορισμού δομημένο στην ανομοιότητα και τη διαφορά.³⁵

Προκειμένου να προσεγγίσει κανείς τη Χώρα, σύμφωνα με την ερμηνεία του Taylor πάνω στον πλατωνικό Τίμαιο, πρέπει να μελετήσει τις ποιότητες των μορφών που διαμορφώνονται εντός της. Να διερευνήσει δηλαδή τη σχέση μεταξύ των μορφών.³⁶ Η ποικιλομορφία των εναλλαγών και η πολλαπλότητα που διαμορφώνονται εντός της, διακινεί το νόημα από τη μια μορφή στην άλλη. Το νόημα γίνεται μεταφορικό. Μέσα από τον τρόπο αυτό αναδεικνύεται η δύναμη της

33 Πλάτων, *Τίμαιος*, ό.π., σ. 428

34 Πλάτων, *Φαίδων (ή Περί Ψυχής)*, 72e–75e

35 G. Deleuze, *The logic of sense*, New York, Columbia University Press, 1990, σ. 256

36 A. E. Taylor, *Commentary on Plato's Timaeus*, Oxford, Clarendon Press, 1962, σ. 342–345

φύσης της υποδοχής. Για τον Αριστοτέλη η μορφή αποτελεί την αφητηρία για τη διερεύνηση της ουσίας. Η μορφή επομένως είναι το κίνητρο για τη διερεύνηση του περιεχομένου. Προκειμένου να μελετήσει κανείς ένα φύση ον πρέπει να ξεκινήσει από τη μορφή του. Μέσα από τη διαδικασία αυτή, μπορεί κανείς να προσεγγίσει το ίδιο το Είναι.

Οι εναλλασσόμενες εκδοχές της μορφής του πετρώματος αποτελούν την αφορμή για τη διερεύνηση της ουσίας του. Η πολλαπλότητα του αντικειμένου συνίσταται στην ατέρμονη ακολουθία των παραλλαγών του. Στη μεταβλητότητα και την παραλλακτικότητά του. Οι συνεχείς και επαναλαμβανόμενες αλλαγές της υλικότητας συγκροτούν μια μορφοποιητική διαδικασία ανοιχτή σε ενδεχομενικότητες. Προωθούν ένα περιεχόμενο περισσότερο εύπλαστο, ολοένα επανακαθοριζόμενο στην ολότητά του. Η διερεύνηση επικεντρώνεται στην ανάλυση των σχέσεων που συγκροτούνται εντός. Εκείνο που ενδιαφέρει είναι η μελέτη του σχεσιακού χαρακτήρα των μορφών, τόσο αποσπασματικά όσο και συνολικά. Η εξέταση τόσο του κάθε τμήματος ξεχωριστά όσο και η αναγωγή του κάθε τμήματος στο όλον. Τα γενετικά μοντέλα παραγωγής δεν εστιάζουν στη μορφή της ύλης καθεαυτής αλλά στις δυνάμεις που αναπτύσσονται εντός τους. Σημασία δίνεται όχι στην αποσαφήνιση ή στην πλήρη κατανόηση, όσο στην προσέγγιση της κατανόησης, στην ίδια τη διαδικασία. Το σημαίνον εδώ είναι η φόρμα όχι ως φορμαλισμός, αλλά ως τρόπος δημιουργίας ενός πλαισίου μέσα στο οποίο μπορεί να δει κανείς την ουσία, την οντολογία.

Το αιώνιο μυστικό της συνοχής της πέτρας μοιάζει να συλλέγει το είναι του και να συγκροτεί την επιφάνειά του. Σκεπτόμενοι για το εσωτερικό είναι σαν να σκεπτόμαστε για ολόκληρο τον κόσμο, και την άρρητη αλήθεια του.³⁷ Ο μηχανισμός της απόκρυψης έγινε ο λόγος, το όριο απ' όπου το πράγμα άρχισε να εκδιπλώνει την ουσία του³⁸. Και η μορφή αποτέλεσε το κίνητρο για τη διερεύνηση του περιεχομένου. Μέσα από το φάσμα των παραλλαγών και των επιμέρους συσχετίσεων το πέτρωμα σκιαγράφησε το πλήθος των δυνατών εκδοχών του. Φανέρωσε την ουσία του. Το αντικείμενο της πέτρας συγκρότησε την ίδια του τη γενεαλογία.

37 Α. Αντονάς, Φ. Γιαννίση, *Το Δοχείο*, ό.π., σ. 28, 40

38 Μ. Heidegger, *Κτίζειν, Κατοικείν, Σκέπτεσθαι*, Αθήνα, Πλέθρον, 2009, σ. 51

ον:	(ὄν, ουδ. του ὄν < εἶμι) ὑπαρξη, νοητή ἢ αισθητή, του πράγματος καθεαυτό
ουσία:	(οὐσία < οὔσα, θηλ. του ὄν < εἶμι) ενιαίο και αμετάβλητο στοιχείο του ὄντος_ συγκροτεῖται από την ὕλη και το εἶδος
ὕλη:	(ὔλη) ἀμορφη πρωτογενής ουσία_ μαζί με το εἶδος συνιστοῦν την ουσία (βλ. Αριστοτέλη)
γένος:	(γίγνομαι) ευρύτερος ὅρος που εμπεριέχει την έννοια του εἶδους (βλ. Αριστοτέλη)
εἶδος:	(εἶδος < εἶδον ἀόριστος β' του ὄρω) μορφή, εμφάνιση ενός πράγματος_ υποδιαίρεση του γένους_ (πληθυντικός εἶδη: Πλατωνικές Ιδέες)
εἰδωλο:	(εἶδωλον < εἶδω < οἶδα) εντύπωση_ ανάμνηση του αντικειμένου, κατοπτρική εικόνα_ αντανάκλαση της Ιδέας
ιδέα:	(ιδέα < ιδεῖν < ὄρω) νοητική παράσταση του ὄντος ἢ μιας αφηρημένης έννοιας_ ον άυλο, άχρονο, αιώνιο και αναλλοίωτο (βλ. Πλάτωνα)
αντικείμενο:	(ἀντί-κειμαι < κείμαι) μορφή του εἶδους του οποίου μιμείται_αντίγραφο
ομοίωμα:	(λατ. simulacrum < ὁμοίωμα < ὁμοιάζω < ὁμοιος) αντίγραφο που ομοιάζει εξωτερικά, χωρίς τις εσωτερικές ιδιότητες του αντικειμένου_ απείκασμα
παράδειγμα:	(παρά+δείγμα < δείκνυμι < παθ. δείκνυμαι) πρότυπο μίμησης
Χώρα:	(χώρος) υποδοχή, εκμαγείο, τροφός_ ον υπερβατικό, αιώνιο, άμορφο, αναλλοίωτο_ γένος νόθο, ασαφές, αμυδρό_ δέχεται την ὕλη και της προσδίδει μορφή

Η ΦΑΝΤΑΣΙΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Το όρυγμα αφήνει τη σκέψη να αιωρείται μπροστά στη γοητεία της απόκρυψής του. Η ερμητική κλειστότητα της πέτρας εγείρει την επιθυμία. Και η επιθυμία με τη σειρά της γεννά τη φαντασίωση για αυτό που η ίδια αποκρύπτει. Το αντικείμενο δίνει την αφορμή στη νόηση να διεισδύσει στο σκοτάδι του εσωτερικού. Να μιλήσει για το βάθος του φαντασιακού. Διεισδύοντας εκεί, προσπίπτει στην απόλυτη άγνοια. Είναι εκεί όπου ο Λόγος εξαντλεί τον εαυτό του, εκεί όπου απλώνεται η σκοτεινή σιωπή του είναι³⁹.

Το εσωτερικό της πέτρας γίνεται η αφετηρία της ακατάπαυστης επιθυμίας. Γίνεται το “αντικείμενο μικρό α”⁴⁰ του Lacan. Ένα αντικείμενο μη αναπαριστώμενο, ανυπότακτο στη συμβολοποίηση και την αναπαράστασή του. Το εσωτερικό φαντάζει μια περιοχή άγνωστη, απροσπέλαστη. Μια terra που θέλει να μείνει incognita. Το αντικείμενο της επιθυμίας αναδύεται μέσα από την έλλειψή του. Όσο το ίδιο εκλείπει, καθιστά την επιθυμία υποχείρια της εμβλείας του. Η επιθυμία για την αποκάλυψή του άπιαστου αυτού “αντικειμένου” που συνεχώς διαφεύγει, μοιάζει να είναι η προσπάθεια συνάντησης με το Πραγματικό.

Ο Πραγματικό, το Συμβολικό και το Φαντασιακό χρησιμοποιήθηκαν από τον Lacan σαν μια προσπάθεια προσέγγισης και ερμηνείας πάνω στο έργο του Freud. Και τα τρία συγκροτούν τον Βορρόμειο κόμβο⁴¹, στο κέντρο του οποίου βρίσκεται το αντικείμενο της ακατάπαυστης επιθυμίας, το “αντικείμενο μικρό α” του Lacan. Ο κόμβος αυτός απεικονίζει τη δομή της ανθρώπινης ύπαρξης.

Το Φαντασιακό είναι μια δομή άχρονη, αιώνια και ασυνείδητη. Ταυτίζεται με το σημαϊνόμενο, δηλαδή τη σημασία που αποκτούν τα πράγματα για το υποκείμενο. Είναι ο τόπος συνάντησης της εικόνας με

39 Α. Αντονάς, Φ. Γιαννίση, *Το Δοχείο*, ό.π., σ. 27

40 “αντικείμενο μικρό α”: το αντικείμενο της επιθυμίας που δεν μπορεί ποτέ να αποκτηθεί. Λακανικός όρος που συμβολίζει την αφετηρία της εσαεί επιθυμίας. Το σημείο που φέρει την αλήθεια.

41 Βορρόμειος Κόμβος: η άρθρωση τριών διαστάσεων (Πραγματικό, Συμβολικό, Φαντασιακό) που εισήγαγε ο Lacan. Ο κόμβος παρουσιάζει την εξής ιδιαιτερότητα: αν οποιοσδήποτε από τους τρεις δακτυλίους αποκοπεί, καταλύονται ταυτόχρονα και οι υπόλοιποι.

τη φαντασία και συνδέεται με τις επιθυμίες του υποκειμένου που προκαλούν την απόλαυση, δηλαδή τις φαντασιώσεις του. Αντλεί την καταγωγή του από το σώμα καθώς αναφέρεται στην ικανοποίηση του ίδιου του εαυτού, στην αυταπάτη. Στην κατοπτρική δηλαδή εικόνα του σώματος και στην αλλοτρίωσή του μέσα σε αυτή.

Το Συμβολικό αναφέρεται στο μέσο έκφρασης του ανθρώπου, τη γλώσσα. Είναι ο τόπος στον οποίο το υποκείμενο, μέσα του λόγου, κατασκευάζει την πραγματικότητα αντιστοιχώντας τα σημαίνοντα στα σημασιόμενα. Η συμβολική διάσταση της γλώσσας, δηλαδή το σημαίνον, είναι μια δομή η οποία δε συρρικνώνεται και δε νοηματοδοτείται μέχρι τέλους. Συνδέεται με το φαντασιακό, ρυθμίζοντας την επιθυμία, καθώς η ίδια η γλώσσα εμπεριέχει μέσα της και στοιχεία φαντασιακά.

Ο ορισμός του Πραγματικού, σύμφωνα με τον Lacan, είναι η ίδια η ανυπαρξία του. Αποτελεί μια επίπτωση του Συμβολικού. Πρόκειται γι' αυτό που συλλαμβάνουμε ή θεωρούμε Πραγματικό και βρίσκεται εκτός της γλώσσας. Είναι η κατάσταση από την οποία αποχωριστήκαμε με την είσοδό μας σε αυτή. Χαρακτηρίζεται από την έλλειψη τόσο του σημαίνοντος όσο και του σημασιόμενου, αφού οι λέξεις αδυνατούν να συλλάβουν την έννοιά στην ολότητά της. Δεν μπορούν να την αναπαράσθουν ποτέ αποτελεσματικά.

Το Πραγματικό δεν συμβολοποιείται και δεν κωδικοποιείται ως γλωσσικό εύρημα σε καμία στιγμή της αποκάλυψής του. Η γλώσσα δεν μπορεί να το αναπαραστήσει ποτέ συνολικά. Είναι από τη βάση της μια αλλοτρίωση, μια φανέρωση της αποτυχίας κάθε αναπαράστασης. Σε αυτό το κενό της γλώσσας εισάγεται αντανάκλαστικά η έννοια της επιθυμίας. Το πραγματικό διερευνάται στα κενά, στις ρωγμές και τις ασυνέχειες του λόγου. Η επιθυμία του υποκειμένου αρθρώνεται μέσω του σημαίνοντος, και ως τέτοια εγγράφεται στον Λόγο. Το ασυνείδητο, δηλαδή, αρθρώνεται μέσω του σημαίνοντος στα ενδιάμεσα κενά του συνείδητου Λόγου ως διακοπτόμενη απόλαυση.⁴² Εκεί δημιουργείται η λεγόμενη φαντασίωση. Είναι αυτή που συμπληρώνει την αίσθηση που έχουμε για την πραγματικότητα⁴³.

42 A. Juranville, *Lacan et la philosophie*, Paris, Presses Universitaires de France, 1984, σ. 233

43 S. Žižek, *The Plague of Fantasies*, London/New York, Verso, 2008, στον πρόλογο My Own Private Austria

Η γλώσσα είναι αυτή που φέρει μέσα της την ασυνείδητη επιθυμία. Αυτού του είδους η επιθυμία εκδηλώνεται ως σύμπτωμα, μέσα από την έννοια της γλωσσικής παραδρομής. Το γλωσσικό ολίσθημα, το λάθος μπορούν να θεωρηθούν, όπως και το όνειρο ως συμπτώματα εφόσον επαναλαμβάνονται συστηματικά. Το σύμπτωμα, σύμφωνα με τον Lacan, είναι οτιδήποτε προέρχεται από το Πραγματικό. Ορίζεται ως ο παθολογικός σχηματισμός που αποτελεί την εξαίρεση στην πληρότητα του Συμβολικού. Το σύμπτωμα είναι κάτι που δεν έχει αρθρωθεί, που έχει απωθηθεί. Μια σωματοποιημένη άγνοια που εμμένει από τη στιγμή που η αιτία του παραμένει άγνωστη. Είναι ένα συμβάν που επαναλαμβάνεται καθώς η μήτρα του συμπτώματος είναι η ίδια η επανάληψη. Το σύμπτωμα, επομένως, είναι η επιστροφή του ίδιου συμβάντος. Το νόημα του συμπτώματος κατασκευάζεται αναδρομικά μέσα στην ανάλυση. Και η ερμηνεία είναι εκείνη που παράγει την αλήθεια⁴⁴ του. Παράγει το σημαίνον πλαίσιο που δίνει στο σύμπτωμα το νόημά του⁴⁵. Παρόλα αυτά όμως το σύμπτωμα, ενώ έχει ερμηνευτεί, εξακολουθεί να εμμένει. Είναι μια άφθαρτη επιθυμία, πυροδοτούμενη ακατάπαυστα από τη συνεχή επιστροφή του απωθημένου σημαίνοντος. Μέσα από το σύμπτωμα ο Lacan ορίζει την Ιδέα του Πραγματικού ως τραύμα, καθώς διατηρεί μια επαφή τραυματική με το πραγματικό. Το σύμπτωμα είναι μια εμπειρία οδυνηρή αλλά ταυτόχρονα και μια απόλαυση που έχει απωθηθεί.

Στη λακανική θεωρία ο τόπος συνάντησης του Πραγματικού με το Συμβολικό ορίζεται μέσα από την έννοια της διάσχισης. Είναι η στιγμή εκείνη που το υποκείμενο σχίζει το πέπλο της φαντασίωσής του και αποκτά μια εντύπωση του πραγματικού. Το Πραγματικό αποκαλύπτεται μέσα από το ίχνος του. Εκεί, πίσω απ' το πέπλο της φαντασίωσης, οι λέξεις γίνονται μια αντιστροφή της γλώσσας. Γίνονται βουβά διαστήματα, αδύνατες συνδέσεις των σημαίνοντων και των σημασιολογικών της. Το ανασήκωμα του πέπλου αποκαλύπτει το πράγμα στη σκηνή της απόκρυψής του. Είναι η στιγμή της επιτέλεσης της τομής. Της διάτρησης του ορίου του δέρματος. Της διάνοιξης της σάρκας. Η στιγμή όπου το υποκείμενο έρχεται αντιμέτωπο με την ωμότητα της φύσης του. Βιώνει ταυτόχρονα μια δυσαρέσκεια και έναν τύπο οδυνηρής ηδονής. Η αίσθηση της επαφής με το Πραγματικό

44 αλήθεια [α+λήθη] : έξοδος από τη λήθη, η αληθής γνώση των πράξεων και του κόσμου.

45 S. Žižek, *Το υψηλό αντικείμενο της ιδεολογίας*, ό.π., σ. 106

αποτελεί το ίχνος της απουσίας του ή καλύτερα το ίχνος της απομακρυσμένης του παρουσίας. Η ουλή που αφήνει αυτή η στιγμιαία συνάντηση με το πραγματικό αποτελεί το τεκμήριο της παραπάνω εμπειρίας.

Η φαντασίωση αδυνατεί να συλλάβει το πραγματικό ολοκληρωτικά, γιατί δεν μπορεί ποτέ να ικανοποιήσει την επιθυμία που εξακολουθεί να εμμένει ακατάπαυστα. Μιας επιθυμίας που δεν είναι παρά ένα κατασκευάσμα του φαντασιακού. Όση πραγματικότητα επομένως και να μπορέσουμε να προσεγγίσουμε, θα παραμένει πάντα ριζωμένη στη φαντασίωση. Ο Lacan παρομοιάζε την έννοια του πραγματικού με βράχο, πάνω στον οποίο αποτυγχάνουν όλες οι φαντασιώσεις. Ο βράχος σφυρηλατείται μέσω της γλώσσας μέχρι που γίνεται πέτρα. Το πραγματικό ληλατείται συνεχώς μέσα από την προσπάθεια συμβολοποίησής του. Ότι συμβαίνει και σε μια λέξη όταν λέγεται. Εγκλωβισμένη στην αμφισημία του να πραγματωθεί, αλλαγμένη σε έναν όρο που αντιπαλεύεται πολλαπλές συμβάσεις, αλλοιωμένη ως η πράξη ενός παρόντος, και παραλλαγμένη από τους μετασχηματισμούς που απορρέουν από διαδοχικές επιρροές.⁴⁶ Η διαδικασία αυτή διαμελίζει βίαια το σώμα του πραγματικού. Ταυτόχρονα όμως το πραγματικό δομείται ως απόρροια της εισχώρησης του συμβολικού σε αυτό. Την ίδια στιγμή που το πραγματικό αποσυντίθεται, παράλληλα κατασκευάζεται μέσα από το αποτέλεσμα της ληλάτησής του.

Ο Lacan δείχνει ότι το πραγματικό είναι αδύνατο⁴⁷, επειδή είναι αδύνατον να το φανταστούμε. Βρίσκεται στο Συμβολικό, είναι μέρος αυτού, από τη στιγμή που κατασκευάζεται μέσα του. Στην προσπάθεια να συμβολοποιήσει κανείς το Πραγματικό, γνωρίζει εξ αρχής την πιθανή αποτυχία οποιασδήποτε προσπάθειας, έχει πλήρη επίγνωση της αδυνατότητας οποιοδήποτε εγχειρήματος συμβολοποίησής του. Αν και δεν μπορούμε ποτέ να συμβολοποιήσουμε πλήρως το πραγματικό, είναι δυνατό να κυκλώσουμε με μεταφορικό έστω τρόπο τα όρια που θέτει στη σημασιολόγηση και στην αναπαράσταση.⁴⁸ Η έλλειψη αυτή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση της

46 M. Augé, *Non - Places_Introduction to an anthropology of supermodernity*, London, Verso, 1995, σ. 80

47 D. Evans, *Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2005, σ. 226

48 K. Καστοριάδης στο βιβλίο του Γ. Σταυρακάκη, *Η λακανική αριστερά*, Αθήνα, Σαββάλας, 2012

ακατάπαυστης επιθυμίας.

Το αντικείμενο επομένως είναι αναγκαίο να συνεχίσει να διαφεύγει. Αν φτάσουμε πολύ κοντά στο αντικείμενο της επιθυμίας κινδυνεύουμε να αποκαλύψουμε την έλλειψή του. Το πραγματικό κινδυνεύει να εκτεθεί και να γίνει εκτυφλωτικά ορατό. Να υπερβεί τα όριά του, τον ίδιο του τον ορισμό. Να γίνει περισσότερο πραγματικό απ' το πραγματικό.⁴⁹ Δεν αναφερόμαστε πλέον σε ένα πραγματικό με όρους μίμησης ή αναπαράστασης του υπαρκτού, αλλά μιλάμε με όρους προσομοίωσης. Μιλάμε για μια υπέρβαση του πραγματικού. Η ριζική κατάρρευση της ψευδαίσθησης, η εξαϋλωση του πραγματικού, συνιστά την αμετάκλητη απώλειά του. Ένα Πραγματικό χωρίς Φαντασιακό, το οποίο έχει πάψει να αποτελεί κομμάτι του Συμβολικού, δεν μπορεί παρά να είναι κάτι άλλο από πραγματικό. Είναι ένα “πραγματικό” εύπλαστο, ρευστό. Μπορεί και προσαρμόζεται σε όλα τα νοήματα, τα κοινά και τις διαφορές που παράγονται εντός του. Αναφερόμαστε πια σε ένα νέο “πραγματικό” το οποίο συμβολοποιείται στον ίδιο του τον εαυτό. Δεν χρειάζεται πλαίσιο αναφοράς, αφού αρχίζει και τελειώνει στην ίδια του την ύπαρξη. Είναι αυτοαναφορικό. Μιλάμε πλέον για ένα υπερ-Πραγματικό.

Ο Lacan ιχνογραφεί την αστοχία του Πράγματος, που για τον ίδιο δεν μπορεί παρά μόνο να αστοχεί, και ταυτόχρονα εγκωμιάζει το πάθος για την άγνοια του Πραγματικού. Το πραγματικό δεν μπορεί να νοηθεί παρά μόνο ως ένα κενό. Το κενό αυτό είναι το αδιάθετο ίχνος του πραγματικού, το αποτύπωμά του. Είναι το υπόλειμμα, η τρύπα μέσα στην οποία αποτυγχάνουν όλοι οι συμβολισμοί. Είναι το κενό που αφήνει η πτώση της πέτρας καθώς βυθίζεται στην ηρεμία του νερού. Οι ομόκεντροι κύκλοι αποτελούν τη ζώνη εμβέλειας του χαμένου κέντρου. Είναι αυτοί που εξακολουθούν να υπαινίσσονται ακόμα την παρελθοντική παρουσία του αντικειμένου. Η παρουσία του υποδηλώνεται μέσα από μια απουσία που δεν είναι ακριβώς απουσία, παρά μια απομακρυσμένη παρουσία. Η εμβέλεια της διαταραχής συνιστά τον μόνο ορατό τόπο που συνεχίζει να μαρτυρά την απώλεια της πέτρας. Έξω από την περιοχή αυτή ο χώρος παραμένει τυφλός.

49 J. Baudrillard, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, ό.π., σ. 110

τραύμα:	κάθε βίαιη καταστροφή ιστών ή οργάνων, εσωτερική ή εξωτερική_προκαλείται από διάφορες μορφές μηχανικών παραγόντων, όταν αυτοί υπερβούν τη φυσική αντοχή των ιστών ή των οργάνων αντίστοιχα
σύμπτωμα:	ενδεικτικό στοιχείο, εξωτερικό ή μη, ενός παθολογικού φαινομένου_ ένδειξη του τραύματος
τομή:	επεμβατική τεχνική διάνοιξης της σάρκας με χειρουργικό εργαλείο - νυστέρι_ διαδικασία διάτρησης μιας επιφάνειας, άλλοτε εις βάθος και άλλοτε επιφανειακά
εκτομή:	διαδικασία της αφαίρεσης που επιτελείται μέσω της τομής
όγκος:	μάζα ιστού που δημιουργείται λόγω του ανώμαλου πολλαπλασιασμού των κυττάρων, άλλοτε καλοήθης και άλλοτε κακοήθης
ράμμα:	υλικό που χρησιμοποιείται για την διαδικασία της επούλωσης ενός τραύματος ή ενός τμήματος του δέρματος μετά από μια τομή
ουλή:	ινώδης ιστός_σημάδι_ίχνος_ τεκμήριο της τομής

Η ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Η πέτρα βυθίζεται στην επιφάνεια του νερού. Έτσι όπως το μάτι παρατηρεί με επιθυμία την πτώση της, την απολαμβάνει. Η εικόνα προκαλεί την προσήλωση του ματιού. Το δάκρυ με τη σειρά του προστατεύει το μάτι από αυτήν. Θολώνει την όραση. Το μάτι χάνει την εικόνα μέσα από το δάκρυ, την ίδια στιγμή που το δάκρυ αναβλύζει ως προσήλωση στην εικόνα. Το δάκρυ σώζει από την τύφλωση αλλά και τυφλώνει.⁵⁰ Τη στιγμή που η πέτρα χάνεται από το βλέμμα, η γλώσσα γίνεται το μοναδικό τεκμήριο της τύφλωσης. Το αντικείμενο διαφεύγει και γίνεται μια ανάμνηση γλωσσική. Η πέτρα είναι πλέον απόλυτα παραδομένη στη γλωσσική της εκφορά.

Μιλάμε ήδη με όρους του βλέμματος και της απώλειας αυτού. Το βλέμμα⁵¹ ενυπάρχει στην ανθρώπινη ύπαρξη χωρίς να συνδέεται απόλυτα με την όραση. Η ορατότητα υπερβαίνει τον οφθαλμό, από τη στιγμή που ο τόπος από τον οποίο βλέπουμε δεν είναι ορατός. Ο Derrida, κατά τη διάρκεια μιας προσωρινής απώλειας της όρασής του γράφει ότι η γλώσσα προέρχεται από την περιοχή της τύφλωσης από την οποία η ίδια συγκροτείται.⁵² Από την περιοχή όπου πλέον δεν βλέπουμε εκείνα για τα οποία μιλάμε.⁵³ Από τον τόπο της σκέψης. Η σκέψη της όρασης φαίνεται να μην είναι ο κάτοχος των ιδίων της των προκειμένων. Δεν είναι μια σκέψη καθ' ολοκληρίαν παρούσα και πραγματική· φέρει μέσα στους κόλπους της ένα μυστήριο παθητικότητας. Αυτό που κάνει η σκέψη είναι να προσφέρει στο βλέμμα τα ίχνη της όρασης του μέσα, έτσι ώστε αυτό να τα νυμφευθεί, και στην όραση αυτό που την επενδύει εσωτερικά, τη φανταστική υφή του πραγματικού.⁵⁴ Το βλέμμα υπερβαίνει το βλέπειν και το αντικείμενο υπερβαίνει το βλέπεσθαι. Με λίγα λόγια, η σκέψη διαθέτει τις δικές της εικόνες καθώς η όραση διαθέτει το δικό της φαντασιακό⁵⁵.

50 Α. Αντονάς, *Αποχωρισμός, Τραύμα, Εικόνα*, δημοσιευμένο στο Συλλογικό Έργο, *Το βέλος και το μάτι*, Αθήνα, Πατάκη, 2003

51 ιδείν: βλέπω και ειδέναι: γνωρίζω

52 J. Derrida, *Mémoires d'aveugle_L'autoportrait et autres ruines*, Paris, Réunion des Musées Nationaux, 1990, σ. 4

53 Α. Αντονάς, *Αποχωρισμός, Τραύμα, Εικόνα*, στο Συλλογικό Έργο, *Το βέλος και το μάτι*

54 M. Ponty, *Η αμφιβολία του Σεζάν_Το μάτι και το πνεύμα*, Αθήνα, Νεφέλη, 1991, σ. 71

55 M. Ponty, *Η αμφιβολία του Σεζάν_Το μάτι και το πνεύμα*, ό.π, σ. 89, 93

Ο Deleuze ερευνά τη σχέση αυτή, ανάμεσα στη σκέψη και την εικόνα της σκέψης, με βάση την ίδια τη γλώσσα. Προσπαθεί να αποδώσει στις λέξεις και τα πράγματα τη συστατική τους εξωτερικότητα, καθώς για τον ίδιο το μυστήριο της πραγματικότητας βρίσκεται πάνω στην επιφάνεια των αντικειμένων. Επιχειρεί να αποσυνδέσει τις εικόνες της σκέψης από τις συνήθειες σημασίες και διαμορφώσεις. Αποσυνδέει τα πράγματα από τις εικόνες που τα αναπαριστούν, καθώς πιστεύει πως είναι αυτές που κρύβουν τους μηχανισμούς που τα παρήγαγαν. Ο μηχανισμός της εικόνας εδώ προσεγγίζεται με όρους απόκρυψης. Δεν αναφερόμαστε πια στην ενσάρκωση ενός νοήματος σε μια εικόνα, αλλά στην απόκρυψη του νοήματος από αυτήν. Η εικόνα νοείται ως ένα ομοίωμα που αποκρύπτει το αληθινό. Στην ιδιαίτερη αυτή στιγμή του πένθους για την απόκρυψη του βάθους, όπου ο όρος πένθος προδιαγράφει έναν νόθο μνημονικό χώρο ανάμεσα στη λήθη και τη μνήμη, η εικόνα προωθεί κάποιου είδους τύφλωση.⁵⁶

Η εποχή της εικόνας και της αναπαράστασης, με τους παραπάνω όρους, αποτέλεσε την εποχή της Κοινωνίας του Θεάματος του G. Debord. Η ζωή, αυτό που ο ίδιος βαφτίζει ως τον κόσμο των βιωμάτων και των απτών εμπειριών, αποτελεί τον σκληρό και αντικειμενικό πυρήνα της πραγματικότητας. Αντίθετα το θέαμα, συλλαμβανόμενο στην ολότητά του, ορίζεται ως μια αντιστροφή της ζωής. Είναι ο τόπος του παραπλανημένου βλέμματος και της ψευδούς συνείδησης. Στην Κοινωνία του Θεάματος ότι υπήρξε άμεσο βίωμα έχει απομακρυνθεί σε μια αναπαράσταση.⁵⁷ Σε μία θέαση. Η θέαση εδώ νοείται ως μια πράξη αλλοτριωτική, παθητική και τελικά οδυνηρή. Η πραγματικότητα αναδύεται μέσα στο θέαμα και το θέαμα γίνεται πραγματικό. Υπάρχει μια αμοιβαία αλλοτρίωση.⁵⁸ Αυτό που βλέπουμε δεν είναι παρά μια μίμηση, ένα φαίνεσθαι, μια εξωτερικότητα. Εντός του πραγματικά ανεστραμμένου κόσμου, το αληθινό είναι μόνο μια στιγμή του ψεύδους, στην οποία το ψευδές εξαπατά τον ίδιο του τον εαυτό.⁵⁹

Έχουμε πλέον οριστικά μεταβεί σε μια νέα εποχή. Η πραγματικότητα

56 Α. Αντονάς, *Η εικόνα που κρύβει ό,τι παρουσιάζει_Το αττικό τοπίο και η φαντασίωση της απόκρυψης*, δημοσιευμένο στα Αρχιτεκτονικά Θέματα, τ.28, 2004

57 G. Debord, *Η Κοινωνία του Θεάματος*, Αθήνα, Ελεύθερος Τύπος, 1990, σ. 24

58 G. Debord, *Η Κοινωνία του Θεάματος*, ό.π., σ. 26

59 G. Debord, *Η Κοινωνία του Θεάματος*, ό.π., σ. 24, 26

του θεάματος και της αναπαράστασης, η εποχή με τις επιθυμίες και τις φαντασιώσεις, φαίνεται να έχει πια ξεπεραστεί. Η σκηνή και ο καθρέφτης έχουν παραχωρήσει τη θέση τους σε μια οθόνη και σ' ένα δίκτυο. Η σκηνή δεν συχνάζεται πλέον από τους ηθοποιούς και τις φαντασιώσεις τους, αλλά από λειτουργικές οθόνες και τερματικά.⁶⁰ Η φλόγα της φωτιάς του πλατωνικού σπηλαίου έχει οριστικά αντικατασταθεί από τη λάμψη της οθόνης. Ομοιώματα παίρνουν τη θέση του πραγματικού διεκδικώντας να γίνουν πιο πραγματικά και από το ίδιο το πραγματικό. Έχουμε εισέλθει πια στην εποχή του δυνητικού, αφήνοντας πίσω μας την εποχή του δυνατού. Το δυνατό, σύμφωνα με τον Deleuze, συλλαμβάνεται ως μια εικόνα του πραγματικού, ανοιχτή σε υλοποίηση. Το δυνητικό, από την άλλη, είναι ένα εν δυνάμει υπαρκτό⁶¹. Είναι ένα ομοίωμα, μια δομή χωρίς καταγωγή ή πρότυπο, γι' αυτό και καταφέρει να προσομοιάζει την πραγματικότητα χωρίς να την αναπαριστά. Το ομοίωμα είναι αυτόνομο, δεν διεκδικεί το αντίγραφό του. Είναι ένα αντίγραφο χωρίς μοντέλο, χωρίς πρωτότυπο. Ένα νέο Πραγματικό, το οποίο ακριβώς επειδή δεν έχει κάποια καταγωγική προέλευση δεν χρειάζεται κανένα πλαίσιο αναφοράς. Πρόκειται για ένα υπερ-Πραγματικό.

Αυτή η προσομοίωση της πραγματικότητας συγκροτεί τον ορισμό της Δυνητικής Πραγματικότητας. Η δυνητικοποίηση της πραγματικότητας σύμφωνα με τον Λένυ, πρόκειται για μια διαδικασία αποτοπικοποίησης. Μια έξοδος από το "εδώ και τώρα" στο "έξω από εδώ".⁶² Είναι μια διαδικασία ατέρμονης επανάληψης, η οποία επιστρέφει στον εαυτό της και αναδημιουργείται ακατάπαυστα, προσομοιάζοντας κατά κάποιο τρόπο στη λωρίδα του Möbius⁶³, που οτιδήποτε εισέλθει εντός της ακολουθεί συνεχόμενα μια πορεία χωρίς να φτάνει ποτέ σε ένα πέρας. Στη δυνητική πραγματικότητα το βιολογικό ον είναι πλήρως αποδεσμευμένο από το νοητικό. Η μετατόπιση της ύπαρξης του όντος από την ενσώματη παρουσία στην

60 J. Baudrillard, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, ό.π., σ. 20, 28

61 G. Deleuze, *Difference and Repetition*, ό.π., σ. 209, 212

62 P. Λένυ, *Δυνητική πραγματικότητα. Η φιλοσοφία του πολιτισμού και του κυβερνοχώρου*, Αθήνα, Κριτική, 1999, σ. 18, 28

63 Λωρίδα του Möbius: πρόκειται για μια δισδιάστατη μη προσανατολισίμη επιφάνεια που έχει μόνο μία πλευρά όταν είναι ενσωματωμένη στον τρισδιάστατο ευκλείδειο χώρο. Ανακαλύφθηκε από τον A. F. Möbius το 1858, ο οποίος υπήρξε ο πρώτος που εισήγαγε τις ομογενείς συντεταγμένες στην προβολική γεωμετρία.

ασώματη πληροφορία κατασκευάζει ένα δυνητικοποιημένο σώμα. Ένα σώμα-δίχως-όργανα⁶⁴. Για τον Deleuze, το σώμα αυτό συνιστά έναν τόπο αποεδαφοποίησης από την καταστολή που επιβάλλει η ίδια η επιθυμία. Ένα σώμα ανοιχτό, ρευστό, που προσφέρει χώρο στη διεπαφή, τη διαδραστικότητα και τη συνεχή ροή της πληροφορίας. Η γλώσσα, απεκδύεται και αυτή, την υλικότητα και την μονιμότητα της γραφής και αποκτά, μαζί με το σώμα, έναν χαρακτήρα άυλο, πολλαπλό σε ερμηνείες και νοήματα. Το σώμα που άλλοτε αποτελούσε τον τόπο της επιθυμίας και της φαντασίωσης, μετατρέπεται σε ένα υπερ-σώμα, σε μια οθόνη που παρακολουθεί νοητικά. Η εκπροσώπηση της ύπαρξης αποτελεί μια καθαρά αποσωματοποιημένη νοητική διαδικασία υιοθέτησης πολλαπλών ρόλων.

Η λεβιανή θεώρηση ορίζει συνολικά την έννοια της δυνητικοποίησης ως έναν εν γένει πόλεμο ενάντια στην ευθραστότητα, την οδύνη και τη φθορά. Αναζητώντας τον έλεγχο των πραγμάτων, επιδιώκουμε το δυνητικό, επειδή μας οδηγεί προς οντολογικές περιοχές που δεν μπορούν να αγγίξουν τον θάνατο.⁶⁵ Ο θρησκευτικός, μεταφυσικός ή φιλοσοφικός ορισμός του όντος έχει πλέον υποχωρήσει μπροστά σε έναν λειτουργιακό ορισμό σύμφωνα με όρους του γενετικού κώδικα (DNA) και των νευρικών κυττάρων. Βρισκόμαστε μέσα σε ένα σύστημα όπου δεν υπάρχει πια ψυχή, δεν υπάρχει πια μεταφορά του σώματος. Η ύπαρξη αυτοεξαντλείται σε μοριακές συνδέσεις και νευρωνικές σπειρώσεις.⁶⁶

Βιώνουμε μια υπερπραγματικότητα προσομοιώσεων σε έναν χώρο καθαρά ψηφιακό. Μόνο που τα αντίγραφα φαίνεται πως δεν αποτελούν πια ενσαρκώσεις του νοήματος, ούτε καν προσπαθούν να το αποκρύψουν. Τα ομοιώματα αρνούνται το νόημα των εικόνων τους. Τις υπερβαίνουν. Οι εικόνες έχουν χάσει πλέον τη δύναμή τους. Μετά βίας κρατάνε από τα πράγματα το σχήμα τους, ένα σχήμα που έχει αναχθεί σε ένα και μόνο επίπεδο, παραμορφωμένο και το οποίο

64 Σώμα δίχως όργανα: πρόκειται για το σώμα, ως άμορφη ύλη, δίχως μορφή και δίχως σχήμα, που στερείται οποιουδήποτε σχηματοποιημένου οργάνου. Όρος τον οποίο οι G. Deleuze & F. Guattari δανείστηκαν από τον A. Artaud και χρησιμοποίησαν στο βιβλίο *Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια. Ο Αντι-Οιδίπους*, Αθήνα, Κέδρος-Ράππα, 1981, σ. 16

65 P. Lénvy, *Δυνητική πραγματικότητα. Η φιλοσοφία του πολιτισμού και του κυβερνοχώρου*, ό.π., σ. 103

66 J. Baudrillard, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, ό.π., σ. 69-70

οφείλει να είναι παραμορφωμένο, προκειμένου να αναπαραστήσει το αντικείμενο, να σχηματίσουμε μια ιδέα για το πράγμα. Μια ιδέα η οποία δεν προέρχεται από την εικόνα, αλλά γεννιέται μέσα μας με την ευκαιρία αυτής της εικόνας.

Η αίσθηση της ψευδαισθήσης που έδινε στα αντικείμενα το βάθος, ακόμη κι αν αυτό δεν ήταν παρά η αυταπάτη μιας αυταπάτης⁶⁷, δεν υπάρχει πια. Όλα έχουν αναχθεί σε μια και μόνη διάσταση. Η εικονικότητα έχει εισέλθει μέσα στην έννοια και έχει κάνει την έννοια ταυτόχρονα εικονική. Τα αντικείμενα μοιάζουν πλέον επίπεδα, ρηχά. Κυριαρχεί μια υπερβολική έκθεση στην επιφάνεια και τη διαφάνεια. Μια βεβιασμένη εξωστρέφεια κάθε εσωτερικότητας. Μια εκκοσμίκευση του πρώην απόκρουφου και ιερού. Το βάθος του εσωτερικού έχει χαθεί οριστικά και μαζί του χάθηκε και η επιθυμία γι' αυτό. Οι εικόνες αποτελούν το μοναδικό αντικείμενο της επιθυμίας. Μόνο που πια δεν αναζητούμε μέσα σε αυτές ούτε τη σαφήνεια του περιγράμματος ούτε τον πλούτο της φαντασίας· αναζητούμε τον ίλιγγο της επιφανειακότητάς τους.⁶⁸

Ζούμε μέσα σε ένα ντελίριο διαφυγής στο άσεμνο μιας καθαρής και άδειας μορφής. Το άσεμνο εδώ συλλαμβάνεται ως εκείνο το οποίο εξαφανίζει το βλέμμα, την εικόνα και κάθε αναπαράσταση. Το άσεμνο αρχίζει όταν δεν υπάρχει πλέον θέαμα, όταν δεν υπάρχει πλέον ψευδαισθήση. Δεν υφίσταται πια το άσεμνο του κρυμμένου, του απωθημένου, του σκοτεινού, αλλά το άσεμνο του ορατού, του υπερβολικά ορατού, του πιο ορατού και από το ορατό· υπάρχει το άσεμνο εκείνου που πια δεν περιέχει κάποιο μυστικό.⁶⁹ Μέσα στη σαγήνη αυτού του παραληρήματος, το αντικείμενο προσπαθεί απεγνωσμένα να υπερβεί την ίδια του τη φύση. Να αντιστρέψει τη διαλεκτική σχέση που έχει με το υποκείμενό του μέχρις ότου να μετατραπεί το ίδιο σε υποκείμενο. Καταφέρνει να υπερβεί ολοκληρωτικά τα όρια του εαυτού του, καταργώντας κάθε πτυχή της εσωτερικότητάς του. Γίνεται προκλητικά διάφανο, επίπεδο και εικονικό. Απομονωμένο πλήρως από κάθε ιδέα, έννοια, ουσία, αναφορά και αξία, βυθίζεται μέσα σε μια αδιαφορία εκστατική. Αδιαφορεί επιδεικτικά για το ίδιο του το περιεχόμενο. Έχοντας

67 M. Ponty, *Η αμφιβολία του Σεζάν_Το μάτι και το πνεύμα*, ό.π., σ. 81, 85

68 J. Baudrillard, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, ό.π., σ. 60-61

69 J. Baudrillard, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, ό.π., σ. 32, 33

καταπιεί οριστικά τον καθρέφτη της αντανάκλασής του, πολλαπλασιάζεται ακατάπαυστα μέσα από τα κύτταρα της προσομοίωσής του. Μέσα στον ναρκισσιστικό αυτό ίλιγγο, αντιγράφει επ' άπειρον τον ίδιο του τον εαυτό.

Η πέτρα βρίσκεται πλέον παγιδευμένη μέσα στη γοητεία της προσομοίωσής της. Μετατρέπεται σε ένα υπερ-αντικείμενο που αναπαράγει ηδονικά τον εαυτό της σε έναν κόσμο ψηφιακό. Γίνεται ένα θραυσματικό υποκείμενο το οποίο -αντί να αρθεί σε μια τελικότητα πέρα από το ίδιο- θρυμματίζεται σε ένα πλήθος από μικροσκοπικοποιημένα εγώ, που το κάθε ένα από αυτά είναι ομοίωμα των άλλων, πολλαπλασιαζόμενο με έναν εμβρυακό τρόπο. Ως υποκείμενο πια, δεν ονειρεύεται παρά να μοιάζει με αυτό το ίδιο μέσα σε κάθε ένα από τα κομμάτια του. Ένας παράξενος Νάρκισσος που δεν φαντασιώνεται πια την ιδανική του εικόνα, αλλά μια φόρμουλα με την οποία θα αναπαράγει γενετικά τον εαυτό του επ' άπειρον.⁷⁰ Κάθε ένα από τα κομμάτια του καθρεφτίζει ηδονικά την τελευταία του αντανάκλαση πάνω στην επιφάνεια της οθόνης. Πριν χαθεί οριστικά στην άβυσσο του ψηφιακού, διαλύεται εκστατικά μέσα στο ντελίριο αντιγραφής της ίδιας του της ύπαρξης. Η μνήμη είναι το μόνο τεκμήριο της απώλειας της πέτρας, αλλά η ανθεκτικότητα και αυτής τίθεται υπό αμφισβήτηση. Η μνήμη μοιάζει να είναι τραγικά εφήμερη και ο νους ευάλωτος σ' αυτή.

70 J. Baudrillard, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, ό.π., σ. 55-56

όραση:	(ὄρασις < ὄραω < ὄρῳ) λειτουργία μέσω της οποίας γίνεται αντιληπτός αισθητηριακά ο έξω κόσμος_ ὄργανο της οπτικής αντίληψης είναι το μάτι και αντικείμενό της το φως
οφθαλμός:	(ὀφθαλμός < ὄρῳ) αισθητήριο ὄργανο της όρασης_ το οπτικό ερέθισμα που εκπέμπεται από τα φωτιζόμενα αντικείμενα προσπίπτει στον κερατοειδή χιτώνα, διασχίζει τον αμφιβληστροειδή και φτάνει στους φωτοευαίσθητους υποδοχείς, πάνω στους οποίους εντυπώνονται ανεστραμμένα τα είδωλα των αντικειμένων
ίριδα:	(ἴρις) το μπροστινό τμήμα του αγγειακού χιτώνα του ματιού_ελέγχει την ποσότητα του φωτός που εισέρχεται στον αμφιβληστροειδή
κερατοειδής χιτώνας:	καλύπτει το εμπρόσθιο μέρος του οφθαλμού_προστατεύει από την διείσδυση μικροοργανισμών, επιτρέπει τη μετάδοση και τη διάθλαση του φωτός
αμφιβληστροειδής χιτώνας:	καλύπτει το οπίσθιο μέρος του οφθαλμού_ μετατρέπει τις εστιασμένες φωτεινές εικόνες σε νευρικές ώσεις, για τη λειτουργία του εγκεφάλου
κωνία:	υπεύθυνα για την οπτική οξύτητα και την αντίληψη των χρωμάτων_εξυπηρετούν την υψηλής ποιότητας έγχρωμη όραση
ραβδία:	βοηθούν στην αντίληψη της κίνησης και στη λειτουργία της όρασης σε χαμηλό φωτισμό
τύφλωση:	(τύφω < τυφλῶ < τύφλωσις) μερική ή ολική απώλεια όρασης εξαιτίας ψυχολογικών ή νευρολογικών παραγόντων

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ - Η ΠΕΤΡΑ

Το πέτρωμα αποτέλεσε την αφορμή. Έγινε το αντικείμενο της στοχαστικής δοκιμής. Πέρασε από τον αδρανή κόσμο του εδάφους στον κόσμο της σκέψης, του λόγου και της γραφής. Έπλασε και πλάστηκε από τη γλώσσα. Μετατράπηκε σε ένα ον σημαίνον. Πραγμάτωσε την ουσία του και απέκτησε σημασία. Αποτέλεσε το αντικείμενο της ιδεολογίας. Εισχώρησε στην πλατωνική Χώρα. Φανέρωσε τις πολλαπλές μορφές και τις αντίστοιχες σημασιολογικές εκδοχές του. Μέσα από την επαναλαμβανόμενη διαδικασία της μορφοποίησής του συγκρότησε την ίδια τη γενεαλογία του. Μετατράπηκε στο “αντικείμενο μικρό α” του Lacan. Έγινε το αντικείμενο της επιθυμίας και αποτέλεσε τον τόπο της φαντασίωσης. Έγινε το επίκεντρο του Φαντασιακού. Ληλατήθηκε από το Συμβολικό. Αποπειράθηκε να συναντήσει το Πραγματικό. Όσπου μετατράπηκε στο σύμπτωμά του. Κατάφερε να γίνει το κέντρο της προσήλωσης του βλέμματος αλλά και το αντικείμενο της τύφλωσης αυτού. Δημιούργησε μια ταυτότητα εικονική. Συγκάλυψε την ουσία του μέσα από το αντίγραφο του. Έγινε ένα δυνητικοποιημένο αντικείμενο, ένα ομοίωμα του εαυτού του. Μέχρι που παραμορφώθηκε ολοκληρωτικά. Αδιαφορώντας επιδεικτικά για το περιεχόμενό του, μετατράπηκε σε ένα αντικείμενο διάφανο και αβαθές. Σε ένα υπερ-αντικείμενο. Κατάφερε να υπερβεί τον ίδιο του τον εαυτό. Να γίνει υποκείμενο. Παραδομένο στο ντελίριο της προσομοίωσής του, διαλύθηκε εκστατικά σε χιλιάδες κομμάτια προκειμένου να αναπαράγει όσο πιο πιστά γίνεται τον ίδιο του τον εαυτό. Απόλυτα παραλλαγμένο μέσα στον ίλιγγο της αναπαραγωγής του βυθίστηκε στη λήθη ενός χώρου ψηφιακού. Η πέτρα, δεν ανήκει πλέον στο παρόν αλλά στον χρόνο της φαντασιακής της εκφοράς.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Το παραπάνω κείμενο αποτελεί ένα δοκίμιο με αφορμή το αιώνιο μυστήριο της πέτρας. Η στοχαστική αυτή απόπειρα πραγματεύεται έννοιες όπως η γενεαλογική συγκρότηση του όντος, η οντολογία του αντικειμένου, η υλικότητά του, η Ιδέα του, το Φαντασιακό, το Πραγματικό, η συμβολοποίηση του Πραγματικού, η αναπαράστασή του, η εικονικότητα, η προσομοίωσή, το Δυνητικό, η αγωνία του αποκλεισμού, ο εγκλεισμός στον κόσμο του ψηφιακού. Αυθόρμητα γεννιούνται προβληματισμοί, οι οποίοι προσπαθούν να σκιαγραφήσουν το σύνολο της όλης έρευνας.

Μήπως ο αισθητός κόσμος αυτός καθ' εαυτός δεν υπάρχει παρά μόνο ως προβολή μιας Ιδέας; Μήπως τελικά το νόημα δεν βρίσκεται κρυμμένο πίσω από τα πράγματα αλλά πάνω στην επιφάνειά τους; Λαμβάνοντας υπόψιν το ερώτημα του Badiou, μήπως τελικά και η ίδια πραγματικότητα αποτελεί τη μεγαλύτερη προσομοίωση του εαυτού της; Μήπως οποιαδήποτε προσπάθεια εικονοποίησής της είναι μάταια; Μήπως η αναζήτηση του πραγματικού αποτελεί την απόλυτη εικονική πράξη; Ή μήπως αυτή η εικονικότητα είναι και το μόνο αληθινό; Θα μπορέσει άραγε ποτέ αυτή η ατέρμονη προσπάθεια συμβολοποίησης της έλλειψής του, μέσα στην απόλυτη αναπαράσταση του, να σκιαγραφήσει τα όρια αυτού του κενού;⁷¹ Μήπως οι σύγχρονες φιλοσοφίες της προόδου δεν αποτελούν παρά εκκοσμικεύσεις μιας παλιάς θεολογίας της ιστορίας; Μήπως όλες αυτές οι προσπάθειες ενός *Magnum Opus*⁷² για την αναζήτηση μια σύγχρονης φιλοσοφικής λίθου⁷³, φαντάζουν κάτι παραπάνω από ουτοπικές;

71 Όπως γράφει και ο Κ. Καστοριάδης “αν δεν μπορούμε ποτέ να συμβολοποιήσουμε πλήρως το πραγματικό, είναι δυνατό να κυκλώσουμε με μεταφορικό έστω τρόπο τα όρια που θέτει στη σημασιοδότηση και στην αναπαράσταση, τα όρια που θέτει στις θεωρίες μας.” στο βιβλίο του Γ. Σταυρακάκη, *Η λακανική αριστερά*, Αθήνα, εκδ. Σαββάλας, 2012

72 *Magnum Opus* (πληθυντικός *Magna Opera*): Μεγάλο Έργο_ Στην Αλχημεία αναφέρεται στην αιώνια αναζήτηση της Φιλοσοφικής Λίθου και στην απελευθέρωση της ψυχής.

73 Φιλοσοφική Λίθος (λατ. *Lapis Philosophorum*): μυθική ουσία της Αλχημείας, ικανή να μετατρέπει μέταλλα σε χρυσό ή άργυρο. Γνωστή επίσης και ως ελιξήριο της ζωής καθώς αποτελούσε το βασικό στοιχείο για την επίτευξη της αθανασίας και της αιωνιότητας. (μεταφορικά) αναφέρεται σε κάτι που αναζητά κάποιος επίμονα στη ζωή του χωρίς αποτέλεσμα.

Βρισκόμαστε άραγε σε μια συνθήκη εγκλεισμού; Ή μήπως αυτή η συνειδητοποίηση του εγκλεισμού μας προσφέρει κάποιου είδους ελευθερία; Μήπως το πάθος του Lacan για την απόλυτη άγνοια συνδέεται με μια απώλεια της μνήμης ενδεχομένως εθελούσια και συνειδητή; Μήπως δεν βλέπουμε τίποτα παραπάνω παρά μόνο τη σκιά του εαυτού μας⁷⁴; Κατά πόσον απειλούμαστε από τη δυναμική της προσομοίωσης του κόσμου, την οποία δημιουργήσαμε ακριβώς για να είμαστε ασφαλείς; Και από ποιο πράγμα ακριβώς μας παρέχει ασφάλεια αυτού του είδους η προσομοίωση; Τι θα γινόταν αν η πραγματικότητα διαλυόταν μπροστά στα ίδια μας τα μάτια; Κι αν διαλυόταν όχι μέσα στο μηδέν, μέσα στο τίποτα, αλλά μέσα στο πιο πραγματικό από το πραγματικό;⁷⁵ Μήπως τελικά βρισκόμαστε παράλληλα εδώ και αλλού, όπου αυτό το αλλού δύσκολα μπορεί να διακριθεί αν είναι απλώς μια επαυξημένη πραγματικότητα ή μια εντελώς νέα εικονική πραγματικότητα; Πώς όμως μπορούμε να διακρίνουμε σε ποιον από όλους τους κόσμους, που εμείς δημιουργήσαμε, υπάρχουμε σε κάθε στιγμή; Και ποιός από όλους άραγε είναι ο αληθινός;

Τέλος επιλέγονται παραδειγματικά μια σειρά από αποσπασματικά κείμενα και αναφορές οι οποίες διατρέχουν όλη τη δομή του κειμένου. Πρόκειται για ένα είδος παραρτήματος (appendix) το οποίο λειτουργεί ως ένα γενετικό μοντέλο παραγωγής εννοιών, σημασιών και νοημάτων από κείμενα και ιδέες που έχουν διαμορφώσει τη φιλοσοφική παράδοση και σκέψη.

74 Πλάτων, *Πολιτεία*, 515a

75 J. Baudrillard, *Η έκσταση της επικοινωνίας*, ό.π., σ. 137

Μήπως μόνο όσα
βλέπουμε με τα μάτια μας
και όσα άλλα συλλαμβάνουμε με
τις αισθήσεις του σώματός μας
είναι και τα μόνα αληθινά;
Μήπως δεν υπάρχει απολύτως τίποτε άλλο
πέρα από αυτά,
οπότε μάταια ισχυριζόμαστε
ότι υπάρχει μια νοητή Ιδέα κάθε πράγματος;
Μήπως η Ιδέα δεν είναι
τίποτα περισσότερο από μια λέξη;

Πλάτων, Τίμαιος⁷⁶

⁷⁶ Πλάτων, *Τίμαιος*, 51c

ΠΕΤΡΑ
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-Π
ΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤ
ΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡ
Α-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕ-
ΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕ
ΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-Π
ΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡ
Α-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤ-
ΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-Π-
ΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡ-
Α-ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ-
ΠΕΤΡΑ-ΠΕΤΡΑ
-ΠΕΤΡΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Κατηγορία 5, 2a11-3b9, Περί Ψυχής 412a

Ουσία - Γένος - Είδος

Ουσία δέ ἐστίν ἢ κυριώτατά τε καὶ πρώτως καὶ μάλι στα λεγομένη, ἢ μήτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται μήτε ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ ἐστίν, οἷον ὁ τις ἄνθρωπος ἢ ὁ τις ἵππος. δευτέραι δὲ οὐσίαι λέγονται, ἐν οἷς εἶδεσιν αἱ πρῶ 2a.15 τως οὐσίαι λεγόμεναι ὑπάρχουσιν, ταῦτά τε καὶ τὰ τῶν εἰδῶν τούτων γένη· οἷον ὁ τις ἄνθρωπος ἐν εἶδει μὲν ὑπάρ χει τῷ ἀνθρώπῳ, γένος δὲ τοῦ εἶδους ἐστὶ τὸ ζῷον· δεύ τεραι οὖν αὐταὶ λέγονται οὐσίαι, οἷον ὁ τις ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῷον. - φανερόν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι τῶν καθ' ὑπο 2a.20 κειμένου λεγομένων ἀναγκαῖον καὶ τοῦνομα καὶ τὸν λόγον κατηγορεῖσθαι τοῦ ὑποκειμένου· οἷον ἄνθρωπος καθ' ὑπο 10 κειμένου λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, καὶ κατηγορεῖται γε τοῦνομα, - τὸν γὰρ ἄνθρωπον κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγο ρήσεις· - καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ τινὸς ἀν 2a.25 θρώπου κατηγορηθήσεται, - ὁ γὰρ τις ἄνθρωπος καὶ ἄνθρω πός ἐστίν· - ὥστε καὶ τοῦνομα καὶ ὁ λόγος κατὰ τοῦ ὑποκειμένου κατηγορηθήσεται. τῶν δ' ἐν ὑποκειμένῳ ὄντων ἐπὶ μὲν τῶν πλείστων οὔτε τοῦνομα οὔτε ὁ λόγος κατηγο ρεῖται τοῦ ὑποκειμένου· ἐπ' ἐνίων δὲ τοῦνομα μὲν οὐδὲν κω 2a.30 λυεὶ κατηγορεῖσθαι τοῦ ὑποκειμένου, τὸν δὲ λόγον ἀδύ νατον· οἷον τὸ λευκὸν ἐν ὑποκειμένῳ ὄν τῷ σώματι κατη γορεῖται τοῦ ὑποκειμένου, - λευκὸν γὰρ σῶμα λέγεται, - ὁ δὲ λόγος τοῦ λευκοῦ οὐδέποτε κατὰ τοῦ σώματος κατηγορη θήσεται. - τὰ δ' ἄλλα πάντα ἦτοι καθ' ὑποκειμένων λέγε 2a.35 ται τῶν πρώτων οὐσιῶν ἢ ἐν ὑποκειμέναις αὐταῖς ἐστίν. τοῦτο δὲ φανερόν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα προχειριζομένων· οἷον τὸ ζῷον κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κατηγορεῖται, οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, - εἰ γὰρ κατὰ μηδενὸς τῶν τινῶν 2b.1 ἀνθρώπων, οὐδὲ κατὰ ἀνθρώπου ὅλως· - πάλιν τὸ χρῶμα ἐν σώματι, οὐκοῦν καὶ ἐν τινὶ σώματι· εἰ γὰρ μὴ ἐν τινὶ τῶν καθ' ἕκαστα, οὐδὲ ἐν σώματι ὅλως· ὥστε τὰ ἄλλα πάντα ἦτοι καθ' ὑποκειμένων τῶν πρώτων οὐσιῶν 2b.5 λέγεται ἢ ἐν ὑποκειμέναις αὐταῖς ἐστίν. μὴ οὐσῶν οὖν τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀδύνατον τῶν ἄλλων τι εἶναι· πάντα γὰρ τὰ ἄλλα ἦτοι καθ' ὑποκειμένων τούτων λέγεται ἢ ἐν ὑποκειμέναις αὐταῖς ἐστίν· ὥστε μὴ οὐσῶν τῶν πρώτων οὐ σῶν ἀδύνατον τῶν ἄλλων τι εἶναι. Τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν μᾶλλον οὐσία τὸ εἶδος τοῦ γένους· ἔγγιον γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας ἐστίν. ἐὰν γὰρ ἀπο διδῶ τις τὴν πρώτην οὐσίαν τί ἐστι, γνωριμώτερον καὶ οἱ 2b.10 κειότερον ἀποδώσει τὸ εἶδος ἀποδιδούς ἢ τὸ γένος· οἷ ον τὸν τινὰ ἄνθρωπον γνωριμώτερον ἀν ἀποδοίη ἄνθρω 11 πον ἀποδιδούς ἢ ζῷον, - τὸ μὲν γὰρ ἴδιον μᾶλλον τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, τὸ δὲ κοινότερον, - καὶ τὸ τί δένδρον ἀποδι δούς γνωριμώτερον ἀποδώσει δένδρον ἀποδιδούς ἢ φυτόν. 2b.15 ἔτι αἱ πρῶται οὐσίαι διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν ὑποκεῖ σθαι καὶ πάντα τὰ ἄλλα κατὰ τούτων κατηγορεῖσθαι ἢ ἐν αὐταῖς εἶναι διὰ τοῦτο μάλιστα οὐσίαι λέγονται· ὡς δὲ γε αἱ πρῶται οὐσίαι πρὸς τὰ ἄλλα ἔχουσιν, οὕτω καὶ τὸ εἶδος πρὸς τὸ γένος ἔχει· - ὑπόκειται γὰρ τὸ εἶδος 2b.20 τῷ γένει· τὰ μὲν γὰρ γένη κατὰ τῶν εἰδῶν κατηγορεῖται, τὰ δὲ εἶδη κατὰ τῶν γενῶν οὐκ ἀντιστρέφει· - ὥστε καὶ ἐκ τούτων τὸ εἶδος τοῦ γένους μᾶλλον οὐσία. - αὐτῶν δὲ τῶν εἰ δῶν ὅσα μὴ ἐστὶ γένη, οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον ἑτέρου οὐσία ἐστίν· οὐδὲν γὰρ οἰκειότερον ἀποδώσει κατὰ τοῦ τινὸς ἀν 2b.25 θρώπου τὸν ἄνθρωπον ἀποδιδούς ἢ κατὰ τοῦ τινὸς ἵππου τὸν

ἵππον. ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν πρώτων οὐσιῶν οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον ἐτέρου οὐσία ἐστίν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ὁ τις ἄνθρωπος πρὸς οὐσία ἢ ὁ τις βούς. Εἰκότως δὲ μετὰ τὰς πρώτας οὐσίας μόνα τῶν ἄλλων 2b.30 τὰ εἶδη καὶ τὰ γένη δευτέραι οὐσίαι λέγονται· μόνα γὰρ δηλοῖ τὴν πρώτην οὐσίαν τῶν κατηγορουμένων· τὸν γὰρ τινὰ ἄνθρωπον ἂν ἀποδιδῶ τις τί ἐστίν, τὸ μὲν εἶδος ἢ τὸ γένος ἀποδιδούσιν οἰκείως ἀποδώσει, – καὶ γνωριμώτερον ποιήσει ἄνθρωπον ἢ ζῶον ἀποδιδούσιν· – τῶν δ' ἄλλων ὁ τι ἂν 2b.35 ἀποδιδῶ τις, ἀλλοτρίως ἔσται ἀποδεδωκώς, οἷον λευκὸν ἢ τρέχει ἢ ὅτιοῦν τῶν τοιούτων ἀποδιδούσιν· ὥστε εἰκότως ταῦτα μόνα τῶν ἄλλων οὐσίαι λέγονται. ἔτι αἱ πρώται οὐσίαι διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν ὑποκεισθαι κυριώτατα οὐσίαι 3a.1 λέγονται· ὡς δὲ γε αἱ πρώται οὐσίαι πρὸς τὰ ἄλλα πάντα ἔχουσιν, οὕτω τὰ εἶδη καὶ τὰ γένη τῶν πρώτων οὐσιῶν πρὸς τὰ λοιπὰ πάντα ἔχει· κατὰ τούτων γὰρ πάντα τὰ λοιπὰ κατηγορεῖται· τὸν γὰρ τινὰ ἄνθρωπον ἐρεῖς γραμματικόν, 12 3a.5 οὐκοῦν καὶ ἄνθρωπον καὶ ζῶον γραμματικόν ἐρεῖς· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Κοινὸν δὲ κατὰ πάσης οὐσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι. ἢ μὲν γὰρ πρώτη οὐσία οὔτε καθ' ὑποκειμένου λέγεται οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν. τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν 3a.10 φανερόν μὲν καὶ οὕτως ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐν ὑποκειμένῳ· ὁ γὰρ ἄνθρωπος καθ' ὑποκειμένου μὲν τοῦ τινὸς ἀνθρώπου λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐκ ἔστιν, – οὐ γὰρ ἐν τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ ὁ ἀνθρωπὸς ἐστίν· – ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ζῶον καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, οὐκ ἔστι δὲ τὸ ζῶον ἐν 3a.15 τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ. ἔτι δὲ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ ὄντων τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν κωλύει κατηγορεῖσθαι ποτε τοῦ ὑποκειμένου, τὸν δὲ λόγον ἀδύνατον· τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν κατηγορεῖται καὶ ὁ λόγος κατὰ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦνομα, – τὸν γὰρ τοῦ ἀνθρώπου λόγον κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατὰ 3a.20 γορήσεις καὶ τὸν τοῦ ζώου. – ὥστε οὐκ ἂν εἴη οὐσία τῶν ἐν ὑποκειμένῳ. – οὐκ ἴδιον δὲ οὐσίας τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφορὰ τῶν μὴ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν· τὸ γὰρ πεζὸν καὶ τὸ δίπουν καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐκ ἔστιν, – οὐ γὰρ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ 3a.25 ἐστὶ τὸ δίπουν οὐδὲ τὸ πεζόν. – καὶ ὁ λόγος δὲ κατηγορεῖται ὁ τῆς διαφορᾶς καθ' οὗ ἂν λέγηται ἡ διαφορὰ· οἷον εἰ τὸ πεζὸν κατὰ ἀνθρώπου λέγεται, καὶ ὁ λόγος τοῦ πεζοῦ κατηγορηθήσεται τοῦ ἀνθρώπου, – πεζὸν γὰρ ἐστίν ὁ ἀνθρωπος. – μὴ ταραττέτω δὲ ἡμᾶς τὰ μέρη τῶν οὐσιῶν ὡς ἐν ὑπο 3a.30 κειμένοις ὄντα τοῖς ὅλοις, μὴ ποτε ἀναγκασθῶμεν οὐκ οὐσίας αὐτὰ φάσκειν εἶναι· οὐ γὰρ οὕτω τὰ ἐν ὑποκειμένῳ ἐλέγετο τὰ ὡς μέρη ὑπάρχοντα ἐν τινι. Ὑπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ ταῖς διαφοραῖς τὸ πάντα συνωνύμως ἀπ' αὐτῶν λέγεσθαι· πᾶσαι γὰρ αἱ ἀπὸ τούτων 3a.35 13 κατηγορίαι ἦτοι κατὰ τῶν ἀτόμων κατηγοροῦνται ἢ κατὰ τῶν εἰδῶν. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας οὐδεμία ἐστὶ κατηγορία, – κατ' οὐδενὸς γὰρ ὑποκειμένου λέγεται· – τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν τὸ μὲν εἶδος κατὰ τοῦ ἀτόμου κατηγορεῖται, τὸ δὲ γένος καὶ κατὰ τοῦ εἶδους καὶ κατὰ τοῦ ἀτόμου· 3b.1 ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ διαφοραὶ καὶ κατὰ τῶν εἰδῶν καὶ κατὰ τῶν ἀτόμων κατηγοροῦνται. καὶ τὸν λόγον δὲ ἐπιδέχονται αἱ πρώται οὐσίαι τὸν τῶν εἰδῶν καὶ τὸν τῶν γενῶν, καὶ τὸ εἶδος δὲ τὸν τοῦ γένους. – ὅσα γὰρ κατὰ τοῦ κατηγορουμένου 3b.5 λέγεται, καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεται· – ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν τῶν διαφορῶν λόγον ἐπιδέχεται τὰ τε εἶδη καὶ τὰ ἄτομα· συνώνυμα δὲ γε ἦν ὧν καὶ τοῦνομα κοινὸν καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. ὥστε πάντα τὰ ἀπὸ τῶν οὐσιῶν καὶ τῶν διαφορῶν συνωνύμως λέγεται.

Η ουσία τώρα, με την πιο κυριολεκτική, πρωταρχική και κατεξοχήν σημασία της, είναι αυτή που ούτε αποδίδεται ως κατηγορούμενο σε κάποιο υποκείμενο, ούτε ενυπάρχει σε κάποιο υποκείμενο· για παράδειγμα, ο συγκεκριμένος άνθρωπος ή το συγκεκριμένο άλογο. Από την άλλη πλευρά, δεύτερες ουσίες ονομάζονται τα είδη εκείνα στα οποία υπάγονται οι πρώτες ουσίες που αναφέραμε, τόσο αυτά τα ίδια όσο και τα γένη των ειδών αυτών· για παράδειγμα, ο συγκεκριμένος άνθρωπος υπάγεται στο είδος ‘άνθρωπος’, και γένος του είδους αυτού είναι το ‘ζώο’. Αυτές λοιπόν λέγονται δεύτερες ουσίες, τόσο το ‘άνθρωπος’ όσο και το ‘ζώο’. Είναι φανερό από όσα είπαμε πως, για όσα αποδίδονται ως κατηγορούμενα σε κάποιο υποκείμενο, είναι απαραίτητο να κατηγορούνται στο υποκείμενο και το όνομα και ο ορισμός τους. Για παράδειγμα, το ‘άνθρωπος’ αποδίδεται ως κατηγορούμενο στο υποκείμενο που είναι ο συγκεκριμένος άνθρωπος και βέβαια κατηγορείται το όνομα ‘άνθρωπος’· αφού στον συγκεκριμένο άνθρωπο θα αποδοθεί ως κατηγορούμενο το ‘άνθρωπος’. Όμως και ο ορισμός του ανθρώπου θα αποδοθεί επίσης ως κατηγορούμενο στον συγκεκριμένο άνθρωπο· αφού ο συγκεκριμένος άνθρωπος είναι και άνθρωπος. Συνεπώς, τόσο το όνομα όσο και ο ορισμός θα αποδίδονται στο υποκείμενο ως κατηγορούμενα. Από όσα ενυπάρχουν σε κάποιο υποκείμενο, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν κατηγορείται στο υποκείμενο ούτε το όνομα ούτε ο ορισμός τους. Σε ορισμένα όμως δεν υπάρχει εμπόδιο στο να κατηγορείται ενίοτε το όνομα στο υποκείμενο, αλλά κάτι τέτοιο είναι αδύνατον για τον ορισμό. Για παράδειγμα, το λευκό, το οποίο ενυπάρχει στο σώμα ως σε υποκείμενο, κατηγορείται στο υποκείμενο (αφού λέμε ότι το σώμα είναι λευκό), όμως ο ορισμός του λευκού δεν μπορεί ποτέ να κατηγορηθεί στο σώμα. Όλα τα άλλα είτε αποδίδονται ως κατηγορούμενα στις πρώτες ουσίες ως σε υποκείμενα, είτε ενυπάρχουν σε αυτές ως σε υποκείμενα. Συνεπώς, αν δεν υπάρχουν οι πρώτες ουσίες, είναι αδύνατον να υπάρξει κάποιο από τα άλλα· αφού όλα τα άλλα ή αποδίδονται ως κατηγορούμενα σε αυτές ως σε υποκείμενα ή ενυπάρχουν σε αυτές ως σε υποκείμενα. Τούτο γίνεται φανερό από την εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων: για παράδειγμα, το ‘ζώο’ κατηγορείται στον άνθρωπο. Επομένως κατηγορείται και στον συγκεκριμένο άνθρωπο· αφού, αν δεν κατηγορείτο σε κανέναν από τους συγκεκριμένους ανθρώπους, τότε δεν θα κατηγορείτο ούτε στον άνθρωπο γενικά. Και πάλι, το χρώμα ενυπάρχει στο σώμα, επομένως και σε κάποιο συγκεκριμένο σώμα· διότι, αν δεν ενυπήρχε σε κάποιο από τα καθέκαστα, τότε δεν θα ενυπήρχε ούτε στο σώμα συνολικά. Συνεπώς όλα τα άλλα είτε αποδίδονται ως κατηγορούμενα στις πρώτες ουσίες ως σε υποκείμενα, είτε ενυπάρχουν σε αυτές ως σε υποκείμενα. Και επομένως, αν δεν υπήρχαν οι πρώτες ουσίες, δεν θα μπορούσε να υπάρξει ούτε κανένα από τα άλλα. Όσον αφορά τώρα τις δεύτερες ουσίες, το είδος είναι περισσότερο ουσία από το γένος· επειδή βρίσκεται πιο κοντά προς την πρώτη ουσία. Διότι, αν κανείς προσδιορίσει για την πρώτη ουσία το τί είναι, είναι περισσότερο γνωριστικό και πιο αρμόζον να χρησιμοποιήσει στη διατύπωσή του το είδος παρά το γένος. Φερ’ ειπείν, για να προσδιορίσει κανείς το τι είναι ένας συγκεκριμένος άνθρωπος, είναι περισσότερο γνωριστικό να χρησιμοποιήσει τη διατύπωση ‘άνθρωπος’ παρά ‘ζώο’ (αφού το πρώτο προσιδιάζει περισσότερο στον συγκεκριμένο άνθρωπο, ενώ το δεύτερο είναι κάτι πιο κοινό), και για να προσδιορίσει τί είναι ένα συγκεκριμένο δέντρο, είναι περισσότερο γνωριστικό να χρησιμοποιήσει τη διατύπωση ‘δέντρο’ παρά ‘φυτό’. Επίσης, οι πρώτες ουσίες, επειδή αποτελούν υποκείμενα για όλα τα άλλα και όλα

τα άλλα κατηγορούνται σε αυτές ή ενυπάρχουν σε αυτές, γι' αυτό τον λόγο λέγονται κατεξοχήν ουσίες. Και όπως είναι οι πρώτες ουσίες ως προς όλα τα άλλα, έτσι είναι και το είδος ως προς το γένος· διότι το είδος υπόκειται στο γένος: τα μεν γένη κατηγορούνται στα είδη, όμως τα είδη δεν αντιστρέφουν την κατηγορήσή τους προς τα γένη. Όστε γι' αυτό τον λόγο το είδος είναι περισσότερο ουσία από το γένος.

...

[412a] Τὰ μὲν δὴ ὑπὸ τῶν πρότερον παραδεδομένα περὶ ψυχῆς εἰρήσθω· πάλιν δ' ὡσπερ ἐξ ὑπαρχῆς ἐπανίωμεν, πειρώμενοι διορίσαι τί ἐστὶ ψυχὴ καὶ τίς ἂν εἴη κοινότατος λόγος αὐτῆς. λέγομεν δὴ γένος ἓν τι τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν, ταύτης δὲ τὸ μὲν, ὡς ὕλην, ὃ καθ' αὐτὸ οὐκ ἔστι τόδε τι, ἕτερον δὲ μορφήν καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι, καὶ τρίτον τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δ' ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δ' εἶδος ἐντελέχεια, καὶ τοῦτο διχῶς, τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη, τὸ δ' ὡς τὸ θεωρεῖν.

Ας πούμε, λοιπόν, πως αυτά ήταν όσα μας παρέδωσαν οι προγενέστεροι σχετικά με την ψυχή. και πάλι, ας επανέλθουμε, όπως στην αρχή, προσπαθώντας να ορίσουμε τι είναι ψυχή, και ποιος θα μπορούσε να είναι ο γενικότερος ορισμός γι' αυτή. λέμε λοιπόν ότι ένα γένος των όντων είναι η ουσία· η ουσία περιλαμβάνει από τη μια την ουσία ως ύλη, πράγμα που καθεαυτό δεν είναι κάτι το προσδιορισμένο, από την άλλη το είδος και τη μορφή, χάρη στην οποία ένα υποκείμενο παίρνει πια προσδιορισμό· τρίτο έρχεται εκείνο που γίνεται από αυτά τα δυο. Η ύλη είναι δύναμη, ενώ η μορφή εντελέχεια, και μάλιστα με δυο έννοιες, από τη μια με την έννοια που λέμε ότι η επιστήμη είναι εντελέχεια, και από την άλλη με την έννοια που λέμε ότι η θεώρηση είναι εντελέχεια.

Ουσία – ὕλη – Μορφή

Λέγεται δ' ἡ οὐσία, εἰ μὴ πλεοναχῶς, ἀλλ' ἐν τέτταρσί γε μάλιστα· καὶ γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ καθόλου 1028b.35 καὶ τὸ γένος οὐσία δοκεῖ εἶναι ἐκάστου, καὶ τέταρτον τούτων τὸ ὑποκείμενον. τὸ δ' ὑποκείμενόν ἐστι καθ' οὗ τὰ ἄλλα λέγεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτὸ μηκέτι κατ' ἄλλου· διὸ πρῶτον περὶ τοῦ 1029a.1 τοῦ διοριστέου· μάλιστα γὰρ δοκεῖ εἶναι οὐσία τὸ ὑποκείμενον πρῶτον. τοιοῦτον δὲ τρόπον μὲν τινα ἡ ὕλη λέγεται, ἄλλον δὲ τρόπον ἡ μορφή, τρίτον δὲ τὸ ἐκ τούτων (λέγω δὲ τὴν μὲν ὕλην οἶον τὸν χαλκόν, τὴν δὲ μορφήν τὸ σχῆμα τῆς 1029a.5 ιδέας, τὸ δ' ἐκ τούτων τὸν ἀνδριάντα τὸ σύνολον), ὥστε εἰ τὸ εἶδος τῆς ὕλης πρότερον καὶ μᾶλλον ὄν, καὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν πρότερον ἔσται διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. νῦν μὲν οὖν τύπῳ εἴρηται τί ποτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, ὅτι τὸ μὴ καθ' ὑποκειμένου ἀλλὰ καθ' οὗ τὰ ἄλλα· δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως· οὐ γὰρ ἰκανόν· 1029a.10 αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἄδηλον, καὶ ἔτι ἡ ὕλη οὐσία γίγνεται. εἰ γὰρ μὴ αὕτη οὐσία, τίς ἐστὶν ἄλλη διαφεύγει· περιαιρουμένων γὰρ τῶν ἄλλων οὐ φαίνεται οὐδὲν ὑπομένον· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν σωμάτων πάθη καὶ ποιήματα καὶ δυνάμεις, τὸ δὲ μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάθος ποσότητές τινες ἀλλ' 1029a.15 οὐκ οὐσίαι (τὸ γὰρ ποσὸν οὐκ οὐσία), ἀλλὰ μᾶλλον ὧ ὑπάρχει ταῦτα πρῶτῳ, ἐκεῖνό ἐστὶν οὐσία. ἀλλὰ μὴν ἀφαιρουμένου μήκους καὶ πλάτους καὶ βάθους οὐδὲν ὀρώμεν ὑπολειπόμενον, πλὴν εἴ τί ἐστὶ τὸ ὀριζόμενον ὑπὸ τούτων, ὥστε τὴν ὕλην ἀνάγκη φαίνεσθαι μόνην οὐσίαν οὕτω σκοπούμενοις. 1029a.20 23 λέγω δ' ὕλην ἢ καθ' αὐτὴν μῆτε τί μῆτε ποσὸν μῆτε ἄλλο μηδὲν λέγεται οἷς ὠρίσται τὸ ὄν. ἔστι γὰρ τι καθ' οὗ κατηγορεῖται τούτων ἕκαστον, ὧ τὸ εἶναι ἕτερον καὶ τῶν κατηγοριῶν ἐκάστη (τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς οὐσίας κατηγορεῖται, αὕτη δὲ τῆς ὕλης), ὥστε τὸ ἔσχατον καθ' αὐτὸ οὔτε τί οὔτε ποσὸν 1029a.25 οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐστὶν· οὐδὲ δὴ αἰ ἀποφάσεις, καὶ γὰρ αὗται ὑπάρξουσι κατὰ συμβεβηκός. ἐκ μὲν οὖν τούτων θεωροῦσι συμβαίνει οὐσίαν εἶναι τὴν ὕλην· ἀδύνατον δέ· καὶ γὰρ τὸ χωριστὸν καὶ τὸ τὸδε τι ὑπάρχειν δοκεῖ μάλιστα τῇ οὐσίᾳ, διὸ τὸ εἶδος καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν οὐσία δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλ 1029a.30 λον τῆς ὕλης. τὴν μὲν τοίνυν ἐξ ἀμφοῖν οὐσίαν, λέγω δὲ τὴν ἐκ τε τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς, ἀφετέον, ὑστέρα γὰρ καὶ δήλη· φανερὰ δὲ πως καὶ ἡ ὕλη· περὶ δὲ τῆς τρίτης σκεπτέον, αὕτη γὰρ ἀπορωτάτη. ὁμολογοῦνται δ' οὐσίαι εἶναι τῶν αἰσθητῶν τινές, ὥστε ἐν ταύταις ζητητέον πρῶτον. 1029b.3 πρὸ ἔργου γὰρ τὸ μεταβαίνειν εἰς τὸ γνωριμώτερον. ἢ γὰρ μάθησις οὕτω γίγνεται πᾶσι διὰ τῶν ἥττον γνωρίμων φύσει 1029b.5 εἰς τὰ γνώριμα μᾶλλον· καὶ τοῦτο ἔργον ἐστὶν, ὥσπερ ἐν ταῖς πράξεσι τὸ ποιῆσαι ἐκ τῶν ἐκάστῳ ἀγαθῶν τὰ ὅλως ἀγαθὰ ἐκάστῳ ἀγαθῶ, οὕτως ἐκ τῶν αὐτῶ γνωριμωτέρων τὰ τῇ φύσει γνώριμα αὐτῶ γνώριμα. τὰ δ' ἐκάστοις γνώριμα καὶ πρῶτα πολλάκις ἡρέμα ἐστὶ γνώριμα, καὶ μικρὸν ἢ 1029b.10 οὐθὲν ἔχει τοῦ ὄντος· ἀλλ' ὅμως ἐκ τῶν φαύλως μὲν γνωστῶν αὐτῶ δὲ γνωστῶν τὰ ὅλως γνωστὰ γνῶναι πειρατέον, μεταβαίνοντας, ὥσπερ εἴρηται, διὰ τούτων αὐτῶν.

Η ουσία, αν δεν έχει περισσότερες σημασίες, αναφέρεται πρωτίστως σε τέσσερα τουλάχιστον πράγματα. Πράγματι, και το τι-ήταν-να-είναι και το καθόλου και το γένος φαίνεται ότι είναι ουσία κάθε όντος, και τέταρτο το υποκείμενο. Τώρα, υποκείμενο είναι αυτό στο οποίο κατηγορούνται τα άλλα κατηγορήματα ενώ αυτό δεν κατηγορείται σε κανένα άλλο. Γι' αυτό και πρέπει πρώτα να ξεκαθαρίσουμε τα πράγματα σχετικά με αυτό. Γιατί φαίνεται ότι πρώτο το υποκείμενο είναι κατεξοχήν ουσία. Και με ένα τρόπο θεωρείται η ύλη ότι είναι κάτι τέτοιο, με άλλο τρόπο ότι είναι η μορφή, και με ένα τρίτο τρόπο ότι είναι το παράγωγο αυτών των δύο. (Λέγοντας «ύλη» εννοώ κάτι σαν τον χαλκό, λέγοντας «μορφή» εννοώ το σχήμα που βλέπουμε, και λέγοντας «το παράγωγο αυτών των δύο» εννοώ τον συνολικό ανδριάντα.) Συνεπώς, αν η μορφή είναι πρότερη οντότητα και περισσότερο οντότητα από την ύλη, τότε θα είναι επίσης και οντότητα πρότερη από το παράγωγο αυτών των δύο για τον ίδιο λόγο. Ήδη, λοιπόν, είπαμε αδρομερώς τι, τέλος πάντων, είναι η ουσία: είπαμε, δηλαδή, ότι είναι αυτό που δεν κατηγορείται σε κάτι άλλο σαν σε υποκείμενο αλλά τα άλλα κατηγορούνται σε αυτό ως υποκείμενο. Δεν πρέπει όμως να το πούμε έτσι μόνον: η διατύπωσή μας αυτή δεν επαρκεί, αφού αυτό το ίδιο το υποκείμενο είναι άδηλο και, επιπροσθέτως, ουσία γίνεται έτσι η ύλη. Και αν αυτή δεν είναι ουσία, ποια άλλη οντότητα είναι ουσία μάς διαφεύγει. Διότι, αν αφαιρεθούν όλα τα άλλα κατηγορήματα δεν φαίνεται να μένει τίποτε άλλο, αφού τα μεν άλλα κατηγορήματα είναι παθήματα και ενεργήματα και δυνάμεις των σωματίων, το δε μήκος και το πλάτος και το βάθος είναι συγκεκριμένες ποσότητες αλλά όχι ουσίες -και η ποσότητα, φυσικά, δεν είναι ουσία· αντιθέτως, περισσότερο ουσία είναι εκείνο στο οποίο ως πρώτο εμφανίζονται όλα αυτά. Ωστόσο, αν αφαιρέσουμε το μήκος και το πλάτος και το βάθος δεν βλέπουμε να μένει τίποτε, εκτός αν υπάρχει κάτι που περιχαρρακώνεται από αυτά, ώστε, βλέποντας έτσι το πράγμα, συμπεραίνουμε κατ' ανάγκην ότι μόνον η ύλη είναι ουσία. Και λέγοντας «ύλη» εννοώ αυτό το οποίο καθ' εαυτό δεν εννοείται ούτε ως κάτι συγκεκριμένο, ούτε ως ποσότητα, ούτε ως οτιδήποτε άλλο από αυτά με τα οποία έχουμε προσδιορίσει το ον. Ωστόσο, υπάρχει πράγματι κάτι στο οποίο καθένα από αυτά κατηγορείται, του οποίου μάλιστα το Είναι είναι διαφορετικό από κάθε είδους κατηγορήση - αφού τα άλλα κατηγορήματα κατηγορούνται στην ουσία ενώ αυτή στην ύλη- με αποτέλεσμα αυτό το έσχατο πράγμα να μην είναι ούτε κάτι συγκεκριμένο ούτε ποσότητα ούτε τίποτε άλλο σχετικό. Ούτε είναι όμως οι αρνήσεις των προηγούμενων· γιατί και αυτές του αποδίδονται κατά συμβεβηκός. Προκύπτει, λοιπόν, από τα παραπάνω ότι βλέποντας έτσι το πράγμα θα καταλήξουμε να θεωρήσουμε ως ουσία την ύλη· όμως αυτό είναι αδύνατο. Γιατί θεωρούμε ότι η ουσία χαρακτηρίζεται κατεξοχήν από το ότι είναι χωριστή και κάτι συγκεκριμένο. Κατά συνέπεια, η μορφή και το παραγόμενο από ύλη και μορφή πράγμα θα ταίριαζε να είναι περισσότερο ουσία από την ύλη. Την ουσία όμως που απαρτίζεται και από τα δύο - και εννοώ την ύλη και τη μορφή- ως την αφήσουμε γιατί είναι μεταγενέστερη και εμφανής. Και επίσης φανερό είναι, με κάποιο τρόπο, και η ύλη. Πρέπει να ερευνησουμε, όμως, την τρίτη· γιατί αυτή είναι η πιο δυσεξιχνίαστη. Κατά κοινή ομολογία, υπάρχουν ουσίες των αισθητών όντων. Σε αυτές, συνεπώς, θα πρέπει να στρέψουμε αρχικά την ερευνητική ματιά μας. Γιατί είναι χρήσιμη η μετάβαση προς το πιο γνώριμο. Και γενικά έτσι συμβαίνει η μάθηση: από τα κατά φύσιν λιγότερο γνώριμα στα κατά φύσιν περισσότερο γνώριμα. Και αυτό είναι δύσκολο: όπως ακριβώς και στις πράξεις το να κάνει κανείς, ξεκινώντας από τα προσωπικά αγαθά, τα καθολικά αγαθά δικά του αγαθά, έτσι είναι δύσκολο κανείς, ξεκινώντας από αυτά που προσωπικά γνωρίζει καλύτερα, να κάνει τα κατά φύσιν γνώριμα δικά του γνώριμα. Πολλές φορές, βέβαια, αυτά που ο καθένας αρχικά γνωρίζει μόλις και είναι γνωρίσιμα, με την έννοια ότι περιλαμβάνουν ένα μικρό μέρος ή και τίποτε από την πραγματικότητα. Ωστόσο, ξεκινώντας από εκείνα που είναι γνωστά στον καθένα μας με ανεπαρκή αλλά προσωπικό τρόπο πρέπει να προσπαθήσουμε να γνωρίσουμε τα απολύτως γνωρίσιμα, μεταβαίνοντας, όπως είπαμε, εκεί διαμέσου αυτών ακριβώς των πραγμάτων που γνωρίζουμε προσωπικά.

Τα τριπτά γένη του όντος

έν δ' οὖν τῷ παρόντι χρῆ γένη διανοηθῆναι τριπτά, τὸ μὲν
[50d] γιγνόμενον, τὸ δ' ἐν ᾧ γίγνεται, τὸ δ' ὅθεν ἀφομοιούμενον φύεται τὸ γιγνόμενον.
καὶ δὴ καὶ προσεικάσαι πρέπει τὸ μὲν δεχόμενον μητρί, τὸ δ' ὅθεν πατρὶ, τὴν δὲ
μεταξὺ τούτων φύσιν ἐκγόνω, νοῆσαι τε ὡς οὐκ ἂν ἄλλως, ἐκτυπώματος ἔσεσθαι
μέλλοντος ἰδεῖν ποικίλου πάσας ποικιλίας, τοῦτ' αὐτὸ ἐν ᾧ ἐκτυπούμενον ἐνίσταται
γένειοιτ' ἂν παρεσκευασμένον εὔ, πλὴν ἄμορφον ὃν ἐκείνων ἀπασῶν τῶν ἰδεῶν ὅσας

[50e] μέλλοι δέχεσθαι ποθεν. ὅμοιον γὰρ ὃν τῶν ἐπεισιόντων τινὶ τὰ τῆς ἐναντίας τὰ
τε τῆς τὸ παράπαν ἄλλης φύσεως ὅπουτ' ἔλθοι δεχόμενον κακῶς ἂν ἀφομοιοί, τὴν
αὐτοῦ παρεμφαίνον ὄψιν. διὸ καὶ πάντων ἐκτὸς εἰδῶν εἶναι χρεῶν τὸ τὰ πάντα
ἐκδεξόμενον ἐν αὐτῷ γένη, καθάπερ περὶ τὰ ἀλείμματα ὅποσα εὐώδη τέχνη
μηχανῶνται πρῶτον τοῦτ' αὐτὸ ὑπάρχον, ποιοῦσιν ὅτι μάλιστα ἀώδη τὰ δεξόμενα
ὕγρα τὰς ὁσμάς: ὅσοι τε ἐν τισιν τῶν μαλακῶν σχήματα ἀπομάττειν ἐπιχειροῦσι, τὸ
παράπαν σχῆμα οὐδὲν ἐνδηλον ὑπάρχειν ἐῶσι, προομαλύναντες δὲ ὅτι λειότατον
ἀπεργάζονται.

[51a] ταύτῳ οὖν καὶ τῷ τὰ τῶν πάντων αἰεὶ τε ὄντων κατὰ πᾶν ἑαυτοῦ πολλακίς
ἀφομοιώματα καλῶς μέλλοντι δέχεσθαι πάντων ἐκτὸς αὐτῷ προσήκει πεφυκέναι
τῶν εἰδῶν. διὸ δὴ τὴν τοῦ γεγονότος ὄρατοῦ καὶ πάντως αἰσθητοῦ μητέρα καὶ
ὑποδοχὴν μήτε γῆν μήτε ἀέρα μήτε πῦρ μήτε ὕδωρ λέγωμεν, μήτε ὅσα ἐκ τούτων μήτε
ἐξ ὧν ταῦτα γέγονεν: ἀλλ' ἀνόρατον εἶδος τι καὶ ἄμορφον, πανδεχές, μεταλαμβάνον

[51 b] δὲ ἀπορώτατά πη τοῦ νοητοῦ καὶ δυσαλωτότατον αὐτὸ λέγοντες οὐ ψευσόμεθα.
καθ' ὅσον δ' ἐκ τῶν προειρημένων δυνατὸν ἐφικνεῖσθαι τῆς φύσεως αὐτοῦ, τῆδ' ἂν τις
ὀρθότατα λέγοι: πῦρ μὲν ἐκάστοτε αὐτοῦ τὸ πεπυρωμένον μέρος φαίνεσθαι, τὸ δὲ
ὕγρανθὲν ὕδωρ, γῆν τε καὶ ἀέρα καθ' ὅσον ἂν μιμήματα τούτων δέχηται. λόγῳ δὲ δὴ
μᾶλλον τὸ τοιόνδε διοριζομένους περὶ αὐτῶν διασκεπτέον: ἄρα ἔστιν τι πῦρ αὐτὸ ἐφ'
ἑαυτοῦ καὶ πάντα περὶ ὧν αἰεὶ λέγομεν οὕτως

[51c] αὐτὰ καθ' αὐτὰ ὄντα ἕκαστα, ἢ ταῦτα ἄπερ καὶ βλέπομεν, ὅσα τε ἄλλα διὰ τοῦ
σώματος αἰσθανόμεθα, μόνον ἔστιν τοιαύτην ἔχοντα ἀλήθειαν, ἄλλα δὲ οὐκ ἔστι παρὰ
ταῦτα οὐδαμῆ οὐδαμῶς, ἀλλὰ μάτην ἐκάστοτε εἶναι τί φαμεν εἶδος ἐκάστου νοητόν,
τὸ δ' οὐδὲν ἄρ' ἦν πλὴν λόγος; οὔτε οὖν δὴ τὸ παρὸν ἄκριτον καὶ ἀδίκαστον ἀφέντα
ἄξιον φάναι δισχυριζόμενον ἔχειν οὕτως, οὔτ' ἐπὶ λόγου μήκει πάρεργον

[51d] ἄλλο μήκος ἐπεμβλητέον: εἰ δέ τις ὄρος ὀρισθεῖς μέγας διὰ βραχέων φανείη, τοῦτο μάλιστα ἐγκαιριώτατον γένοιτ' ἄν. ὤδε οὖν τήν γ' ἐμὴν αὐτὸς τίθεμαι ψήφον. εἰ μὲν νοῦς καὶ δόξα ἀληθῆς ἔστων δύο γένη, παντάπασις εἶναι καθ' αὐτὰ ταῦτα, ἀναίσθητα ὑφ' ἡμῶν εἶδη, νοούμενα μόνον: εἰ δ', ὡς τισιν φαίνεται, δόξα ἀληθῆς νοῦ διαφέρει τὸ μηδὲν, πάνθ' ὀπόσ' αὖ διὰ τοῦ σώματος αἰσθανόμεθα θετέον βεβαιότατα.

[51e] δύο δὴ λεκτέον ἐκείνω, διότι χωρὶς γεγονάτων ἀνομοίως τε ἔχεται. τὸ μὲν γὰρ αὐτῶν διὰ διδαχῆς, τὸ δ' ὑπὸ πειθοῦς ἡμῖν ἐγγίγνεται: καὶ τὸ μὲν αἰεὶ+ μετ' ἀληθοῦς+ λόγου+, τὸ δὲ ἄλογον+: καὶ τὸ μὲν ἀκίνητον+ πειθοῖ+, τὸ δὲ μεταπειστόν+: καὶ τοῦ μὲν πάντα ἄνδρα μετέχειν φατέον, νοῦ δὲ θεοῦς, ἀνθρώπων δὲ γένος βραχὺ τι τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων

[52a] ὁμολογητέον ἔν μὲν εἶναι τὸ κατὰ ταῦτα εἶδος ἔχον, ἀγέννητον καὶ ἀνώλεθρον, οὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν οὔτε αὐτὸ εἰς ἄλλο ποι ἰόν, ἀόρατον δὲ καὶ ἄλλως ἀναίσθητον, τοῦτο ὃ δὴ νόησις εἶληχεν ἐπισκοπεῖν: τὸ δὲ ὁμώνυμον ὁμοίον τε ἐκείνω δεύτερον, αἰσθητόν, γεννητόν, πεφορημένον αἰεὶ, γιγνόμενόν τε ἔν τιτι τόπῳ καὶ πάλιν ἐκείθεν ἀπολλύμενον, δόξῃ μετ' αἰσθήσεως περιληπτόν: τρίτον δὲ αὖ γένος ὄν τὸ τῆς χώρας αἰεὶ, φθορὰν οὐ προσδεχόμενον,

[52b] ἔδραν δὲ παρέχον ὅσα ἔχει γένεσιν πᾶσιν, αὐτὸ δὲ μετ' ἀναίσθησις ἀπτόν λογισμῷ τιτι νόθῳ, μόγις πιστόν, πρὸς ὃ δὴ καὶ ὄνειροπολοῦμεν βλέποντες καὶ φαμεν ἀναγκαῖον εἶναι πῶς τὸ ὄν ἅπαν ἔν τιτι τόπῳ καὶ κατέχον χώραν τιτι, τὸ δὲ μήτ' ἔν γῆ μήτε πῶς κατ' οὐρανὸν οὐδὲν εἶναι. ταῦτα δὴ πάντα καὶ τούτων ἄλλα ἀδελφὰ καὶ περὶ τὴν ἄπτον καὶ ἀληθῶς φύσιν ὑπάρχουσιν ὑπὸ ταύτης τῆς ὄνειρώξεως

[52c] οὐ δυνατοὶ γιγνόμεθα ἐγερθέντες διοριζόμενοι τάληθές λέγειν, ὡς εἰκόνι μὲν, ἐπεὶπερ οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ἐφ' ᾧ γέγονεν ἑαυτῆς ἔστιν, ἐτέρου δὲ τινος αἰεὶ φέρεται φάντασμα, διὰ ταῦτα ἔν ἐτέρῳ προσήκει τιτι γίγνεσθαι, οὐσίας ἀμωσγέπως ἀντεχομένην, ἢ μηδὲν τὸ παράπαν αὐτῆν εἶναι, τῷ δὲ ὄντως ὄντι βοηθὸς ὁ δι' ἀκριβείας ἀληθῆς λόγος, ὡς ἔως ἄν τι τὸ μὲν ἄλλο ἢ, τὸ δὲ ἄλλο, οὐδέτερον ἔν οὐδετέρῳ ποτὲ γενόμενον

[52d] ἔν ἅμα ταύτῳ καὶ δύο γενήσεσθον.

Προς το παρόν, πρέπει να φανταστούμε τρία γένη: Εκείνο που γεννιέται, εκείνο που δημιουργεί μέσα του το προηγούμενο και εκείνο που κατ' απομίμηση του δημιουργείται το πρώτο. Αυτό που δημιουργεί κάτι μέσα του μπορούμε να το θεωρήσουμε μητέρα, *ε κ ε ι ν ο* που από την απομίμηση του δημιουργείται κάτι θα το πούμε πατέρα, ενώ το ενδιάμεσο τους *ας* το παρομοιάσουμε με παιδί. Οφείλουμε ακόμα να καταλάβουμε ότι, επειδή αυτό που γεννιέται θα πάρει διάφορες μορφές κάθε είδους, η ύλη στην οποία θα τοποθετηθεί για ν' αποτυπωθεί δεν θα μπορέσει ν' ανταποκριθεί στον προορισμό της, παρά μόνο αν δεν έχει καμιά απ' αυτές τις μορφές που πρόκειται να δεχτεί απ' οπουδήποτε. Αν ήταν όμοιο με οποιαδήποτε εισερχόμενη μορφή, τότε, αν έμπαινε μέσα του κάποιο αντίθετο ή εντελώς διαφορετικό είδος, θα το αντέγραφε άσχημα, παρουσιάζοντας τη δική του ορατή μορφή. Είναι λοιπόν ανάγκη αυτό που θα δεχτεί μέσα του όλα τα γένη να μη διαθέτει καμιά μορφή, όπως γίνεται με τ' αρώματα, οπότε οι άνθρωποι προσπαθούν με κάθε τρόπο να κάνουν άοσμα τα υγρά που θα δεχτούν τις αρωματικές ουσίες. Με τον ίδιο τρόπο, όσοι επιχειρούν να αποτυπώσουν σχήματα σε κάποιο μαλακό υλικό, προσπαθούν να κάνουν την επιφάνεια του όσο γίνεται πιο λεία και επίπεδη, επιδιώκοντας να εξαφανίσουν οποιαδήποτε άλλη μορφή υπήρχε μέχρι τότε πάνω του. Με τον ίδιο τρόπο κι εκείνο που θα δεχτεί σ' ολόκληρο τον εαυτό του τα αντίγραφα όλων των αμετάβλητων και αιώνιων όντων πρέπει να είναι εντελώς άμορφο από τη φύση του. Επομένως, τη μητέρα και καταφύγιο του ορατού και του αισθητού *ας* μην την ονομάζουμε ούτε γη ούτε αέρα ούτε νερό ούτε φωτιά ούτε τίποτα απ' όσα γεννιούνται ούτε τίποτα από εκείνα από τα οποία γεννήθηκαν τούτα. Δεν θα κάνουμε λάθος αν την περιγράψουμε ως αόρατο και άμορφο είδος που δέχεται τα πάντα και μετέχει στο αμετάβλητο με ανεξήγητο και περίπλοκο για μας τρόπο. Σύμφωνα λοιπόν με τα προηγούμενα μπορεί κανείς ν' αποκτήσει σωστή αντίληψη για τη φύση και να θεωρήσει φωτιά το μέρος που φαίνεται κάθε φορά πυρωμένο, νερό το μέρος που είναι υγρό, ενώ γη και αέρα αυτό που δέχεται τις απομιμήσεις τους. Πρέπει λοιπόν εξετάζοντας αυτό να διερευνήσουμε σχετικά με τούτα: Υπάρχει άραγε η φωτιά καθαυτή ή οποιοδήποτε από τα άλλα στοιχεία για τα οποία λέμε πως πάντοτε το καθένα υπάρχει καθαυτό; Ή μήπως είναι αληθινά μόνο όσα βλέπουμε ή αισθανόμαστε με το σώμα μας και δεν υπάρχει τίποτα άλλο πουθενά πέρα απ' αυτά, ώστε να λέμε μάταια πως υπάρχει πάντα μια νοητή εικόνα κάθε πράγματος, ενώ αυτό δεν είναι παρά μόνο λόγος; Δεν αξίζει λοιπόν ν' αφήσω άλυτο και αδιερεύνητο αυτό το θέμα και να υποστηρίξω ότι έτσι είναι πραγματικά. Δεν πρέπει πάλι να παρεμβάλλουμε στον ήδη μακρό λόγο μας έναν άλλο εξίσου μακρό, αλλά θα ήταν πολύ σημαντικό αν δίναμε κάποιο βασικό ορισμό χρησιμοποιώντας λίγα μόνο λόγια. Να όμως ποια είναι η άποψη που θα ήθελα να αναπτύξω: Αν η λογική και η αληθινή γνώμη είναι δυο διαφορετικά πράγματα, τότε σίγουρα υπάρχουν καθαυτά τα είδη που δεν είναι αντιληπτά από τις αισθήσεις μας αλλά μόνο από τη νόηση. Αν όμως η αληθινή γνώμη δεν διαφέρει από τον νου, όπως πιστεύουν μερικοί, τότε, αντίθετα, όλα τα πράγματα που αισθανόμαστε με το σώμα μας είναι απολύτως πραγματικά. Πρέπει επομένως να δεχτούμε ότι αυτά τα δυο είναι διαφορετικά πράγματα, αφού δημιουργήθηκαν χωριστά και είναι ανόμοια μεταξύ τους. Το ένα αποκτάται με τη διδασκαλία και το άλλο με την πειθώ' το ένα συμβαδίζει με τον νου ενώ το άλλο δεν διαθέτει καμιά λογική' το ένα δεν μεταβάλλεται με την πειθώ, ενώ το δεύτερο μεταπίθεται. Στο ένα πρέπει να δεχτούμε ότι μετέχουν όλοι οι άνθρωποι, ενώ στο άλλο μόνο οι θεοί

και ελάχιστοι άνθρωποι. Επειδή λοιπόν έτσι έχουν τα πράγματα, οφείλουμε να συμφωνήσουμε ότι το ένα είδος είναι αμετάβλητο, αγέννητο και άφθαρτο, χωρίς να δέχεται τίποτα μέσα του από πουθενά και χωρίς να μεταβιβάζεται σε κάτι άλλο, αόρατο και ασύλληπτο από τις αισθήσεις, που μόνο η νόηση μπορεί να αντιληφθεί. Το δεύτερο είδος έχει το ίδιο όνομα και μοιάζει με το προηγούμενο, είναι όμως αισθητό, δημιουργημένο, ευρισκόμενο σε αιώνια κίνηση, που εμφανίζεται και χάνεται διαρκώς σε κάποιο μέρος και γίνεται αντιληπτό από τη γνώμη με τη βοήθεια των αισθήσεων. Το τρίτο είδος είναι ο αιώνιος χώρος, που δεν φθείρεται αλλά παρέχει διαμονή σε όσα γεννιούνται και γίνεται αντιληπτό με ένα είδος νόθου συλλογισμού, χωρίς τη βοήθεια των αισθήσεων αλλά μόνο με την πίστη. Αυτό προς το οποίο αποβλέποντας ονειρευόμαστε και υποστηρίζουμε ότι κάτι που υπάρχει πρέπει αναγκαστικά να βρίσκεται σε κάποιο τόπο και να πιάνει ορισμένο χώρο. Διαφορετικά, αν δεν βρίσκεται ούτε στη γη ούτε στον ουρανό, είναι ανύπαρκτο. Σύμφωνα με αυτές και άλλες παρόμοιες έννοιες δεν μπορούμε, όταν ξυπνήσουμε, να διακρίνουμε καθαρά την ακοιμητη και πραγματικά υπαρκτή φύση αυτού του τρίτου είδους ή ν' αντιληφθούμε την αλήθεια, εξαιτίας της ονειροπόλησης μας, ότι δηλαδή αυτή η εικόνα αποτελεί απομίμηση και δεν έχει δικό της τον χώρο για τον οποίο δημιουργήθηκε αλλά πετάει πάντα σαν φάντασμα και ξαναδημιουργείται μέσα σε κάποιο άλλο πράγμα, παίρνοντας έτσι υπόσταση. Σε αντίθετη περίπτωση δεν είναι τίποτα. Από το άλλο μέρος, η αληθινή και εξακριβωμένη νόηση μας βοηθάει να αποδείξουμε ότι, αφού ένα πράγμα είναι αυτό που είναι και κάποιο άλλο διαφέρει απ' αυτό, κανένα από τα δυο δεν θα μπορέσει να δημιουργηθεί μέσα στο άλλο, ώστε το ίδιο πράγμα να γίνεται ταυτόχρονα και ένα και δύο διαφορετικά πράγματα.

S. ZIZEK Το υψηλό αντικείμενο της Ιδεολογίας

Το σύμπτωμα ως πραγματικό

Αυτή η διαλεκτική κατά την οποία προσπερνάμε τον εαυτό μας προς το μέλλον και ταυτοχρόνως τροποποιούμε αναδρομικά το παρελθόν διαλεκτική μέσω της οποίας η πλάνη καθίσταται εσωτερική ως προς την αλήθεια και η παραγνώριση αποκτά μια θετική οντολογική διάσταση έχει εντούτοις τα όριά της προσκρούει σε έναν βράχο όπου και αναστέλλεται. Πρόκειται βεβαίως για τον βράχο του Πραγματικού, που ανθίσταται στη συμβολοποίηση: το τραυματικό σημείο το οποίο πάντοτε μας διαφεύγει και ωστόσο πάντοτε επιστρέφει, μολονότι προσπαθούμε μέσω ενός συνόλου διαφορετικών στρατηγικών να το εξουδετερώσουμε, να το ενσωματώσουμε στη συμβολική τάξη. Στην προοπτική του τελευταίου σταδίου της διδασκαλίας του Λακάν, είναι ακριβώς το σύμπτωμα εκείνο που συλλαμβάνεται ως ένας τέτοιος πραγματικός πυρήνας απόλαυσης, που επιμένει ως πλεόνασμα και επιστρέφει μέσω όλων των προσπαθειών εξημέρωσής του, εξευγενισμού του, διάλυσής του μέσω εξήγησης, μέσω λεκτικής απόδοσης του νοήματός του.

...

Από το σύμπτωμα στο *sinthome*

Αυτό λοιπόν είναι το σύμπτωμα και με αυτή την έννοια του συμπτώματος θα πρέπει να συσχετίσουμε το γεγονός ότι, στα τελευταία χρόνια της διδασκαλίας του Λακάν, βρίσκουμε ένα είδος καθολίκευσης του συμπτώματος: σχεδόν καθετί που υπάρχει γίνεται κατά έναν τρόπο σύμπτωμα, με συνέπεια ακόμα και η γυναίκα να προσδιορίζεται τελικώς ως το σύμπτωμα του άνδρα. Μπορούμε μάλιστα να ισχυριστούμε ότι το «σύμπτωμα» αποτελεί την τελική απάντηση του Λακάν στο αιώνιο φιλοσοφικό ερώτημα «Γιατί υπάρχει κάτι αντί για τίποτα;» αυτό το «κάτι» που «υπάρχει» αντί του τίποτα είναι πράγματι το σύμπτωμα.

Η φιλοσοφική συζήτηση συνήθως αναφέρεται στο τρίγωνο κόσμος-γλώσσα-υποκείμενο, στη σχέση του υποκειμένου με τον κόσμο των πραγμάτων, διαμεσολαβημένη από τη γλώσσα· ο Λακάν συνήθως επικρίνεται για τον «απολυταρχισμό του σημαίνοντος» τον επικρίνουν ότι δεν λαμβάνει υπόψη του τον αντικειμενικό κόσμο, ότι περιορίζει τη θεωρία του στην αλληλεπίδραση μεταξύ υποκειμένου και γλώσσας, ως εάν ο αντικειμενικός κόσμος να μην υπήρχε, ως εάν να ήταν μόνον φαντασιακή επίπτωση, αυταπάτη του παιχνιδιού του σημαίνοντος.

Όμως η απάντηση του Λακάν στην εν λόγω μομφή είναι ότι όχι μόνον ο κόσμος ως δεδομένο σύνολο αντικειμένων δεν υπάρχει αλλά ούτε η γλώσσα ή το υποκείμενο

υπάρχουν: έχει ήδη γίνει κλασική η θέση του ότι «ο μεγάλος Άλλος [δηλαδή η συμβολική τάξη ως συνεκτική, κλειστή ολότητα] δεν υπάρχει, και το υποκείμενο δηλώνεται με το σύμβολο S , το διαγραμμένο, αποκλεισμένο S , ένα κενό, μιαν άδεια θέση στη δομή του σημαίνοντος.

Οφείλουμε βέβαια, στο σημείο αυτό, να θέσουμε το εξής αφελές μα και αναγκαίο ερώτημα: εάν ο κόσμος, η γλώσσα και το υποκείμενο δεν υπάρχουν, τότε τι υπάρχει; Και πιο συγκεκριμένα: τι αποδίδει στα υπαρκτά φαινόμενα τη συνοχή τους; Η απάντηση του Λακάν, όπως ήδη το υπαινιχθήκαμε, είναι: το σύμπτωμα.

...

Coincidentia Oppositorum

Το Πραγματικό είναι συνεπώς ταυτοχρόνως ο σκληρός, αδιαπέραστος πυρήνας που ανθίσταται στη συμβολοποίηση και μια καθαρά χιμαιρική οντότητα που δεν έχει καθ' εαυτήν καμία οντολογική συνοχή. Και για να χρησιμοποιήσουμε την ορολογία του Κρίπκε, το Πραγματικό είναι σαν τον βράχο όπου προσκρούει κάθε προσπάθεια συμβολοποίησης, ο σκληρός πυρήνας ο οποίος παραμένει ίδιος σε όλους τους δυνατούς κόσμους (σε όλα τα συμβολικά σύμπαντα). ταυτοχρόνως, όμως, το καθεστώς του είναι εντελώς επισφαλές, είναι κάτι που εμμένει μόνον ως αποτυχημένο, χαμένο, σαν μια σκιά, και που διαλύεται ευθύς μόλις προσπαθούμε να συλλάβουμε τη θετική του φύση. Όπως έχουμε ήδη δει, αυτό ακριβώς ορίζει το τραυματικό γεγονός: πρόκειται για ένα σημείο αποτυχίας της συμβολοποίησης, και ταυτοχρόνως για ένα σημείο ποτέ δεδομένο στη θετικότητά του μπορεί να κατασκευαστεί μόνον αναδρομικά, από τις δομικές επιπτώσεις του. Όλη του η αποτελεσματικότητα έγκειται στις διαστρεβλώσεις τις οποίες παράγει στο συμβολικό σύμπαν του υποκειμένου: το τραυματικό συμβάν είναι τελικώς μια φαντασιακή κατασκευή που συμπληρώνει ένα ορισμένο κενό στη συμβολική δομή και, ως τέτοιο, μια αναδρομική επίπτωση αυτής της δομής.

MAURICE MERLEAU PONTY Η αμφιβολία του Σεζάν.

Το μάτι και το πνεύμα

Η επιστημονική σκέψη —αυτή η σκέψη της επισκόπησης, αυτή η σκέψη του αντικειμένου εν γένει— πρέπει να επανατοποθετηθεί στο πλαίσιο ενός εκ των προτέρων "υπάρχειν", στο τοπίο, στο έδαφος τόσο του αισθητού όσο και του διαμορφωμένου κόσμου, έτσι όπως αυτοί υπάρχουν μέσα στη ζωή μας, έτσι όπως υπάρχουν για το σώμα μας· όχι όμως αυτό το δυνάμει σώμα το οποίο εύκολα μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι αποτελεί μια μηχανή πληροφοριών, αλλά αυτό το σώμα το πραγματικό το οποίο ονομάζω δικό μου, αυτόν το φρουρό που στέκει σιωπηλά κάτω απ' όλα μου τα λόγια, κάτω απ' όλες μου τις πράξεις. Πρέπει μαζί με το σώμα μου να εγερθούν και τα συνημμένα σώματα, οι «άλλοι», οι οποίοι δεν είναι απλώς ομογενείς μου, όπως λέει η ζωολογία, αλλά αυτοί που με διακατέχουν, αυτοί τους οποίους εγώ διακατέχω και μαζί με τους οποίους κατοικούμε ένα μοναδικό Είναι, πραγματικό, παρόν, κατά τρόπο που κανένα άλλο ζώο δεν ενδημεί στους άλλους του είδους του, της περιοχής του ή του περιβάλλοντός του. Στο πλαίσιο αυτής της πρωταρχικής ιστορικότητας, η ζωντανή και αυτοσχεδιαστική σκέψη της επιστήμης θα μάθει να στρέφεται προς τα ίδια τα πράγματα και τον εαυτό της, θα ξαναγίνει φιλοσοφία.

...

Προκειμένου να κατανοήσουμε αυτές τις διυποστασιοποιήσεις, θα πρέπει να ξαναβρούμε το πραγματικό και δρων σώμα μας, αυτό το σώμα το οποίο δεν συνιστά ένα κομμάτι του χώρου, δεν είναι μια δέσμη λειτουργιών και μόνον αυτό το σώμα που είναι ένα σύμπλεγμα όρασης και κίνησης.

Αρκεί να δω κάτι και αμέσως γνωρίζω και πώς να το πλησιάσω, πώς να το φτάσω, έστω κι αν δεν γνωρίζω πώς ακριβώς λειτουργεί ο μηχανισμός του νευρικού συστήματος. Το κινούμενο σώμα μου μετέχει του ορατού κόσμου, αποτελεί ένα μέρος του κόσμου τούτου και ακριβώς εξαιτίας αυτού του γεγονότος μπορώ να το κατευθύνω μέσα στο ορατό. Από την άλλη πλευρά, είναι αλήθεια ότι και η όραση επίσης εξαρτάται από την κίνηση. Δεν βλέπει κανείς παρά μόνον αυτό το οποίο

κοιτάζει. Τι θα ήταν η όραση δίχως την κίνηση των ματιών; Αλλά και αυτή η κίνηση πάλι δεν θα μπερδευε τα πράγματα, αν ήταν τυφλή ή αν αποτελούσε ένα απλό αντανακλαστικό, αν δεν διέθετε τις δικές της κεραιές και τη δική της οξυδέρκεια, αν η όραση δεν προηγείτο αυτής της κίνησης; Όλες οι μετακινήσεις μου, αξιωματικά, φιγουράρουν σε μια γωνιά του τοπίου μου, αναφέρονται στο χάρτη του ορατού. Οτιδήποτε βλέπω βρίσκεται μέσα στο πεδίο βολής μου, ή, τουλάχιστον, μέσα στο πεδίο βολής του βλέμματός μου και σημειώνεται στο χάρτη του "δύναμαι". Ο καθένας απ' αυτούς τους δύο χάρτες είναι πλήρης. Ο ορατός κόσμος, καθώς και ο κόσμος των κινητικών προταγμάτων μου αποτελούν πλήρη μέρη ενός και του αυτού Είναι. Αυτός ο ασυνήθιστος παρρορισμός (empriement), στον οποίο δεν δίνουμε τη δέουσα προσοχή, μας απαγορεύει να εννοήσουμε την όραση ως ένα νοητικό εγχείρημα το οποίο θα έστηνε μπροστά στο πνεύμα έναν πίνακα ή μια αναπαράσταση του κόσμου, ενός κόσμου της εμμένειας και της ιδεατότητας. Εμβαφτισμένος στο ορατό μέσω του, επίσης ορατού, σώματός του, ο ορών δεν οικειοποιείται εκείνο που βλέπει: το πλησιάζει απλώς με το βλέμμα, ανοίγεται στον κόσμο. Και, από την πλευρά του, αυτός ο κόσμος, του οποίου μέρος αποτελεί ο ορών, δεν είναι ένα καθαυτό ούτε ύλη. Η κίνησή μου δεν αποτελεί μια απόφαση του πνεύματός, ένα απόλυτο ποιείν, το οποίο, από το βάθος του υποκειμενικού καταφυγίου του, θα διέτασε μια οποιαδήποτε αλλαγή, η οποία ως εκ θαύματος θα εκτελούνταν μέσα στο εκτατό. Αποτελεί το φυσικό επακόλουθο και την ωρίμανση μιας όρασης. Για ένα οποιοδήποτε πράγμα λέω ότι το έχουν κινήσει. Το σώμα μου όμως κινείται, η κίνησή μου ξεδιπλώνεται. Το σώμα δεν αγνοεί τον εαυτό του, δεν είναι τυφλό σε ό,τι αφορά τον ίδιο τον εαυτό του" ακτινοβολεί από τον ίδιο τον πυρήνα του εαυτού του.

Το γεγονός ότι το σώμα μου ταυτόχρονα ορά και οράται συνιστά ένα αίνιγμα. Αυτό το οποίο κοιτάζει όλα τα πράγματα, μπορεί επίσης να κοιτάζει και τον εαυτό του και να αναγνωρίζει σ' αυτό που βλέπει την «άλλη όψη» της ορώσας δύναμής του. Βλέποντας βλέπει τον ίδιο τον εαυτό του, αγγίζοντας αγγίζει τον ίδιο τον εαυτό του· είναι ορατό και αισθητό για τον ίδιο τον εαυτό του. Είναι ένα εγώ, όχι όμως λόγω διαφάνειας, όπως η σκέψη, η οποία δεν μπορεί να σκεφτεί οτιδήποτε παρά μόνον αφομοιώνοντάς το, συγκροτώντας το και μεταμορφώνοντάς το σε σκέψη· είναι ένα εγώ το οποίο προκύπτει μέσα από τη σύγχυση, το ναρκισσισμό, το συμφυές εκείνου ο οποίος βλέπει μ' αυτό που βλέπει, εκείνου ο οποίος αγγίζει μ'

αυτό που αγγίζει, του αισθανόμενου με το αισθητό —ένα εγώ λοιπόν το οποίο εμπεριέχεται μέσα στα πράγματα, το οποίο έχει μια καλή και μια ανάποδη όψη, ένα παρελθόν και ένα μέλλον.

Αυτό το πρώτο παράδοξο δεν θα πάψει ποτέ να παράγει με τη σειρά του νέα παράδοξα. Ορατό και κινητό, το σώμα μου συμπεριλαμβάνεται στον αριθμό των πραγμάτων, είναι ένα απ' αυτά, εμπεριέχεται στο υφάδι του κόσμου και η συνοχή του δεν είναι παρά η συνοχή ενός πράγματος. Επειδή όμως κινείται και βλέπει, τοποθετεί τα πράγματα σε κύκλο γύρω του· τα πράγματα αποτελούν ένα παράρτημα ή μια προέκταση του εαυτού του, είναι κολλημένα στη σάρκα του, μετέχουν του πλήρους ορισμού του. Όσο για τον κόσμο, αυτός είναι φτιαγμένος από την ίδια τη στόφα του σώματος. Αυτές οι ανατροπές, αυτές οι αντινομίες, συνιστούν διαφορετικούς τρόπους για να πούμε ότι η όραση εμπεριέχεται ή επισυμβαίνει στο μέσον των πραγμάτων, εκεί όπου ένα ορατό αρχίζει να βλέπει και να γίνεται ορατό δι' εαυτό και μέσω της όρασης όλων των πραγμάτων εκεί όπου, όπως το νερό το εγκλωβισμένο μες στο κρύσταλλο, εμμένει η αδιαιρετότητα του αισθανόμενου και του αισθητού.

Αυτή η εσωτερικότητα δεν προηγείται της υλικής διάταξης του σώματος, ούτε πολύ περισσότερο προκύπτει απ' αυτήν. Αν τα μάτια μας ήταν φτιαγμένα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε το βλέμμα μας να μην μπορεί να αγγίξει κανένα μέρος του σώματος μας, ή αν εξαιτίας κάποιου κακόβουλου σχεδίου, τα χέρια μας ήταν ελεύθερα να περιπλανιούνται πάνω στα πράγματα, αλλά ανίκανα να αγγίξουν το κορμί μας — ή αν απλώς, όπως ορισμένα ζώα, είχαμε τα μάτια μας τοποθετημένα πλάγια, έτσι ώστε να μην υπάρχει επικάλυψη των οπτικών πεδίων— τότε, αυτό το σώμα το οποίο δεν θα αντανakλούσε τον εαυτό του, το οποίο δεν θα αισθανόταν τον εαυτό του, αυτό το σχεδόν αδαμάντινο, το σχεδόν άσαρκο σώμα, δεν θα ήταν ένα σώμα ανθρώπινο και δεν θα είχε ανθρώπινη υπόσταση. Η ανθρώπινη υπόσταση, όμως, δεν παράγεται ως αποτέλεσμα των αρθρώσεών μας ή της τοποθέτησης των ματιών μας (και ακόμα λιγότερο εξαρτάται από την ύπαρξη των καθρεφτών, οι οποίοι, ωστόσο, είναι οι μόνοι που καθιστούν ορατό για μας ολόκληρο το σώμα μας). Αυτές οι ενδεχομενικότητες, καθώς και άλλες παρόμοιες, δίχως τις οποίες δεν θα υπήρχε άνθρωπος, δεν μπορούν, με την απλή άθροιση τους και μόνον, να κάνουν να υπάρξει έστω και ένας μόνον άνθρωπος. Η ζωογόνηση του σώματος δεν οφείλεται

στη συναρμογή αυτών των μερών —ούτε άλλωστε στην κάθοδο ενός απ' αλλού ερχόμενου πνεύματος σ' ένα αυτόματον, πράγμα το οποίο θα εξακολουθούσε να σημαίνει ότι το ίδιο το σώμα στερείται εσωτερικότητας και «εγώ». Ένα ανθρώπινο σώμα βρίσκεται εδώ μόνον όταν, ανάμεσα σ' εκείνον που βλέπει και το ορατό, ανάμεσα σ' εκείνον που αγγίζει κι εκείνο που αγγίζεται, ανάμεσα στο ένα μάτι και το άλλο, ανάμεσα στο ένα χέρι και το άλλο υπάρχει ένα είδος διασταύρωσης, όταν ανάβει η σπίθα του αισθανόμενου αισθητού, όταν πιάνει εκείνη η φωτιά η οποία δεν θα σταματήσει να καίει μέχρι τη στιγμή που ένα κάποιο σωματικό ατύχημα θα αποδομήσει αυτό που κανένα τυχαίο συμβάν δεν ήταν σε θέση να δημιουργήσει.

...

Η λέξη εικόνα έχει καταντήσει ανυπόληπτη επειδή απερίσκεπτα πιστέψαμε ότι ένα σχέδιο δεν είναι παρά ένα αντίγραφο, ένα δεύτερο πράγμα και ότι η διανοητική εικόνα, με τη σειρά της, δεν είναι κι αυτή παρά ένα σχέδιο τέτοιου είδους το οποίο συναντάμε στο ιδιωτικό μας παλατιοπωλείο. Αν όμως στην πραγματικότητα η εικόνα δεν είναι τίποτα τέτοιο, τότε τόσο το σχέδιο όσο και ο πίνακας δεν ανήκουν πλέον, όπως δεν ανήκει και η εικόνα, στο καθαυτό. Αποτελούν το μέσα του έξω και το έξω του μέσα —πράγμα που καθίσταται δυνατό από το διπλασιασμό του αισθάνεσθαι—, δίχως τα οποία δεν θα μπορούσαμε ποτέ να κατανοήσουμε την οιονεί παρουσία και την επικείμενη ορατότητα, οι οποίες συνιστούν όλο το πρόβλημα του φανταστικού. Ο πίνακας ή η μιμική του ηθοποιού δεν είναι απλά και μόνον βοηθητικά μέσα τα οποία δανείζομαι από τον πραγματικό κόσμο, προκειμένου να σκοπεύσω διαμέσου αυτών τα πράγματα της καθημερινότητας εν τη απουσία τους. Το φανταστικό είναι πολύ πιο κοντά και, ταυτόχρονα, πολύ πιο μακριά από το πραγματικό: πολύ πιο κοντά, επειδή αποτελεί το διάγραμμα της ζωής του μέσα στο σώμα μου. Αποτελεί το ψαχνό του πραγματικού ή το σαρκικό του. ... Το φανταστικό, ωστόσο, βρίσκεται και πολύ πιο μακριά από το πραγματικό, επειδή αυτό που κάνει δεν είναι να προσφέρει στο πνεύμα μια ευκαιρία να ξανασκεφτεί τις συγκροτησιακές σχέσεις των πραγμάτων αυτό που κάνει είναι να προσφέρει στο βλέμμα τα ίχνη της όρασης του μέσα, έτσι ώστε αυτό να τα νυμφευθεί, και στην όραση αυτό που την επενδύει εσωτερικά, τη φανταστική υφή του πραγματικού δηλαδή.

...

Η ειδωλική εικόνα προσχεδιάζει μέσα στα πράγματα το έργο της όρασης και το κάνει αυτό κατά τρόπο πληρέστερο απ' όσο θα το έκαναν το φως, οι σκιές, οι αντανακλάσεις. Όπως και όλα τα άλλα τεχνικά αντικείμενα, όπως τα εργαλεία ή τα σημεία, έτσι και ο καθρέφτης οφείλει την προέλευσή του στην ανοιχτή συναλλαγή του ορώντος και του ορατού σώματος. Κάθε τεχνική είναι «τεχνική του σώματος». Εξεικονίζεται και διευρύνει τη μεταφυσική δομή της σάρκας μας. Ο καθρέφτης κάνει την εμφάνισή του επειδή είμαι ταυτόχρονα ορώνορατός, επειδή υπάρχει μια ανακλαστικότητα του αισθητού, την οποία ο καθρέφτης μεταφράζει και διπλασιάζει. Μέσα από τον καθρέφτη, η εξωτερική μου πλευρά συμπληρώνεται, ό,τι πιο κρυφό διαθέτω πηγαίνει σ' εκείνο το πρόσωπο, σ' αυτό το επίπεδο και κλειστό ον, του οποίου την ύπαρξη με είχε κάνει ήδη να υποψιαστώ η αντανάκλασή μου στο νερό.

...

Το καρτεσιανό μοντέλο της όρασης είναι η αφή. Μας απαλλάσσει λοιπόν έτσι αυτομάτως από την εξ αποστάσεως δράση, καθώς και από το φαινόμενο της πανταχού παρουσίας το οποίο συνιστά το κατεξοχήν πρόβλημα της όρασης (αλλά και όλη την αξία της). Γιατί θα πρέπει λοιπόν τώρα πια να ονειροπολούμε μπροστά στις κάθε είδους αντανακλάσεις και τους καθρέφτες; Αυτά τα μη πραγματικά διπλάσια είναι μια ποικιλία των πραγμάτων, αποτελούν πραγματικά φαινόμενα, όπως η αναπήδηση μιας μπάλας. Αν η αντανάκλαση μοιάζει με το ίδιο το πράγμα, αυτό συμβαίνει γιατί η δράση που ασκεί πάνω στα μάτια μας είναι περίπου η ίδια μ' αυτή που θα ασκούσε ένα πράγμα. Απατά το μάτι, γεννά μια αντίληψη χωρίς αντικείμενο, η οποία όμως δεν επηρεάζει την ιδέα που έχουμε για τον κόσμο. Στον κόσμο, υπάρχει το ίδιο το πράγμα και, έξω απ' αυτό, υπάρχει εκείνο το άλλο πράγμα που είναι η ανακλώμενη ακτίνα, η οποία χαρακτηρίζεται από μια ρυθμισμένη αντιστοιχία με το πράγμα. Πρόκειται λοιπόν για δυο άτομα τα οποία συνδέονται εξωτερικά από τη σχέση της αιτιότητας. Η ομοιότητα του πράγματος με την ειδωλική εικόνα του δεν είναι παρά μια εξωτερική κατονομασία σε σχέση με την εικόνα και το πράγμα· ανήκει στη σφαίρα της σκέψης. Αυτή η θολή σχέση ομοιότητας είναι μέσα στα πράγματα μια καθαρή σχέση προβολής.

...

Δεν υπάρχει πλέον δύναμη των εικόνων. Μετά βίας κρατάει από τα πράγματα το σχήμα τους, ένα σχήμα που έχει αναχθεί σε ένα και μόνο επίπεδο, παραμορφωμένο και το οποίο οφείλει να είναι παραμορφωμένο —το τετράγωνο σε ρόμβο, ο κύκλος σε σχήμα ωοειδές— προκειμένου να αναπαραστήσει το αντικείμενο. Δεν αποτελεί την «εικόνα» του παρά μόνον υπό τον όρο να "μην του μοιάζει". Αν όμως δεν δρα μέσω της ομοιότητας, πώς δρα λοιπόν; "Ωθεί τη σκέψη μας" να "συλλαμβάνει", όπως κάνουν και τα σημεία και τα λόγια "τα οποία κατά κανέναν τρόπο δεν μοιάζουν με τα πράγματα που σημαίνουν". Η χαρακτηριστική μας προσφέρει επαρκείς ενδείξεις, σαφή "μέσα" ώστε να σχηματίσουμε μια ιδέα για το πράγμα. Ιδέα η οποία δεν προέρχεται από την εικόνα, αλλά γεννιέται μέσα μας "με την ευκαιρία" αυτής της εικόνας.

...

Το δε πρόβλημα της όρασης παραμένει ακέραιο όταν αποδεχόμαστε αυτά τα ομοιώματα τα οποία περιπλανιούνται ανάμεσα στα πράγματα κι εμάς. Όπως ακριβώς και τα χαρακτηριστικά σχέδια, έτσι και αυτό που το φως σχεδιάζει στα μάτια μας και από κει στον εγκέφαλο μας δεν μοιάζει με τον ορατό κόσμο. Αυτό που συμβαίνει στο πέρασμα από τα πράγματα στα μάτια και από τα μάτια στην όραση δεν είναι τίποτα περισσότερο από αυτό που συμβαίνει στο πέρασμα από τα πράγματα στα χέρια του τυφλού και από τα χέρια στη σκέψη του. Η όραση δεν είναι η μεταμόρφωση των ίδιων των πραγμάτων στην όραση τους, δεν είναι το διπλό ανήκειν των πραγμάτων στον μέγα κόσμο και ταυτόχρονα σ' έναν μικρό ιδιωτικό κόσμο. Είναι μια σκέψη η οποία αποκωδικοποιεί με ακρίβεια τα σημεία που δίνονται στο σώμα. Η ομοιότητα είναι το αποτέλεσμα της αντίληψης και όχι η κινητήρια δύναμή της. Πολύ περισσότερο, η διανοητική εικόνα, αυτή η οραματική ικανότητα η οποία καθιστά για μας παρόν αυτό που είναι απόν, δεν συνιστά κατά κανέναν τρόπο ένα άνοιγμα προς την καρδιά του Είναι: είναι ακόμα μια σκέψη η οποία στηρίζεται στις, αυτή τη φορά ανεπαρκείς, σωματικές ενδείξεις, τις οποίες υποχρεώνει να λένε περισσότερα απ' όσα σημαίνουν. Δεν απομένει λοιπόν εδώ τίποτε από τον ονειρικό κόσμο της αναλογίας.

...

Όπως όλες οι κλασικές οντολογίες, έτσι και αυτή εδώ, ανάγει σε δομή του Είναι ορισμένες ιδιότητες των όντων και ως προς αυτό είναι, θα μπορούσαμε να πούμε, αντιστρέφοντας τα λόγια του Λάιμπνιτς, ταυτόχρονα αληθής και ψευδής: αληθής ως προς αυτό το οποίο αρνείται και ψευδής ως προς αυτό το οποίο καταφάσκει. Ο καρτεσιανός χώρος είναι αληθής, εναντιωνόμενος σε μια σκέψη υποκείμενη στο εμπειρικό στοιχείο, σε μια σκέψη η οποία δεν τολμά να γίνει κατασκευαστική. Θα έπρεπε πρώτα να καταστήσουμε το χώρο ιδεατό, να συλλάβουμε αυτό το τέλειο στο είδος του, καθαρό, ευμεταχειρίστο και ομοιογενές ον, το οποίο επισκοπείται από μια σκέψη χωρίς οπτική γωνία, αναφέροντάς το πλήρως σε τρεις ορθογώνιους άξονες, προκειμένου να μπορέσουμε κάποια μέρα να βρούμε τα όρια της κατασκευής, να κατανοήσουμε ότι ο χώρος δεν έχει τρεις διαστάσεις, ούτε περισσότερες ούτε λιγότερες, όπως ένα ζώο έχει δύο ή τέσσερα πόδια και ότι οι διαστάσεις προέρχονται, σύμφωνα με ορισμένες μετρήσεις, από μία και μόνη διάσταση, από ένα πολύμορφο Είναι, το οποίο αποτελεί τη δικαίωση όλων των διαστάσεων, χωρίς να εκφράζεται πλήρως από καμιά απ' αυτές. Ο Ντεκάρτ είχε δίκιο να θέλει να απελευθερώσει το χώρο. Το λάθος του βρίσκεται στο ότι ανήγαγε το χώρο σε ένα εξ ολοκλήρου θετικό ον, έξω από κάθε οπτική γωνία, από καθετί το λανθάνον, από κάθε βάθος και δίχως καμιά πραγματική πυκνότητα.

...

Ο Ντεκάρτ δεν θα ήταν Ντεκάρτ, ωστόσο, αν είχε σκεφτεί να απαλείψει το αίνιγμα της όρασης. Δεν υπάρχει όραση δίχως σκέψη. Δεν αρκεί όμως να σκεφτόμαστε για να βλέπουμε: η όραση είναι μια σκέψη η οποία υπόκειται σε κάποιους όρους γεννιέται "με την ευκαιρία" αυτού που συμβαίνει στο σώμα και ωθείται στη σκέψη απ' αυτό. Δεν επιλέγει να είναι ή να μην είναι, ούτε να σκέφτεται αυτό ή το άλλο. Πρέπει να φέρει μέσα της αυτήν τη βαρύτητα, αυτή την εξάρτηση, τις οποίες δεν μπορεί να προσποριστεί από μια τυχαία εξωτερική εισβολή. Ορισμένα σωματικά συμβάντα έχουν "θεσπιστεί από τη φύση" έτσι ώστε να μας κάνουν να βλέπουμε εκείνο ή το άλλο πράγμα. Η σκέψη της όρασης λειτουργεί σύμφωνα με ένα πρόγραμμα και ένα νόμο τους οποίους δεν έχει θεσπίσει αυτή η ίδια. Δεν είναι κάτοχος των ίδιων της των προκειμένων, δεν είναι μια σκέψη καθ' ολοκληρίαν παρούσα και πραγματική· φέρει μέσα στους κόλπους της ένα μυστήριο παθητικότητας.

...

Η μεταφυσική στην οποία αναφερόμαστε δεν είναι ένα σώμα διαχωρισμένων ιδεών του οποίου τη δικαίωση θα αναζητούσαμε κατά τρόπο επαγωγικό στην εμπειρία. Υπάρχει άλλωστε μέσα στην ίδια τη σάρκα της ενδεχομενικότητας μια δομή του συμβάντος, μια ιδιάζουσα αρετή, οι οποίες δεν εμποδίζουν την πολλαπλότητα των ερμηνειών, αλλά αντίθετα, αποτελούν τον βαθύτερο λόγο ύπαρξής τους· υπάρχει μια δομή και μια αρετή οι οποίες καθιστούν το συμβάν ένα διαρκές θέμα της ιστορικής ζωής και αποκτούν έτσι το δικαίωμα να διεκδικούν μια φιλοσοφική καταστατική θέση. ... Είναι το ίδιο το έργο εκείνο το οποίο έχει διανοίξει το πεδίο μέσα από το οποίο θα εμφανιστεί σε κάποια άλλη στιγμή στο μέλλον αυτό το ίδιο το έργο μεταμορφώνεται και γίνεται η συνέχειά του. Όσο για τις ατελείυτες ερμηνείες στις οποίες νομίμως υπόκειται δεν το αλλάζουν παρά μόνο στον ίδιο τον εαυτό του. Κι αν ο ιστορικός, κάτω από το φανερό περιεχόμενο, ξαναβρίσκει το πλεόνασμα και την πυκνότητα ενός νοήματος, καθώς και το υφάδι εκείνο που προετοίμαζε ένα μεγάλο μέλλον για το έργο, τότε μπορούμε να πούμε ότι αυτός ο ενεργός τρόπος ύπαρξης, αυτή η δυνατότητα την οποία αποκαλύπτει μέσα στο έργο, αυτό το μονόγραμμα, τέλος, που βρίσκει μέσα εκεί, θεμελιώνουν έναν φιλοσοφικό στοχασμό.

Η Αλληγορία του Σπηλαίου

[514a] Μετά ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπέεικον τοιοῦτω πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας. ἰδὲ γὰρ ἄνθρωπος οἷον ἐν καταγείῳ οἰκήσει σπηλαιώδει, ἀναπειπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἔχουσα μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς ἀχένας, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἰς τε τὸ [514b] πρόσθεν μόνον ὄραν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὄπισθεν αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμοτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρῳκοδομημένον, ὥσπερ τοῖς θαυμαστοποιῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύασιν. Ὅρω, ἔφη.

Ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἄνθρωπος [514c] σκευὴ τε παντοδαπὰ ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας [515a] καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἷον εἰκὸς τοὺς μὲν φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων.

Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καὶ δεσμώτας ἀτόπους.

Ὅμοιους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ· τοὺς γὰρ τοιοῦτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἔωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιὰς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;

Πῶς γάρ, ἔφη, εἰ ἀκινήτους γε τὰς κεφαλὰς ἔχειν ἠναγκα [515b] σμένοι εἶεν διὰ βίου;

Τί δὲ τῶν παραφερομένων; οὐ ταῦτόν τοῦτο;

Τί μήν;

Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἷοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἠγῆ ἂν τὰ ὄντα αὐτοὺς νομίζειν ἄπερ ὄρων;

Ἀνάγκη.

Τί δ' εἰ καὶ ἠχῶ τὸ δεσμοτήριον ἐκ τοῦ καταντικρὺ ἔχοι; ὁπότε τις τῶν παριόντων φθέγγαίτο, οἶει ἂν ἄλλο τι αὐτοὺς ἠγεῖσθαι τὸ φθεγγόμενον ἢ τὴν παριούσαν σκιά;

Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη.

[515c] Παντάπασι δὴ, ἦν δ' ἐγώ, οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἂν ἄλλο τι νομίζοιεν τὸ ἀληθές ἢ τὰς τῶν σκευαστῶν σκιάς.

Πολλή ανάγκη, ἔφη.

Σκόπει δὴ, ἦν δ' ἐγώ, αὐτῶν λύσιν τε καὶ ἴασιν τῶν τε δεσμῶν καὶ τῆς ἀφροσύνης, οἷα τις ἂν εἴη, εἰ φύσει τοιάδε συμβαίνοι αὐτοῖς· ὅποτε τις λυθείη καὶ ἀναγκάζοιτο ἐξαίφνης ἀνίστασθαί τε καὶ περιάγειν τὸν ἀχένα καὶ βαδίζειν καὶ πρὸς τὸ φῶς ἀναβλέπειν, πάντα δὲ ταῦτα ποιῶν ἀλογοῖ τε καὶ διὰ τὰς μαρμαρυγὰς ἀδυνατοῖ καθορᾶν ἐκεῖνα ὧν [515d] τότε τὰς σκιάς ἐώρα, τί ἂν οἶε αὐτὸν εἰπεῖν, εἴ τις αὐτῷ λέγοι ὅτι τότε μὲν ἐώρα φλυαρίας, νῦν δὲ μᾶλλον τι ἐγγυτέρω τοῦ ὄντος καὶ πρὸς μᾶλλον ὄντα τετραμμένους ὀρθότερον βλέπει, καὶ δὴ καὶ ἕκαστον τῶν παριόντων δεικνύς αὐτῷ ἀναγκάζοι ἐρωτῶν ἀποκρίνεσθαι ὅτι ἔστιν; οὐκ οἶε αὐτὸν ἀπορεῖν τε ἂν καὶ ἠγεῖσθαι τὰ τότε ὀρώμενα ἀληθέστερα ἢ τὰ νῦν δεικνύμενα;

Πολύ γ', ἔφη.

[515e] Οὐκοῦν κἄν εἰ πρὸς αὐτὸ τὸ φῶς ἀναγκάζοι αὐτὸν βλέπειν, ἀλγεῖν τε ἂν τὰ ὄμματα καὶ φεύγειν ἀποστρεφόμενον πρὸς ἐκεῖνα ἃ δύναται καθορᾶν, καὶ νομίζειν ταῦτα τῷ ὄντι σαφέστερα τῶν δεικνυμένων;

Οὔτως, ἔφη.

Εἰ δέ, ἦν δ' ἐγώ, ἐντεῦθεν ἔλκοι τις αὐτὸν βία διὰ τραχείας τῆς ἀναβάσεως καὶ ἀνάπτους, καὶ μὴ ἀνείη πρὶν ἐξελκύσειεν εἰς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, ἄρα οὐχὶ ὀδυνᾷσθαί τε [516a] ἂν καὶ ἀγανακτεῖν ἐλκόμενον, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸ φῶς ἔλθοι, αὐγῆς ἂν ἔχοντα τὰ ὄμματα μεστὰ ὄραν οὐδ' ἂν ἔν δύνασθαι τῶν νῦν λεγομένων ἀληθῶν;

Οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἐξαίφνης γε.

Συνηθείας δὴ οἶμαι δέοιτ' ἂν, εἰ μέλλοι τὰ ἄνω ὄψεσθαι. καὶ πρῶτον μὲν τὰς σκιάς ἂν ῥᾶστα καθορῶ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐν τοῖς ὕδασι τὰ τε τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ τῶν ἄλλων εἶδωλα, ὕστερον δὲ αὐτά· ἐκ δὲ τούτων τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νύκτωρ ἂν ῥᾶστον θεάσαιτο, προσβλέπων τὸ τῶν [516b] ἄστρον τε καὶ σελήνης φῶς, ἢ μεθ' ἡμέραν τὸν ἡλίον τε καὶ τὸ τοῦ ἡλίου.

Πῶς δ' οὔ;

Τελευταῖον δὴ οἶμαι τὸν ἥλιον, οὐκ ἐν ὕδασιν οὐδ' ἐν ἀλλοτρίᾳ ἔδρᾳ φαντάσματα αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν καθ' αὐτὸν ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ δύναιτ' ἂν κατιδεῖν καὶ θεάσασθαι οἷός ἐστιν.

Ἀναγκαῖον, ἔφη.

Καὶ μετὰ ταῦτ' ἂν ἤδη συλλογίζοιτο περὶ αὐτοῦ ὅτι οὔτος ὁ τὰς τε ὥρας παρέχων καὶ ἐνιαυτούς καὶ πάντα ἐπιτρο

[516c] πεύων τὰ ἐν τῷ ὀρωμένῳ τόπῳ, καὶ ἐκείνων ὧν σφεῖς ἐώρων τρόπον τινὰ πάντων αἴτιος.

Δῆλον, ἔφη, ὅτι ἐπὶ ταῦτα ἂν μετ' ἐκείνα ἔλθοι.

Τί οὖν; ἀναμνησκόμενον αὐτὸν τῆς πρώτης οἰκίσεως καὶ τῆς ἐκεῖ σοφίας καὶ τῶν τότε συνδεσμοτῶν οὐκ ἂν οἶει αὐτὸν μὲν εὐδαιμονίζεин τῆς μεταβολῆς, τοὺς δὲ ἐλεεῖν;

Καὶ μάλα.

Τιμαῖ δὲ καὶ ἔπαινοι εἴ τινες αὐτοῖς ἦσαν τότε παρ' ἀλλήλων καὶ γέρα τῷ ὀξύτατα καθορῶντι τὰ παριόντα, καὶ μνημονεύοντι μάλιστα ὅσα τε πρότερα αὐτῶν καὶ ὕστερα [516d] εἰώθει καὶ ἅμα πορεύεσθαι, καὶ ἐκ τούτων δὴ δυνατώτατα ἀπομαντευομένῳ τὸ μέλλον ἦξειν, δοκεῖς ἂν αὐτὸν ἐπιθυμητικῶς αὐτῶν ἔχειν καὶ ζηλοῦν τοὺς παρ' ἐκείνοις τιμωμένους τε καὶ ἐνδυναστεύοντας, ἢ τὸ τοῦ Ὀμήρου ἂν πεπονθέναί καὶ σφόδρα βούλεσθαι «ἐπάρουρον ἐόντα θητευέμεν ἄλλῳ ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ» καὶ ὅτι οὖν ἂν πεπονθέναί μᾶλλον ἢ 'κεῖνά τε δοξάζειν καὶ ἐκείνως ζῆν;

[516e] Οὕτως, ἔφη, ἔγωγε οἶμαι, πᾶν μᾶλλον πεπονθέναί ἂν δέξασθαι ἢ ζῆν ἐκείνως.

Καὶ τότε δὴ ἐνόησον, ἦν δ' ἐγώ. εἰ πάλιν ὁ τοιοῦτος καταβάς εἰς τὸν αὐτὸν θάκον καθίζοιτο, ἄρ' οὐ σκότους <ἂν> ἀνάπλεως σχοίη τοὺς ὀφθαλμούς, ἐξαίφνης ἦκων ἐκ τοῦ ἡλίου;

Καὶ μάλα γ', ἔφη.

Τὰς δὲ δὴ σκιὰς ἐκείνας πάλιν εἰ δέοι αὐτὸν γνωματεύοντα διαμιλλᾶσθαι τοῖς αἰεὶ δεσμώταις ἐκείνοις, ἐν ᾧ ἀμβλυώττει, [517a] πρὶν καταστῆναι τὰ ὄμματα, οὗτος δ' ὁ χρόνος μὴ πάνυ ὀλίγος εἴη τῆς συνηθείας, ἄρ' οὐ γέλωτ' ἂν παράσχοι, καὶ λέγοιτο ἂν περὶ αὐτοῦ ὡς ἀναβάς ἄνω διεφθαρμένος ἦκει τὰ ὄμματα, καὶ ὅτι οὐκ ἄξιον οὐδὲ πειρᾶσθαι ἄνω ἰέναι; καὶ τὸν ἐπιχειροῦντα λύειν τε καὶ ἀνάγειν, εἴ πως ἐν ταῖς χερσὶ δύναιντο λαβεῖν καὶ ἀποκτείνειν, ἀποκτείνονται ἂν;

Σφόδρα γ', ἔφη.

Ταύτην τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, τὴν εἰκόνα, ᾧ φίλε Γλαύκων, [517b] προσαιπτέον ἄπασαν τοῖς ἔμπροσθεν λεγομένοις, τὴν μὲν δι' ὄψεως φαινομένην ἔδραν τῆ τοῦ δεσμοτηρίου οἰκίσει ἀφομοιοῦντα, τὸ δὲ τοῦ πυρός ἐν αὐτῇ φῶς τῆ τοῦ ἡλίου δυνάμει· τὴν δὲ ἄνω ἀνάβασιν καὶ θέαν τῶν ἄνω τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἄνοδον τιθεῖς οὐχ ἀμαρτήση τῆς γ' ἐμῆς ἐλπίδος, ἐπειδὴ ταύτης ἐπιθυμεῖς ἀκούειν. θεὸς δὲ που οἶδεν εἰ ἀληθῆς οὕσα τυγχάνει. τὰ δ' οὖν ἐμοὶ φαινόμενα οὕτω φαίνεται, ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἢ τοῦ

[517c] ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόγις ὀραῖσθαι, ὀφθεῖσα δὲ συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἔν τε ὀρατῶ φῶς καὶ τὸν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἔν τε νοητῶ αὕτη κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη, καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ.

Συνοίωμα, ἔφη, καὶ ἐγώ, ὃν γε δὴ τρόπον δύναμαι.

Ἴθι τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ τόδε συνοιήθητι καὶ μὴ θαυμάσης ὅτι οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες οὐκ ἐθέλουσιν τὰ τῶν ἀνθρώπων πράττειν, ἀλλ' ἄνω αἰεὶ ἐπείγονται αὐτῶν αἰ ψυχὰς διατρίβειν· [517d] εἰκὸς γάρ που οὕτως, εἶπερ αὖ κατὰ τὴν προειρημένην εἰκόνα τοῦτ' ἔχει.

Εἰκὸς μέντοι, ἔφη.

Τί δέ; τόδε οἶει τι θαυμαστόν, εἰ ἀπὸ θείων, ἦν δ' ἐγώ, θεωριῶν ἐπὶ τὰ ἀνθρώπειά τις ἐλθὼν κακὰ ἀσχημονεῖ τε καὶ φαίνεται σφόδρα γελοῖος ἔτι ἀμβλυώττων καὶ πρὶν ἰκανῶς συνήθης γενέσθαι τῷ παρόντι σκότῳ ἀναγκαζόμενος ἐν δικαστηρίοις ἢ ἄλλοθί που ἀγωνίζεσθαι περὶ τῶν τοῦ δικαίου σκιῶν ἢ ἀγαλμάτων ὧν αἰ σκιαί, καὶ διαμιλλᾶσθαι [517e] περὶ τούτου, ὅπη ποτὲ ὑπολαμβάνεται ταῦτα ὑπὸ τῶν αὐτῆν δικαιοσύνην μὴ πώποτε ἰδόντων;

Οὐδ' ὅπωςτιοῦν θαυμαστόν, ἔφη.

[518a] Ἀλλ' εἰ νοῦν γε ἔχοι τις, ἦν δ' ἐγώ, μεμνήτ' ἂν ὅτι διτταὶ καὶ ἀπὸ διττῶν γίνονται ἐπιταράξεις ὄμμασιν, ἔκ τε φωτὸς εἰς σκότος μεθισταμένων καὶ ἐκ σκότους εἰς φῶς. ταῦτ' αὖτ' ἐκ νομίσας γίνεσθαι καὶ περὶ ψυχῆν, ὅποτε ἴδοι θορυβουμένην τινὰ καὶ ἀδυνατοῦσάν τι καθορᾶν, οὐκ ἂν ἀλογίστως γελῶ, ἀλλ' ἐπισκοποῖ ἂν πότερον ἐκ φανοτέρου βίου ἤκουσα ὑπὸ ἀηθείας ἐσκότῳ, ἢ ἐξ ἀμαθίας πλείονος εἰς φανότερον ἰοῦσα ὑπὸ λαμπροτέρου μαρμαρυγῆς [518b] ἐμπέπλησται, καὶ οὕτω δὴ τὴν μὲν εὐδαιμονίσειεν ἂν τοῦ πάθους τε καὶ βίου, τὴν δὲ ἐλεήσειεν, καὶ εἰ γελᾶν ἐπ' αὐτῇ βούλοιο, ἦττον ἂν καταγέλαστος ὁ γέλως αὐτῷ εἶη ἢ ὁ ἐπὶ τῇ ἄνωθεν ἐκ φωτὸς ἠκούση.

Καὶ μάλα, ἔφη, μετρίως λέγεις.

Δεῖ δὴ, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθῆ· τὴν παιδείαν οὐχ οἶαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοί φασιν

εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. φασὶ δὲ πού οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ [518c] ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες.

Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη.

Ὁ δὲ γε νῦν λόγος, ἦν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνούσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατὸν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὄλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὄλῳ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περι ακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναί φαμεν [518d] τάγαθόν. ἢ γάρ;

Ναί.

Τούτου τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾶστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὄρα, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.

Ἔοικεν γάρ, ἔφη.

Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος —τῷ ὄντι γὰρ [518e] οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν— ἢ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὕσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρησιμὸν τε καὶ ὠφέλιμον [519a] καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίγνεται. ἢ οὕτω ἐννεόηκας, τῶν λεγομένων πονηρῶν μὲν, σοφῶν δέ, ὡς δριμύ μὲν βλέπει τὸ ψυχάριον καὶ ὀξέως διορᾷ ταῦτα ἐφ' ἃ τέτραπται, ὡς οὐ φαύλην ἔχον τὴν ὄψιν, κακία δ' ἠναγκασμένον ὑπηρετεῖν, ὥστε ὅσω ἂν ὀξύτερον βλέπη, τοσοῦτω πλείω κακὰ ἔργα ζόμενον;

Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.

Τοῦτο μέντοι, ἦν δ' ἐγώ, τὸ τῆς τοιαύτης φύσεως εἰ ἐκ παιδὸς εὐθύς κοπτόμενον περιεκότη τὰς τῆς γενέσεως [519b] συγγενεῖς ὡσπερ μολυβδίδας, αἱ δὴ ἐδωδαῖς τε καὶ τοιούτων ἡδοναῖς τε καὶ λιχνεῖαις προσφυσεῖς γιγνόμεναι [περὶ] κάτω

στρέφουσι τὴν τῆς ψυχῆς ὄψιν· ὧν εἰ ἀπαλλαγὴν περιεστρέφετο εἰς τὰ ἀληθῆ, καὶ ἐκεῖνα ἂν τὸ αὐτὸ τοῦτο τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ὀξύτατα ἑώρα, ὥσπερ καὶ ἐφ' ἃ νῦν τέτραπται.

Εἰκός γε, ἔφη.

Τί δέ; τόδε οὐκ εἰκός, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδευτούς καὶ ἀληθείας ἀπίρους [519c] ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἑωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἕνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἴδια τε καὶ δημοσίᾳ, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἡμέτερον δὴ ἔργον, ἦν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν [519d] καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὴ ἀναβάντες ἱκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δὴ;

Τὸ αὐτοῦ, ἦν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χεῖρον ζῆν, δυνατὸν αὐτοῖς ὃν ἄμεινον;

[519e] Ἐπελάθου, ἦν δ' ἐγώ, πάλιν, ὧ φίλε, ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἐν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ, ποιῶν μεταδιδόναι [520a] ἀλλήλοις τῆς ὠφελείας ἦν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὦσιν ὠφελεῖν καὶ αὐτὸς ἐμποίων τοιοῦτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφιῆ τρέπεσθαι ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ Λοιπόν, είπα, ύστερ' απ' αυτά, παρομοίασε με μια εικόνα σαν κι αυτή την ανθρώπινη φύση αναφορικά με την παιδεία και την απαιδευσία. Φαντάσου δηλαδή ανθρώπους σε υπόγειο οίκημα με μορφή σπηλιάς, που έχει την είσοδό του ανοιχτή προς το φως της μέρας, που το μάκρος της πιάνει πέρα πέρα όλη τη πρόσοψη της σπηλιάς και να βρίσκονται εκεί από την παιδική τους ηλικία αλυσοδεμένοι και στα σκέλη και στον αυχένα, ώστε να μένουν με το σώμα τους ακίνητο, έτσι που να μην βλέπουν παρά μόνο ό,τι είναι μπροστά τους, ενώ δεν έχουν την δυνατότητα, εξαιτίας της αλυσίδας, να περιφέρουν ολόγυρα το κεφάλι τους. Και πίσω τους, σε αρκετή απόσταση, σ' επίπεδο ψηλότερο απ' αυτούς ν' ανάβει φως από φωτιά· και στο ενδιαμέσο, ανάμεσα στη φωτιά και τους δεσμώτες, δρόμος ανηφορικός και παράλληλα μ' αυτόν να' ναι χτισμένος μαντρότοιχος, να, σαν τα χαμηλά διαφράγματα που τοποθετούν οι ταχυδακτυλουργοί μπροστά στους θεατές, πάνω απ' τα οποία δείχνουν τα ταχυδακτυλουργικά τους.

ΓΛΑΥΚΩΝ Βλέπω, είπε ο Γλαύκων.

ΣΩ. Βλέπε λοιπόν ανθρώπους να κουβαλούν, παράλληλα με αυτόν τον μαντρότοιχο, σκεύη κάθε λογής, υψωμένα πάνω απ' τον μαντρότοιχο, και ανδριάντες και άλλα ομοιώματα ανθρώπων και ζώων, λίθινα και ξύλινα, φιλοτεχνημένα με κάθε τρόπο· κι όπως θα περίμενε κανείς, άλλους απ' τους διερχόμενους αχθοφόρους να μιλούν, άλλους να σιωπούν.

ΓΛ. Παράξενη εικόνα περιγράφεις, είπε, και παράξενους δεσμώτες.

ΣΩ. Ολόιδιους με μας, αποκρίθηκα· γιατί πιστεύεις ότι άνθρωποι σε τέτοια κατάσταση πρώτα πρώτα θα έχουν δει τίποτ' άλλο εκτός απ' τις σκιές του εαυτού τους και των συνδεσμοτών τους, που τις σχηματίζει η λάμψη της φωτιάς στον απέναντι απ' αυτούς τοίχο της σπηλιάς;

ΓΛ. Μα γίνεται να δουν τίποτ' άλλο, είπε, εφόσον είναι αναγκασμένοι να έχουν το κεφάλι τους ακίνητο σ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους;

ΣΩ. Και τι θα 'χουν δει απ' εκείνους τους διερχόμενους αχθοφόρους; τίποτ' άλλο, εκτός απ' τις σκιές τους;

ΓΛ. Μόνο αυτές, βέβαια.

ΣΩ. Λοιπόν, αν είχαν τη δυνατότητα να κουβεντιάζουν μεταξύ τους, δεν έχεις τη γνώμη ότι θα νόμιζαν πως οι σκιές που βλέπουν είναι πραγματικά αντικείμενα;

ΓΛ. Οπωσδήποτε.

ΣΩ. Και τι νομίζεις, αν απ' τα βάθη του δεσμοτηρίου η ηχώ αναμετέδιδε τις φωνές, κάθε φορά που κάποιος απ' τους διερχόμενους θα μιλούσε, πιστεύεις ότι θα φαντάζονταν ότι κάτι άλλο βγάζει φωνή και όχι οι σκιές των διερχόμενων;

ΓΛ. Μα τον Δία, όσο για μένα, τίποτ' άλλο.

ΣΩ. Λοιπόν, είπα, άνθρωποι σε αυτή την κατάσταση θα πίστευαν ως πραγματικό μόνο τις σκιές των αντικειμένων που εμφανίζονται και τίποτ' άλλο;

ΓΛ. Σίγουρα, μόνο τις σκιές.

ΣΩ. Σκέψου λοιπόν, είπα, τι λογής θα μπορούσε να είναι η απολύτρωση και η γιατρεία τους απ' τα δεσμά και την άγνοιά τους, αν με φυσική ακολουθία συνέβαιναν πράγματα σαν και τούτα: κάθε φορά που κάποιος θα λυνόταν απ' τα δεσμά του και θα 'νιωθε ξαφνικά την ανάγκη να σηκωθεί όρθιος και να περιστρέφει τον αυχένα του και να βαδίζει και να υψώνει το βλέμμα του προς το φως, και κάνοντας αυτές τις κινήσεις θα 'νιωθε πόνο και, θαμπωμένος απ' τον φως, θ' αδυνατούσε να αντικρίσει εκείνα που προηγουμένως έβλεπε τις σκιές τους· λοιπόν, τι κατά τη γνώμη σου θ' απαντούσε αυτός, αν κάποιος του έλεγε ότι εκείνα που έβλεπε τότε ήταν ανοησίες, τώρα όμως βλέπει κάτι που βρίσκεται κάπως πιο κοντά στην αλήθεια και το βλέμμα

του έχει στραφεί σε πράγματα πιο αληθινά – βλέπει λοιπόν πιο σωστά; Και βέβαια, αν δείχνοντάς του ξεχωριστά, ένα προς ένα, αυτά που περνούν μπροστά του, τον ανάγκαζε να απαντήσει στις ερωτήσεις του, τι να ‘ναι αυτά, τι θ’ αποκρινόταν; δεν πιστεύεις ότι θα τα ‘χε χαμένα και θα θεωρούσε ότι βρίσκονται πιο κοντά στην αλήθεια τα όσα έβλεπε τότε απ’ αυτά που του δείχνουν τώρα;

ΓΛ. Θ’ αποκρινόταν, είπε, ότι ναι, εκείνα βρίσκονται πολύ πιο κοντά στην αλήθεια.

ΣΩ. Λοιπόν, κι αν τον υποχρέωνε να στρέψει το βλέμμα του προς το ίδιο το φως, δε θα ‘νωθε πονόματο και δε θα προσπαθούσε να τα’ αποφύγει, στρέφοντας το βλέμμα του προς εκείνο που χωρίς δυσκολίες αντικρίζει και δε θα νόμιζε ότι τωόντι είναι πιο ξεκάθαρα απ’ αυτά που του δείχνουν;

ΓΛ. Ναι, αυτό θα νόμιζε, είπε.

ΣΩ. Κι αν, είπα, κάποιος τον έσερνε βίαια απ’ τη σπηλιά μέσω απ’ την τραχιά και απότομη ανάβαση, και δεν τον άφηνε πριν τον σύρει έξω, στο φως του ήλιου, άραγε δε θα ‘ταν μαρτύριο γι’ αυτόν και δε θ’ αγαναχτούσε που τον σέρνουν μ’ αυτό τον τρόπο; και, όταν θα ‘φτανε στο φως, έχοντας τα μάτια πλημμυρισμένα απ’ τη λάμψη του ήλιου, θα μπορούσε να βλέπει τίποτε, έστω κι ένα, απ’ αυτά που τώρα λέγονται αληθινά;

ΓΛ. Αποκλείεται έτσι ξαφνικά.

ΣΩ. Αν όμως είχε σκοπό να δει όσα βρίσκονται εκεί ψηλά, θα έπρεπε να εξοικειωθεί· έτσι, θα ‘βλεπε στην αρχή πιο εύκολα τις σκιές, κι ύστερ’ απ’ αυτές τα είδωλα και των ανθρώπων και των αντικειμένων, όπως αντικατοπτρίζονται μες στο νερό, κι ύστερα τα’ αντικείμενα αυτά καθαυτά· κατόπι θα ύψωνε τη ματιά του και θ’ αντικριζε ευκολότερα, τη νύχτα, τα όσα βρίσκονται στον ουρανό και το ίδιο το στερέωμα τ’ ουρανού, αντικρίζοντας το φως των άστρων και της σελήνης ευκολότερα απ’ ό,τι τη μέρα τον ήλιο και το φως του ήλιου.

ΓΛ. Οπωσδήποτε.

ΣΩ. Και τέλος τέλος, πιστεύω, τον ήλιο, όχι μες στα νερά ούτε το είδωλό του, όπως αντανακλάται από άλλη θέση, αλλά θα μπορούσε να τον αντικρίσει αυτόν καθαυτόν στη φυσική του θέση, και να παρατηρήσει πως είναι.

ΓΛ. Αυτό επιβάλλει η ανάγκη, είπε.

ΣΩ. Και κατόπι θα κατέληγε πια στο συμπέρασμα ότι αυτός είναι που κάνει τις εποχές και τα έτη και που εποπτεύει όλα όσα βρίσκονται στο πεδίο της όρασής μας. Και κατά κάποιο τρόπο είναι αίτιος για όλα όσα εκείνοι έβλεπαν στη σπηλιά.

ΓΛ. Είναι φανερό ότι σ’ αυτό το συμπέρασμα θα κατέληγε ύστερ’ απ’ τα παραπάνω.

ΣΩ. Τι λοιπόν; δεν πιστεύεις ότι αυτός, ανακαλώντας στη μνήμη του την πρώτη κατοικία του και τη γνώση, που είχαν εκεί αυτός και οι συγκρατούμενοί του εκείνο τον καιρό, θα μακάριζε τον εαυτό του για την αλλαγή και θα ‘νωθε οίκτο για τους άλλους;

ΓΛ. Και με το παραπάνω.

ΣΩ. Και νομίζεις ότι, για τις τιμητικές διακρίσεις και για τους επαίνους που απένειμαν αναμεταξύ τους οι δεσμώτες και για τις αμοιβές εκείνου που διέκρινε με μοναδική οξυδέρκεια τις σκιές των όσων περνούσαν μπροστά τους και συγκρατούσε καλύτερα την κανονικότητα με την οποία οι σκιές εμφανίζονταν πρώτες ή τελευταίες ή σύγχρονα με τις άλλες, ώστε αξιοποιώντας αυτή την ικανότητά του να βρισκόταν σε προνομιακότερη θέση να κάνει προβλέψεις, ποια σκιά θα παρουσιαζόταν σε μια ορισμένη στιγμή – τι λες; Θα ένιωθε λαχτάρα γι’ αυτά και θα ζήλευε τους συνδεσμώτες του που έπαιρναν τιμές κι είχαν επιρροή ανάμεσά τους ή θα βρίσκονταν στην κατάσταση που λέει ο Όμηρος ότι βρέθηκε ο Αχιλλέας και θα επιθυμούσε μ’ όλη

τη δύναμη της ψυχής του: Κάλλιο στη γης να ξενοδούλευα ξωμάχος, ρογιασμένος σ' αφέντη που 'χασε τον κλήρο του κι είναι το βιός του λίγο και να ξεπέσει σ' οποιοδήποτε άλλη κατάσταση, παρά να πιστεύει εκείνα και να ζει μια τέτοια ζωή.

ΓΛ. Κι εγώ αυτό πιστεύω, είπε· θα προτιμούσε να ξεπέσει σ' οποιαδήποτε κατάσταση παρά να ζει μ' εκείνο τον τρόπο.

ΣΩ. Και κάνε και την εξής υπόθεση, του είπα. Αν ένας τέτοιος άνθρωπος κατέβαινε ξανά εκεί κάτω και έπαυσε την προηγούμενη θέση του, άραγε δε θα τύλιγε τα μάτια του πυκνό σκοτάδι, έτσι που ξαφνικά γύρισε απ' τον ήλιο;

ΓΛ. Σίγουρα, είπε.

ΣΩ. Κι αν υποχρεωθεί λοιπόν αυτός ο άνθρωπος να λείπει τη γνώμη του για κείνες τις σκιές που διαβαίνουν και να διαγωνιστεί μ' εκείνους που δεν έπαυσαν ποτέ να είναι δεσμώτες, όσο τον ταλανίζει το πρόβλημα που θα έχει στα μάτια του, πριν αυτά εξοικειωθούν (κι ο χρόνος αυτής της εξοικείωσης δε θα είναι και τόσο λίγος), δε θα προξενούσε λοιπόν τα γέλια και δε θα 'λεγαν γι' αυτόν ότι, με το ν' ανέβει εκεί πάνω να 'τον που γύρισε με χαλασμένα τα μάτια, κι ότι δεν αξίζει καν τον κόπο να επιχειρήσει κανείς την ανάβαση εκεί ψηλά· και, αν με κάποιο τρόπο μπορούσαν να βάλουν στο χέρι τους και να σκοτώσουν όποιον θα επιχειρούσε να τους λύσει απ' τα δεσμά τους και να τους οδηγήσει επάνω, στο φως, δε θα ήταν ικανοί να τον σκοτώσουν.

ΓΛ. Χωρίς άλλο, είπε.

ΣΩ. Λοιπόν αγαπητέ μου Γλάυκων, αυτή την αλληγορική εικόνα πρέπει να τη συσχετίσουμε μ' αυτά που λέγαμε πρωύτερα: το οίκημα του δεσμοτηρίου είναι αυτός ο κόσμος, που αντικρίζουμε με την όρασή μας· το φως της φωτιάς που φωτίζει τη σπηλιά είναι η ενέργεια του ήλιου· κι αν παραβάσουμε την ανάβαση εκεί ψηλά και τη θέση των όσων βρίσκονται εκεί με την άνοδο της ψυχής στο νοητό τόπο, θα 'χεις εύστοχα κατανοήσει ποιες είναι οι προσδοκίες μου... Τώρα δική μας υπόθεση είναι, είπα, των ιδρυτών της πολιτείας, τους χαρισματικούς πολίτες να τους οδηγήσουμε αναγκαστικά στο μάθημα, που προηγουμένως είπαμε ότι είναι το μέγιστο, και ν' αντικρίσουν το αγαθόν και να επιχειρήσουν εκείνη την ανάβαση, κι όταν τέλος ανεβούν, να μην τους επιτρέπεται αυτό που τους επιτρέπεται τώρα.

ΓΛ. Τι ακριβώς;

ΣΩ. Το να μένουν συνεχώς εκεί πάνω και να μη θέλουν να κατέβουν και να γυρίσουν σ' εκείνο το σπήλαιο των δεσμοτών και να μοιράζονται μ' εκείνους τους μόχθους και τις τιμητικές διακρίσεις τους, είτε αυτές είναι κατώτερες είτε σημαντικότερες.

ΓΛ. Αν καταλαβαίνω καλά, είπε, θα τους αδικήσουμε και θα τους υποχρεώσουμε να ζουν χειρότερα, την ώρα που οι άνθρωποι θα μπορούσαν να ζουν καλύτερα.

ΣΩ. Φίλε μου, ξέχασες και πάλι ότι ο νόμος δε νοιάζεται γι' αυτό, πώς μια κατηγορία πολιτών θα απολαμβάνει εξαιρετική ευτυχία, αλλά κινεί τους μηχανισμούς ώστε το αγαθό αυτό να τα' απολαύσει όλη η πόλη, οδηγώντας τους πολίτες με πειθώ και με εξαναγκασμό σε σύμπνοια· υποχρεώνοντάς τους να μεταδίδουν ο ένας στον άλλο την ωφέλεια που ο καθένας τους θα είναι σε θέση να προσφέρει στα κοινά. Κι ο ίδιος νόμος επιδιώκει ν' αναδείξει τέτοιους άνδρες στην πόλη, όχι για να τους δώσει το ελεύθερο να στραφεί ο καθένας τους όπου θέλει, αλλά για να τους αξιοποιήσει στο έπακρο για να δεθεί η πόλη με δεσμούς φιλίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντονάς, Αριστείδης, Γιαννίση, Φοίβη, Το Δοχείο, Αθήνα, Μαύρο Μουσείο, 1988
2. Αριστοτέλης, Μετά τα Φυσικά, Αθήνα, Κάκτος, 1994
3. Augé, Marc, Non - Places_Introduction to an anthropology of supermodernity, London, Verso, 1995
4. Badiou, Alain, Μικρό φορητό πάνθεον, Αθήνα, Άγρα, 2009
5. Baudrillard, Jean, Η έκσταση της επικοινωνίας, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1991
6. Beardsley, Monroe C., Ιστορία των αισθητικών θεωριών. Από την κλασική αρχαιότητα μέχρι σήμερα, Αθήνα, Νεφέλη, 1989
7. Cassirer, Ernst, The philosophy of symbolic forms_vol. 3: The Phenomenology of Knowledge, New Haven & London, Yale University Press, 1955
8. Debord, Guy, Η Κοινωνία του Θεάματος, Αθήνα, Ελεύθερος Τύπος, 1990
9. Deleuze, Gilles, Difference and Repetition, New York, Columbia University Press, 1994
10. Deleuze, Gilles, The logic of sense, New York, Columbia University Press, 1990
11. G. Deleuze, Φουκώ, Αθήνα, Πλέθρον, 2005
12. Deleuze, Gilles & Guattari, Félix, Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια. Ο Αντι-Οιδίπους, Αθήνα, Κέδρος-Ράππα, 1981
13. Derrida, Jacques, Dissemination, London, Continuum, 2004
14. Derrida, Jacques, Mémoires d'aveugle_L'autoportrait et autres ruines, Paris, Réunion des Musées Nationaux, 1990
15. Derrida, Jacques, Συνομιλίες, Αθήνα, Πλέθρον, 1995
16. Derrida, Jacques, Χώρα, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 2000
17. Derrida, Jacques & Eisenman, Peter, Chora L Works, New York, The Monacelli Press, 1997
18. Δημητριάδης, Δημήτρης Η Εμπράγματη φαντασία, Αθήνα, Ίνδικτος, 2007
19. Evans, Dylan, Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2005
20. Hallward, Peter, Think Again: Alain Badiou and the Future of Philosophy, London/ New York, Continuum, 2004
21. Heidegger, Martin, Κτίζειν, Κατοικείν, Σκέπτεσθαι, Αθήνα, Πλέθρον, 2009
22. Juranville, Alain, Lacan et la philosophie, Paris, Presses Universitaires de France, 1984
23. Lévy, Pierre, Δυνητική πραγματικότητα. Η φιλοσοφία του πολιτισμού και του κυβερνοχώρου, Αθήνα, Κριτική, 1999
24. Mallarmé, Stéphane, Ποίηση και μουσική, Αθήνα, Πλέθρον, 1983

25. Merleau-Ponty, Maurice, Η αμφιβολία του Σεζάν_Το μάτι και το πνεύμα, Αθήνα, Νεφέλη, 1991
26. Peres, Georges, Χορείες Χώρων, Αθήνα, Ύψιλον, 2000
27. Πλάτων, Φαίδων (ή Περί Ψυχής), Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 2007
28. Πλάτων, Πολιτεία, Αθήνα, Πόλις, 2002
29. Πλάτων, Τίμαιος, Αθήνα, Πόλις, 1995
30. Σταυρακάκης, Γιάννης, Η λακανική αριστερά, Αθήνα, Σαββάλας, 2012
31. Συλλογικό Έργο, Το βέλος και το μάτι, Αθήνα, Πατάκη, 2003
32. Taylor, Alfred Edward, Commentary on Plato's Timaeus, Oxford, Clarendon Press, 1962
33. Τερζόγλου, Νικόλαος-Ίων, Ιδέες του χώρου στον εικοστό αιώνα, Αθήνα, Νήσος, 2009
34. Žižek, Slavoj, The Plague of Fantasies, London/New York, Verso, 2008
35. Žižek, Slavoj, Το υψηλό αντικείμενο της ιδεολογίας, Αθήνα, Scripta, 2006
36. Ωραιόπουλος, Φίλιππος, Το Έδαφος ως "Πρωταρχική Ύλη", Radical Reading, 2016